

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**MEKÂNIN DÖNÜŞÜMÜ VE
TOPLUMSAL KIRILMALARIN MEKÂNDAKİ İZ
DÜŞÜMÜ:
SALT GALATA ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Kubilay YILMAZ

İstanbul, 2020

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

**MEKÂNIN DÖNÜŞÜMÜ VE
TOPLUMSAL KIRILMALARIN MEKÂNDAKİ İZ
DÜŞÜMÜ:
SALT GALATA ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Kubilay YILMAZ

Öğrenci No:
165517023

(0000-0001-7592-3545)

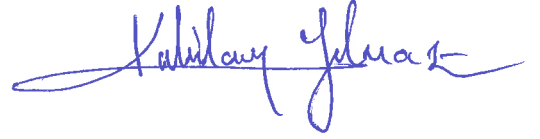
Danışman:
Doç. Dr. Nihan BOZOK

İstanbul, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Mekânın Dönüşümü, Toplumsal Kırılmaların Mekândaki İz Düşümü: Salt Galata Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 11/06/2020

Kubilay YILMAZ

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

11. / 06 / 2020

Enstitümüz *Sosyoloji* Anabilim Dalı *Sosyoloji* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **165517023** numaralı **Kubilay YILMAZ**'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Mekânın Dönüşümü Toplumsal Kırılmaların Mekândaki İz Düşümü: Salt Galata Örneği*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 14/01/2020 tarih ve 2020/02 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince (30) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "**OYBİRLİĞİ**" ile "**KABUL**" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Nihan BOZOK
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Bilge KARBI
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Ashı TELSEREN ÖMEROĞLU
(Doğuş Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Kubilay YILMAZ
Danışmanı : Doç. Dr. Nihan BOZOK
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2020
Alanı : Sosyoloji
Anahtar Kelimeler : Mekân Sosyolojisi, Salt Galata, Arkeoloji, Diyalektik, Michel Foucault, Henri Lefebvre

ÖZ

MEKÂNIN DÖNÜŞÜMÜ VE TOPLUMSAL KIRILMALARIN MEKÂNDAKİ İZ DÜŞÜMÜ: SALT GALATA ÖRNEĞİ

Salt Galata, eski adı ile Galata, yeni adı ile Karaköy sınırları içerisinde bulunan sanatlı bir yapıdır. Osmanlı son dönemlerinde inşa edilmiş bu binanın yapılış amacı, resmi Osmanlı Bankası olarak İmparatorluğa hizmet sağlamaktır. Günümüzde bina, Salt Galata adında etkinlik, okuma ve arşiv ağırlıklı sanatsal bir merkez konumuna gelmiştir. Galata semti ile Salt Galata'nın zaman içerisinde geçirdiği dönüşümü toplumsal düzeyde incelemek ve nitel araştırma yöntemleri ile ortaya koymak tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Bu bakımdan *Henri Lefebvre'nin* düşünceleri ile desteklenen teorinin tarihsel gelişimi alıntılar yapılarak aktarılmıştır. Mekân sosyolojisi içerisinde ele alınan Salt Galata binası ve Galata semti, yirmi bireyin katılımı ile niteliksel ve derinlemesine incelenerek teoriyi destekleyen bulgular açığa çıkarılmıştır. Katılımcıların verdikleri cevapların ve arşiv belgelerinin incelenmesi *Michel Foucault'un* analiz yöntemleri gözetilerek yapılmıştır. Mekân kavramının salt olarak düşünülmemeyeceği, çevre faktörlerin ve öznenin mekânı yaratan asli öğeler oldukları ve mekânın tarihsel katlardan oluşup içinde bulunulan zaman diliminde tekrar tekrar okunabileceği vurgulanmıştır.

Name and Surname : Kubilay YILMAZ
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Nihan BOZOK
Degree and Date : Master, 2020
Major : Sociology
Key Words : Sociology of Space, Salt Galata, Archaeology, Dialectic, Michel Foucault, Henri Lefebvre

ABSTRACT

TRANSFORMATION OF THE SPACE AND TRACES OF SOCIAL RUPTURES ON THE SPACE: THE CASE OF SALT GALATA

Salt Galata is a building located in Karaköy (formerly Galata) district. Its architecture contains artistic elements. It was built in the last periods of the Ottoman Empire. The purpose of this building is to serve as an official Ottoman Bank. Today, this place is named Salt Galata. It has become a centre of art activities, academic meetings, study area for students and archive. The subject of this thesis is to examine the historical transformation of Galata district and Salt Galata from a sociological perspective. The data of this thesis is conducted through qualitative research method. Secondary texts and archive documents describing the history of the building are used to conduct information about the history of the Salt Galata. In order to understand spirit of today, semi-structured interviews are made with twenty people. These people are the visitors of Salt Galata and the residents of and neighbouring place calling Hırdavatçılar Çarşısı. The theoretical background of the thesis is grounded on the ideas of Henri Lefebvre and the discussions of the sociology of space. The thesis theoretically follows the idea that spaces have historical and social lives. The thesis has discussed that Salt Galata cannot be seen only as a building. Salt Galata consists of different layers of history each of which communicate with other. Today, these historical layers are reappearing in the experiences of individuals concerning this space.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
GÖRSEL LİSTESİ.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM MEKÂN SOSYOLOJİSİNE İLİŞKİN TEORİK ARKAPLAN

1.1. Mekân Düşüncesinin Tarihsel Kökeni.....	9
1.2. Henri Lefebvre ve Mekânın Analizi	21

İKİNCİ BÖLÜM GALATA SEMTİ VE ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Galata Semti ve Salt Galata.....	38
2.2. Araştırmanın Yöntemi.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GALATA'NIN SALT AYNASI

3.1. Geçmişin Salt Galata'sı.....	66
3.2. Ziyaretçilerin Salt Galata'sı	81
3.3. Mahallenin Salt Galata'sı.....	88
SONUÇ	93
KAYNAKÇA.....	99
EKLER	104
Ek-1 Görüşme Rehber Formu	104
Ek-2 Katılımcıların Demografik Özellikleri	110
Ek-3 Görüşmeler Sonucu Ortaya Çıkan Tema ve Alt Temalar	111
Ek-4 Dergi ve Gazete Arşivleri.....	113

GÖRSEL LİSTESİ

Sayfa No:

Görsel 1 Galata'nın 1891 yılındaki krokisi	36
Görsel 2 Galata Köprüsü'nün Karaköy meydanı girişi	39
Görsel 3 Dar Galata sokakları	41
Görsel 4 Yüksek Kaldırım Caddesi günümüz.....	42
Görsel 5 Yüksek Kaldırım Caddesi, 1930.....	43
Görsel 6 Bankalar Caddesi'nin Galata yönüne doğru görseli	47
Görsel 7 Galata Hırdavatçılar Çarşısı	48
Görsel 8 Salt Galata'nın Cepheden Görünümü.....	49
Görsel 9 Salt Galata'nın giriş merdivenleri	50
Görsel 10 Salt Galata'nın herkese açık kütüphane katı	51
Görsel 11 Salt Galata iç avlusu ve katları	52
Görsel 12 Ofis katları ve çalışma odaları	53
Görsel 13 Büyük mermer merdivenler.....	54
Görsel 14 Osmanlı Türkçesi ile yazılmış duvar süsü.....	55
Görsel 15 Latince yazılmış duvar süsü	56
Görsel 16 Osmanlı Bankası reklamı	66
Görsel 17 Sir Edgar Vincent	69
Görsel 18 Salt Galata'nın Pera'ya bakan yüzü	71
Görsel 19 Salt Galata'nın Haliç tarafına bakan yüzü.....	72
Görsel 20 Salt Galata ile Komşusu Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası	80

GİRİŞ

Bilim sarsılarak ilerler.

Yirmi birinci yüzyıldan bakıldığında, geçmişte geçerli olarak kabul edilen bilgilerin ve söylemlerin birçoğunun bugün çoktan yanlış kabul edildiğini görürüz. Bu durum bilimin genel tavrından ve kültüründen ileri gelmektedir. Bilim yeni olana mütemadi bir şüphe ve kontrol ile yaklaşırken, eski olanın üstünü çizmeyi her defasında gerçekleştirecektir. Ancak ne var ki bilim üstünü çizdiği eski teorileri yok etmek, bir daha anmamak ve tarihten silmek istemez. Dolayısıyla bilim eski olanı arşivlemeyi gerektirecek bir sistematığı de içerisinde barındırır. Bu sistematığın tümü de bilim tarihini oluşturmaktadır. Zira yeni olan her şey, eski olan teoriye -yanlış da olsa- bir gönderme barındırır. Bu sebeple aslında hakikat eski ile yeni arasında bulunduğu bir yolu zaman ile yukarı tırmanarak, medeniyete ve geleceğe katkı yaparak geçirmektedir. Düalist bir yaklaşım içerisinde ele alacağım bu söylemi detaylandırmadan önce sosyal bilimler içerisinde incelemeye çalıştığım “mekân” kavramının “bilim” içerisinde nasıl bir yer kapladığını özetlemenin yerinde olacağını düşünüyorum.

Bilim ile ilgili kısa bir hatırlatma ile başlarsak, nerdeyse tüm metot kitaplarının bilimin yapısına dair aynı söylemi içerdiğini görürüz. Bu yaklaşıma göre, felsefeden kopuşundan sonra bilim, pozitif bilimler ve matematik bilimleri olmak üzere iki dala ayrılır. Sonrasında ise matematik bilimleri, mantık, geometri ve matematiği üretirken; pozitif bilimler, doğa bilimleri ve sosyal bilimler olmak üzere alt başlıklara ayrılmıştır.

Mekânın incelenmesinde birçok yaklaşım mevcuttur ancak temelinde iki farklı düşünüş biçimi kendini kendisini gösterir (Groh 2016, 26). Bunlardan ilki, tipik mimarlık ve mühendislik temalarının içerdiği ölçüde matematik, geometri dallarının doğa bilimleri ile gerçekleşen dansı ile ortaya çıkmış, pratikte vukuu bulan üretime işaret eder. Bir diğeri sosyal bilimler ve mantığı bünyesinde barındıran, mekânı düşün çıkamazları içerisinde tasarlayıp tarihsel olarak yorumlayan yaklaşımdır. Bu karşılıklı etkileşimler içerisinde diyalektiğin varlığı açıkça kendini göstermektedir.

Mekânın incelenmesi yaklaşımlarından hareketle, mekânın sosyal bilimler tarafından ele alınmasının uzak bir geçmişin getirisi olmadığını söylemek sanıyorum yerinde olacaktır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası gerçekleşen toplumsal olaylar neticesinde, beşerî bilimler başta olmak üzere, içerisinde insan bulunan her türlü olgu sosyolojik bir bakış açısı kazanılmıştır (Aron 2004, 72). Sosyolojik bakış açısı ile mekâna baktığınızda, mekânın sınırlarını kaldırıp, tüm beton duvarları aşmanızı gerektirecektir. Mekân, içerisinde veya dışarısında bulunan öznenin işaret ettiği sınırları kapsayan bir uzamın yalnızca görseli olarak kendini ifade etmekten ziyade, tarihsel olarak bir kayıt defteri, geçmiş olayların izinin sürülebileceği bir günce ve kuvvetle muhtemel yeniye mütemadi referans barındıracak bir külliyattır.

Mekâna bu tür bir bakış yönelten sosyoloji alanı mekân sosyolojisi, daha geniş ölçeği ile de kent sosyolojisi olarak adlandırılmaktadır. Kent Sosyolojisi kavramı böylesi bir alan içerisinde çalışmalarına başlamadan önce klasik birçok kuramcı tarafından ilgi ile karşılanmaktaydı -ki bu ilgi içerisinden bir disiplin boyutuna dönüşmesinde metropol şehirlerin ve kentlerin yoğun yükselişinin olduğu varsayılabilir- lakin söz konusu kavramın öz bir disiplin olarak karşımıza çıkması, erken dönemde Georg Simmel ve Ferdinand Tönnies'in kent çalışmalarına ayrı bir tartışma alanı açması ile mümkün oldu. İsmi geçen kuramcılar, kendilerinden sonra kent sosyolojisi alanında çalışmak isteyen birçok sosyolog için belirli temeller atmışlardır. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri ise George Simmel gözetiminde çalışmalarını sürdüren Robert Park'tır (Giddens 2012, 945). Bilindiği üzere Park, Chicago Okulu'nun üretken üyelerinden biridir ve Okul, Ernest Burgess, Louis Wirth gibi birçok kent kuramcısını bünyesinde barındırmıştır. Sözü geçen kuramcıların klasik sosyoloji tanımlarına bakacak olursak kent sosyolojisi kitleler halinde bir şehir çevresinde konumlanmış olan toplumun ve toplulukların hareketlerini, davranışlarını ve tutumlarını inceleyerek bu kitlelerin başta kent ile ve sonrasında diğer kitleler ile olan etkileşimini inceleyen disiplin alt dalını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu tanıma dayanarak; kent sosyolojisinin temellerini ve belki de ilk katlarını çıkaran Chicago Okulu'nun gün yüzüne çıkardığı kent sosyolojisi tandanslı iki olguyu belirtmemizde fayda vardır. Bunlar, ekolojik yaklaşım ve kentlilik kavramlarıdır (Giddens 2012, 946).

Bu tez çalışmasında mekân kavramını, toplumsal ilişkilerin ürünü olarak ve tarihsel dönüşümlerin üzerine yansıdığı bir yer olarak ele almaya çalıştım. Böylesi bir yaklaşım içerisinde Kentlilik kavramına ziyadesi ile vurgu yaptığımı belirtmek isterim. Kentlilik kavramı böylesi bir düzlem üzerinde bize hedef alıp inceleyebileceğimiz açık ayrımlar yaparken, kentli olan ile olmayan arasındaki bu sınırın mekândaki yansımalarını da görmemize olanak sağlamıştır. Zira somut bir sınır çizmeye muktedir her düşünsel eylemin mekân içerisinde kalıcı izler bıraktığını ve bu izlerin içinde bulunduğumuz an itibari ile okunabileceğini öne sürüyorum. Dahası tarihsel süreç içerisinde toplumsal dönüşümlerin ve kırılma noktalarının bir şekliyle mekânın içerisinde bulunan alanlara kaydının düştüğünü ve belirli alanlar içerisinde kendisini referans gösterir daha geniş alanların değişimlerinin diyalektik bir şekilde yeniden yaratıldığını görünür kılmak asıl amacımı oluşturmaktadır. Bu tezde, mekâna yönelik sosyolojik bir bakış açısını ve bu biçimde andığım teorik perspektifi, İstanbul Galata'da bulunan Salt Galata binası örneğinde inceleyeceğim. Dolayısıyla, tezin inceleme alanını belirtir örneği, Salt Galata olarak seçilmiştir.

Salt Galata, İstanbul Galata sınırları dahilinde faaliyet gösteren bir sanat, kültür ve okuma merkezidir. İçerisinde görece geniş bir kütüphane barındıran bu binanın sergi salonları, çalışma alanları küçük bir kafesi ve toplantı odaları bulunmaktadır. Bina yapısı gereği İstanbul'un en merkezi yerlerinden birinde mimari olarak özenilmiş bir şekilde tasarlanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik krizin bir sonucu olarak, bizatihi Sultan Abdülaziz tarafından İngiltere ve Fransa kökenli yatırımcıların sermayeleri ile, Bank-ı Osmanî-i Şahane olarak 1863'te açılıp faaliyet göstermeye başlamıştır (Bank-ı Osmanî-i Şahane'nin Kuruluşu, 2019).

1861'de Sultan Abdülaziz'in tahta geçmesinin ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi bir devlet bankasının kuruluş çalışmaları hız kazanmıştır. Ancak devlet yetkilileri tek bankanın tek uluslu olmasını -ki özellikle bu ulusun İngiltere olmasını- istememişlerdir. Birçok yerli ve yabancı kişi ve kuruluş bu imtiyaza aday olmuşlardır, ne var ki Osmanlı Devleti altı sene içinde devlete türlü hizmetlerde bulunan Ottoman Bank'ı tercih etmiştir. Keçecizade Fuad Paşa'nın tek kaygısı bu önemli görevi sadece İngiliz sermayesine teslim etmemek olduğu için, bu amaçla yeni bankanın sermayesine Fransız sermayedarların da katılması şart

koşmuştur. Böylece Haziran 1863'te kurulan ve Bank-ı Osmanî-i Şahane adını alan yeni banka devlet bankası olarak faaliyetine başlamıştır (Autheman 2002).

Söz konusu bankanın kurulma çalışmaları gerçekleştirilirken, bankanın etkinlik göstereceği binanın tasarlanması ve inşası da Galata semtinde başlamıştır. Galata, döneminde Osmanlı topraklarındaki gayrimüslim yoğunluğu yüksek bir ticaret merkezi olarak genişlerken Bank-ı Osmanî-i Şahane binası da tüm ihtişamı ile Galata'da yükselmektedir. Nihayetinde bankanın tamamlanıp Osmanlı borçları ve piyasadaki ekonomik düzenlemeler ile ilgilenmeye başlamasını takiben minör Asya ve Balkanlar üzerinde etkinlik gösteren İmparatorluk Cumhuriyete, devrimlere darbelere ve kültürel birçok değişime maruz kalacaktır. Bina ise kökleri ile tutunduğu Galata semtinde tüm bu yaşanacak olan olayları bünyesine kazıyacak, değişecek dönüşecek ve günümüzde bizleri bir sanat merkezi olarak karşılayacaktır.

Dönüşüm kavramı, her ne kadar “yeni” olanı işaret etse de köklerinde “eski” olana devamlı bir gönderme barındırır. Tezin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak açıklayacağım bu olgu, mekânın belirtilmesinde çizilen duvarların ve yaratıldığı sanılan alanların belki de özne için ne denli sınırlayıcı kalıplar içerdiğini gösterecek, mekâna bakışımızda farklı bir boyut kazandıracaktır. “Eski” olanın yıkılıp (destruction) “yeni” olanın inşası dahi uzam içerisinde önceden işaret edilen hiçbir olguyu tam manasıyla silmeye muktedir değildir. Örneğimiz olan Salt Galata'da ise bu durum farklı bir boyutuyla tezahür etmektedir. Mekân inşa edildiği ilk gün Bank-ı Osmanî-i Şahane (Osmanlı Bankası) olarak tasarlanmış, tarihsel süreç içerisinde dönüşümler geçirerek, günümüzde içerisinde büyük bir kütüphane barındıran bir sanat galerisine dönüşmüştür. Dolayısıyla bu dönüşüm içerisinde tarihi okumak, arkeolojik -jeneolojik soy kütüğünü çıkarmak- binanın varlığının var olan semt ile ilişkilerini incelemek, tarihsel dönüşümleri binanın semt ile olan birlikteliği içerisinde binanın somut yapısına bakarak incelemek, binanın tarihi kadar bir semtin tarihini ve kısmi olarak dönemler içerisinde değişen İstanbul'un tarihini de incelemek bu anlamda çalışmama ışık tutmaktadır.

Çalışmanın temel dayanakları iki düşünür üzerine kurgulanmıştır. Bunlardan ilki Fransız düşünür *Michel Foucault* ve terminolojiye kazandırdığı arkeoloji ve jeneoloji (Çelebi 2013) metodlarıdır. Bir diğeri de mekânın toplumsal bir uzam, bir

sosyal ilişkiler deposu olduğunu ortaya koyan *Henri Lefebvre*'dir. Elbette alanın doğası gereği diğer alanlar ve özne ile olan karmaşık etkileşimi açıklayabilmek için mekân kavramını etraflıca ele alan ilk düşünür Immanuel Kant'tan başlayarak mekân kavramının öncül düşünüş biçimlerini incelenmiştir. Devamında kartezyen mantığı açıklamak için Rene Descartes'a ve karşısına konumlanan Marksist düşüncenin yeni temsilcilerinden Henri Lefebvre'yi anlayabilmek için Karl Marks'a ve Georg Wilhelm Friedrich Hegel'e göndermeler yapılmıştır.

Sistematik bir akış içerisinde mekân kavramını sorunsallaştırmanın günümüzü anlamak açısından tek başına yeterli olmayacağı düşünülerek, Salt Galata ziyaretçileri ve Galata Esnafları ile nitel yöntemle bir çalışma yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme düzenine uygun olarak nitel araştırma yönteminin tercih edildiği bu çalışma sonucunda yirmi kişi ile görüşülmüş ve kendilerine Galata ve Salt Galata ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Ortaya çıkan veri ışığında Salt Galata'nın tarihinden getirdiği katmanların, bugün oradaki toplumsal yaşantılara nasıl yansıdığı tartışılmıştır.

Tezin birinci bölümü, mekân kavramının teorik planına odaklanılmıştır. İlk Bölümde, mekân kavramının tarihsel kökleri incelenerek Immanuel Kant ve düşüncesinin teorik yanlarına atıfta bulunulmuş ve kavramın farklı algılanış aşamaları belirtilmiştir. Söz konusu bölüm mekân kuramının farklı yapı ve düşünüş modelleri ile ele alındığı ilk basamak olarak gösterilebilir. Sonrasında yer alacak bölümlerde ise söz konusu kavram hakkında oluşturulmuş teorik çerçeve zaman içerisinde sırasıyla ele alınarak düşünürlere göre anlatılmaya çalışılmıştır. Tam da bu noktada Kant'ın uzam ve zaman anlayışı ile bağdaşmayan noktaların, günümüz mikro alanlarındaki düşünce yapılarıyla nasıl etkileşim içerisinde olduğunu gösterir alıntılar bütünü oluşturmaktadır. Devamı, kentleşmenin ve mekân analizlerinin tam bir disiplin olarak karşımıza çıkmasına önderlik eden Henri Lefebvre'nin düşüncelerinin ayrıntılı tartışıldığı bölümdür.

Tezin ikinci bölümü, Galata semti ile ilgili genel bir mekân analizidir. Bu bölümde, birinci bölümde anlatılan teorik perspektif Galata içerisinde bulunan bazı mekanlar ile karşılaştırılmış ve İlhan Berk, Yaşar Kemal gibi kıymetli yazarların kaleminden Galata semti mekân sosyolojisi çerçevesinde ele alınmıştır. Sonrasında kapsam ve alan daraltılarak tezin ana konusunu oluşturan Salt Galata binası Galata ile

birlikte yorumlanmıştır. Mekânın üretiminde kapitalist üretim araçlarının nasıl bir etkileşim içinde bulunduğunu, mekânın siyasi ve doktrin olarak düşüncenin bir sonucu olduğunu ve dahası kültürel olan ile üretim araçlarına dayalı mekânın Galata bölgesinde Salt Galata ile olan çelişkilerini, tutarlı duruşlarını ve etkileşimlerini incelediğim alandır.

Tezin üçüncü bölümü, sokaktaki öznenin çalışmaya dahil olduğu alan olarak kabul edilebilir zira bu bölüm üç ana başlığa ayrılmıştır. Bunlardan ilki “Geçmişin Salt Galata’sı” olarak niteleyebileceğimiz Galata’yı tarihsel bir perspektifte incelediğim alandır. Sonrasında ise Galata’nın semt sakini bireyleri ve ziyaretçileri ile ayrı ayrı görüşmelerin yapıp aktarıldığı bölümler ile günümüz Galata’sını ve sonrasında ise Günümüz Salt Galata’sını incelediğim bölüm yer almaktadır. Tüm bu tartışmaların yanında, çalışma kimileri kendi çektiğim fotoğraflar kimileri de gazete ve Salt Galata arşivinden edinilmiş görseller olmak üzere görsel veriyi de içermektedir.

Galata, İstanbul önemli, canlı, ötekini içinde barındıran bir semt olmuştur. Ancak pek çok öteki gibi *hor* kullanılmış ya da değerden yoksun bırakılmıştır. Ne var ki bugün yaşanmışlığın her bir katmanını öze kaydetmiş bir semtin ve bir imparatorluğun hayallerini, umutlarını bağladığı bir binanın izini sürmek, toplumun “mekân” adını verdiği ve her boşluğunu kendisi ile doldurup sonrasında kendini görmezden geldiği bir alanı tebeşir ile işaretlemeye benzemektedir. Bu sınır kimi zaman bir caddeden, sokaktan kimi zaman ise yazılmış bir şiirin mısralarından çekilmiş bir fotoğrafın içinden geçerek belirir. Bazen sınırlar birbirine bulaşır iç içe geçer bazense çelik bir duvar gibi örülür.

Çalışmam 2018’in son yarısında başlamış olup 2020’nin ilk yarısında nihayete ermiştir. Bu bakımdan çalışmamın saha araştırmalarının sonunda, halk arasında “Korona Virüs” olarak nitelendirilen COVID-19 yani SARS-CoV2 (Ankaralı, Erarslan, ve Ankaralı 2020) virüsü bir pandemiye dönüşerek tüm dünyayı etkilemiş durumdadır. 28.03.2020 itibari ile dünya genelinde tüm kıtalara yayılmış bu salgın hastalık 590.628 kişiyi etkilemiştir. Türkiye’de ise 5.698 vakadan 42 kişi iyileşirken, 92 kişi yaşamını yitirmiştir (Haber Türk 2020). Galata, yoğun nüfusa sahip bir İstanbul semti olarak katılımcılarla yaptığım görüşmelerin hemen sonrasında karantina gereği tam bir sessizliğe bürünmüştür. Kent sakinleri, yaşadıklarını aktarmanın bir yolunu

bulabilirlerse toplumsal mekânda bu deneyim -bu deneyimi yaşayan her mekân ve her kişide olduğu gibi- katmanların içinde yerini alarak mekânın bir parçasını oluşturacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKÂN SOSYOLOJİSİNE İLİŞKİN TEORİK ARKAPLAN

Bu çalışmanın birinci bölümü, mekân kavramına yönelik öncül düşüncü biçimlerinin kavranabilmesi için gereken düşünce sistemlerinin tarihsel süreçte aktarılması üzerine oluşturulmuştur. Erken düşünce biçimlerinin incelenmesi ile günümüzde mekân kavramına yöneltilen eleştirilerin daha ayrıntılı biçimde anlaşılması hedeflenmiştir. Mekân kavramının tartışılması günümüzde basit bir olgu olarak görülse de mekânın yaratılmasında var olan dinamiklerin aslında karmaşık bir düşünce sistematığının sonucu olduğunun açıklanması, algılanan mekân kavramının aydınlatılmasında etkili olacaktır.

Bir alanın yaratılmasında ve sınırların çizilmesinde etkili olan düşünce biçimleri gündelik hayatta sürekli kullanılan kavramlar değildir. Gündelik yaşamda kavramsal olarak bir yerin ayrıntılarıyla en fazla geometrik, işlevsel ve sanatsal olarak ilgileniriz. Mekânın var oluşuna dair düşünce sistematiği Antik Yunan'a kadar uzansa da günümüzde mekânın var oluşu *kartezyen düşünce* yapısının getirdiği *nesnenin öznedenden ayrı düşünülmesi* bir sistematiğidir. Bu sebeple öznedenden bağımsız olarak konumlandırılan nesne atıl ve durağan kabul edilir. Kartezyen düşüncenin doruk noktası ise ünlü düşünür Immanuel Kant olarak karşımıza çıkar.

Immanuel Kant, kartezyen düşüncenin doruk noktasını oluşturduğu için modern mekân sosyolojisine dair düşüncelerimizin başlangıç noktasında kendisini gösterir. Burada birinci bölüm, Kant ile kartezyen düşüncenin açıklanması ve eleştirisi ile başlayıp nesne odaklı düşünce temellendirmesinden uzaklaşarak özne odaklı düşünce eksenine doğru gelişen bir akış izlemiştir. Özne odağında mekân analizi yapmak ve mekân kavramını eski moda kalıplara dayanan yapısından çıkarmak ise Henri Lefebvre ile mümkün olacaktır.

Immanuel Kant ile Henri Lefebvre arasında büyük bir zaman farkı vardır ve bu zaman farkı içerisinde birçok düşünür mekân kavramı hakkında düşünce üretmiştir. Burada, Immanuel Kant ile Henri Lefebvre arasında büyük bir zaman diliminin oluşu,

bu zaman dilimi içerisinde adı geçecek düşünürlerin yalnızca “mekân” kavramı hakkında görüşlerinin aktarılması ile daraltılmıştır. Birinci bölümün öncelikli amacı bu zaman dilimi içerisinde mekân kavramının ve bu kavrama olan yaklaşımların değişimini göstermek üzerine kurgulanmıştır. Değişimin gösterilmesi açısından kronolojik bir düzen içerisinde mekân kavramının tüm tarihsel duraklarına yer vermeye çalışılmıştır.

1.1. Mekân Düşüncesinin Tarihsel Kökeni

“Çünkü insan aklı kurmaya öylesine heveslidir ki kulenin katlarını çıktuktan sonra temelin nasıl atıldığını görmek için onu yeniden yıktığı çok olmuştur”

(Kant 2014, 4).

Aydınlanma çağına kadar olan süreçte bilginin ve varlığın tekilliğe bağlanan yapısı açıkça belirgindir. Bilginin özellikle inanca bağlanması ve din adı altında birleşmesi düşüncenin büyük bir kısmının, mutlak bir varlığın ulaştığı noktayı ya da yansımaları temsil eder. Bu sebeple bilgi dahilinde tüm olgular tek bir varlığın şekliyle var olabilir. Bilginin var oluşunun *düalist kartezyen düşünce* ile ikiye bölünmesi ise aydınlanma çağında *René Descartes* ile gerçekleşecektir (Bumin 2010, 36). Artık var oluşun sorgulanmasında ikili bir yaklaşım mevcuttur lakin bu yaklaşım geçmişin getirdiği korku ve aklın keşfinin verdiği heyecandan olsa gerek çok keskin bir biçimde ifade edilecektir.

Aydınlanma çağında aklın tek gerçeklik ve varlığın sorgulanmasındaki temel olduğu fikri felsefeyi giderek matematik dahilinde düşünmeye zorlayan ve mekanik yapıya sürükleyen bir dizi olayı tetiklemiştir. Bu düzlem içerisinde duyu ve tin ile kavrama yönelik kesin bilgi arayışı terk edilerek iki olgu arasında bir tercih yapılmaya çalışılmıştır (Önal 2014, 64). Aydınlanma çağı ile özneye yüklenen derin anlamların ve bilgi için bakılacak tek gerçekliğin öznenin kendisi olmasının getirisi olarak tüm şeyler iki kategoride ayrılmaya başlamıştır. Bu kategoriler: *Res Cogitans*¹ ve *Res*

---

¹ **Res Cogitans:** Düşünceye ve dolayısıyla özneye dair olan var oluş. Düşünen tözün özü.

*Extensa*² olarak kendini gösterir (Descartes 2016). Bu ayırım pozitivist geleneğin temelini oluştururken özneye ve nesneye çizdiği sınırlar içerisinde var oluşu sorgulamada modern felsefe üzerinde büyük boşlukların yaratılmasına da sebep olacaktır.

Rönesans, Avrupa içlerinde büyük bir hızla kilisenin tekelinde bulunan var oluşa dair inanç yargılarını yıkarken, yerine aklın getirisi olan var oluş imgeleri fikrini ve varlığın temelinin öznenin algılayışından geçtiği fikrini yaymıştır. Bu durum da tüm Avrupa içerisinde inanç kalıpları yıkılarak Res Cogitans'ın, Res Extensa üzerinde deney ve gözlem yapmasına olanak tanımış ve özne, maddi formları aklıyla kavrayabildiğini keşfetmiştir (Cevizci 2017, 66). Bilimlerin, tanrıdan bağımsızca felsefeden ayrılarak kesinliği olan bir evrensellikte bilgi arayışları aydınlanma döneminin getirisidir. Ne var ki René Descartes, dış dünyadan (Res Extensa) gelen “ağaç” bilgisinin özne (Res Cogitans) tarafından algılanışını ağacın var oluşuna yorsa da kendi var oluşunu açıklayabilmek için düşüncüyü öne sürmüştü ve “Cogito ergo sum”³ diyerek Res Cogitans'ın var olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Ne var ki bu bir kanıttan ziyade sorunun ötelenmesine yol açmış ve öznenin var oluşunun sorgulanması Martin Heidegger'in (1889-1976) *Varlık ve Zaman* (2018) adlı eserini kaleme almasına değin beklemek zorunda kalmıştır.

Kartezyen düşüncenin mekân analizi içerisinde de benzer bir durum söz konusudur. Bu sebeple ele alınması gereken filozof ise Immanuel Kant'tır (1724-1804). René Descartes ile aklın dahilinde başlayan varlığın bilgisi ve kökeni tartışmaları nasıl ki yirminci yüzyılda Martin Heidegger ile tekrar açıldıysa, mekân hakkındaki tartışmalar da kartezyen düşüncenin zirvesindeki Immanuel Kant tarafından açılmış ve Henri Lefebvre'nin eleştirileri ile tamamlanmıştır.

Kant'a göre uzam ve zaman metafizik kavramları içerisinde ele alınan olguların başında gelir. Bugün dahi varoluşumuzu açıklayabilmek için öncelikli iki kavram zaman ve mekândır (Cassirer 1996, 72-73). Nihayetinde bu kavramlarla ilgili bir yargıda bulunabilmek için felsefede kırılma noktaları yaratan Kant'a kadar

---

² **Res Extensa:** Nesneye ve dolayısıyla dış dünyaya ait olan bilgilerin tümü. Maddi tözün özü.

³ **Cogito ergo sum:** Düşünüyorum, öyle ise varım! Felsefenin, skolastik düşünce yapısı ile yollarını ayırdığı dönemi işaret eden ve Descartes'in manifestosu niteliğini taşıyan ünlü söz. Şüphenin ve aklın yeni bir tür düşünce sistemi şekillendirmesinin başlangıcı olarak görülmektedir (Descartes 2018).

uzanmak yerinde olacaktır. Zira mekânın yapısını, zamandaki değişimini ve dönüşümünü anlayabilmek için öncelikle bu kavramların zihnimizde nasıl canlandığını belirtmek gerekmektedir. Kavramlar sınırsız ve insan anlayışına basitçe yerleşemeyen derinlikli öğeler olduğu için metafizik tartışmaları içerisinde şekillenmiştir. Lâkin tam da bu noktada rasyonel aklın getirisiyle fenomenlerin getirisini birleştirerek metafiziği dolayısıyla söz konusu kavramları aklın sınırları dahilinde bilimsel bir metot ile incelemeye çalışabiliriz. Bu sebeple aklın sınırlarını çizen Kant için uzamın ve zamanın ne şekilde ele aldığını irdelemek yerinde olacaktır.

Kant için tarih boyunca her durum ve zaman içerisinde insanlık için aynı olan düşünce biçimleri yani kategoriler mevcuttur. Bu kategoriler genellikle anlayış biçimlerini oluşturan *a priori*⁴ kavramlardır. Dahası bu kavramlar düşünme biçimleri içerisinde düşüncenin temel yöntemleri ve bilincin temel yapılarını oluşturmaktadırlar. Dolayısı ile algımızın ve sorgumuzun ötesinde numen yapıda bulunurlar (Kant 2014, 56). Öyle ise üzerine çalışmaya muktedir olmayan bu kavramların ne şekilde var olduğuna yönelik akıl yürütmelerimizin hemen hemen hepsi beyhude bir çaba olmaktan öteye geçemez. Aslında bu durum da modern kartezyen mantığın temelini oluşturur.

Bir kavramın açıklanmasında ortaya sürülen objektif, deneye dayanmalı veya nesneye yapıştırılan yüklem minvalinde her yaklaşımımız kavramın akılda kusursuz bir apriori açıklamasının olacağını ifade edecekse bu kavram metafizik ile incelenmek zorundadır. Dolayısıyla söz konusu kavramı dört ayrı düzlemde aşağıdaki şekliyle incelemek yerinde olacaktır. Söz konusu tanımlar, Felsefe Arşivi adlı dergide yayımlanan *Kant'da Zaman ve Mekân Kavramları (2014)* makalesinde Bedia Akarsu tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu incelemeyi takip edersek karşımıza şöyle bir tablo çıkacaktır:

İlk olarak, Kant'a göre zaman ve mekân edimden kaynaklı kavramlar olamazlar. Bu kavramların açıklamasını yapabilmek için kendinden var olduklarını kabul etmemiz gerekmektedir. Böylesi bir yaklaşım Descartes'ın "düşünüyorum öyleyse varım" önermesine benzer bir önerme olarak karşımıza çıkar. Söz konusu

---

⁴ **A Priori:** Deneyden gelmeyen sezgi ya da kanıtlama yöntemiyle belirleyebileceğimiz kavramlardır. Bu kavramları inkâr etmek bizi çelişkiye götürmektedir (Öktem 2004, 31).

yaklaşımında varlık düşünce ile kabul edilir ve sorgulanmaz. Kant'ın zaman ve mekân kavramlarına bakışı söz konusu bakış açısıyla benzerlik gösterir. Temelde kabul edilir dolayısıyla apriori olarak algılanırlar (Akarsu 2014, 118). Ancak tezin ilerleyen bölümlerinde modern düşünürlerin bu olguya alternatif bakışlar geliştirdiği de tartışılmıştır.

İkinci olarak mekan tek başına var olamaz. Kant'ın bu önermeyi yaparken içinde bulunduğu dualist yaklaşımla mekanın varolabilmesi için zaman yatağında şekillenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla zamanın olmadığı yerde mekândan söz edemeyiz (Akarsu 2014, 118). Bu iki kavram birleşerek tüm şeylerin oluşabilmesi için gerekli olan düzlemi bizlere sağlarlar. Nihayetinde zaman ve mekân müttemadi bir iç içelik gösterirken tüm koşulların oluşmasına temel barındırır.

Üçüncü olarak Kant'a göre mekân ve zaman kavramlarına rasyonel olarak düşünce ile varılamaz. Zira onlar hep oradadır ve tam da bu sebepten duyulur görünüm salt formlarıdır. Bu düşünce beraberinde şu olguyu getirir: Her türlü fenomen için yalnızca tek bir zaman ve mekân vardır. Dolayısıyla fenomenler için zaman ve mekân tektir (Akarsu 2014, 119). Örnekleyecek olursak geometrik formlarda tüm nesnel tasarımların bir kusursuzluk hali içerisinde bulunur. Bu kusursuzluk apriori olmanın doğası gereği gerçekleşir. Zihnimizde kusursuz olan dik üçgen uzam ve zaman içerisinde evrenin her bir köşesinde aynı, kusursuz ve dolayısıyla tektir. Lakin “şey”lerin dünyasında bir dik üçgen elde etmek istediğiniz vakit bu durum nesne haline dönüşecek materyalin sadece zaman ve mekân formlarında bir tekilliğe erişeceğini ancak ne yapılırsa yapılsın kusursuz olamayacağını belirtir ve fakat üçgen tam da o anda o yerde tek ve biricik olacaktır.

Dördüncü ve son olarak zaman ve mekânı her ne kadar kavram olarak nitelese de uçsuz bucaksızlığı sonsuz büyüklüğü ve insan aklında kurulamaması sebebi ile söz konusu olgulara İmmanuel Kant “*apriori birer görü*” nitelendirmesinde bulunmaktadır (Akarsu 2014, 120). Bu yaklaşım yirmi birinci yüzyılda mekân kavramının derinlemesine incelemeye ve sorgulanmaya itildiği, zaman kavramının ise yirminci yüzyılda aslında bilinenden çok daha esnek bir yapıda olduğunu belirtilmesi durumlarında son derece eksik kalmaktadır.

Kant'ın düşüncesinin zaman ve mekânın algımıza yeni bir bakış açısı getirdiği nokta tam da bu söylemler üzerinden ilerler. Kant ilk kez zamanı ve mekânı tarif etme çabası içerisindeyken günümüz düşünce algısının da temellerini atmıştır. Ancak kabul edilmelidir ki Kant'ın düşünüş biçimi her ne kadar zaman ve mekân kavramının temelini oluşturuyor olsa da günümüz modern kalıpları içerisinde bir nebze olsun ilkel durumda kalmaktadır. Dolayısıyla Kant'ın düşüncesini uygulayabileceğimiz alanlar ancak ve ancak kent sosyolojisi dahilinde mümkün kılınmaktadır. Tabii ki bu durum beraberinde Kant'ın düşüncesine yanlışlamalar getireceği gibi olumlamlar da barındıracaktır. Öyleyse Kant'ın düşünüş biçimini daha mikro alanlara uygulamak mümkün olabilir mi?

Kant'ın, mekânın dokunulamaz bir boyut olduğu düşüncesine binayen Aydınlanma Dönemi'nde salt akla yönelik varoluşsal önermeler modern toplum yapısının şekillenmeye başladığı on dokuzuncu yüzyıl itibari ile belirli sorular karşısında yanıtız kalmaktadır. Yaşantıdan bağımsız başka dürtülere ve özellikle de paranın kazanım biçimine yatkın yeni yapılar ile birlikte hızlı bir oluşum ve değişim süreci sanayi devrimi ile birlikte kendisini gösterir. Dolayısıyla bir fabrikanın var olduğu mekânı sorgulamak ve bu mekanın çevresi ile ilişkilerini inceleme gereği doğar ki böylelikle mekânın neliğine dair merak edilen ve flu kalınan alanlar açıklanabilsin.

Mekân sosyolojisi özellikle Sanayi Devrimi (on dokuzuncu yüzyıl) sonrasında kendisini ayrı bir disiplin olarak hissettirmeye başlamıştır. Yapılan çalışmalar sayesinde zaman içerisinde sosyolojinin bir alt kolu haline gelen düşünceler bütünü olmuştur. Şüphesiz ki yirmi birinci yüzyılda dev kentlerin ve metropollerin oluşması ve şekillenmesi ile modernite gün yüzüne çıkarak farklı iletişim ve etkileşim biçimleri oluşturmuştur. Durkheim'ın mekanik toplum yapısı çağımızda yerini organik toplum modellemelerine bırakırken, oluşan metropoller başta üretim biçimleri olmak üzere birçok iletişim ve aksiyonu değişikliğe uğratarak yeni kurumların oluşmasına olanak sağlamıştır (Durkheim 2014, 72). Böylesi bir bakış ile değişen dünyadaki tanımlar yerini değişen olguları açıklayabilecek yeni ve kapsamlı düşünce sistemlerine bırakmaya başlayacaktır.

Sanayi Devrimi sonrasında bireylerin üretim araçlarının yanında konumlanması elzem bir olgu haline gelmiştir. Zira üretimin ve tüketimin

gerçekleşebilmesi için yoğun bir kitlenin varlığına duyulan ihtiyaç neticesinde şehirler kültür ve yaşam öğelerinin yanına eklenen “üretim” olgusu ile büyümeye başlamıştır. Bu büyümenin sonucu olarak yeni kurumlar ortaya çıkmıştır. Yeni kurumların ortaya çıkışı ile düşünmemiz gereken öncelikli olgu, söz konusu kurumların etkileşimsiz bir halde var olamayacağı gerçeğidir. Dolayısıyla bu etkileşim içerisinde bir ağ bütününe bakmamız ve oluşan bu ağda kurumların neliğini bir başka yapı ile etkileşiminden bağımsız ifade edemeyeceğimizi bilmemiz gerekmektedir.

Sanayi Devrimi ve kompleks mekanların oluşumu ile mekân kavramının salt felsefi yaklaşımlar ile incelenemeyeceği, incelenmeye çalışılsa bile eksik kalacağı gerçeği ile yüzleşen modern toplum mekânın incelenmesine dair ilk nüvelerini toplumda aramaya başlamıştır. Tam da bu noktada Avrupa içlerinde bir *hayalet* dolaşmaktadır (Marks & Engels 2019, 23). Öncül kapitalizmin doruk noktasına ulaştığı Kıta Avrupası içerisinde üretim araçlarına yönelik tasarlanan yeni mekanlar, işçiler, çalışma saatleri, meta ve benzeri bir çok yeni olguyla beraber yeni bir sınıf olgusu ve beraberinde yeni bir düşünce biçimi ile karşımıza çıkar. Komünist düşünce akımları ve tüm dünya işçilerinin birleşmesi fikri!

Karl Marks (1818-1883) ve Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in (1770-1831) fikirleri uzun ve yüklü okumaların sonunda kendisini yavaşça zihnimizde belirtirken, anlatmak istedikleri noktalar gerçeğin içerisinde kendilerini gösterip kümelenmeye başlar. Açıkçası gerek Hegel gerekse Marks için içinde bulunduğumuz yüzyılın toplumsal yapısını öngörmüş olabileceklerine dair bir fikir üretmek son derece zor olsa da içinde bulunduğumuz toplumun bizatihi şu anda yaşadığımız toplum olduğu gerçeğini ve dahası bu toplumun oluşmasında ürettikleri ve katkı sağladıkları düşünceleri yadsıyamayız.

Komünist düşünce geleneğinin temellerinin atıldığı yıllarda bir mekânı oluşturan, var eden ve sürekliliğini sağlayan yapıların hemen hemen hepsi doğa bilimlerinin ve kâr marjlarının tasarılarıyla açıklanabilecekken *toplumu oluşturan güdülerle mekânı oluşturan güdülerin aslında birbirlerinden çok da farklı olmadığı gerçeği* öncelikli olarak toplumsal ve tarihi bakış açıları geliştirmeye çalışan Marks ve Hegelin çabalarının bir meyvesidir. Hegel ve Marks toplumsal olanı araştırırken aslında mekânın neliğine yönelik bir soruşturma ve düşünce eylemi

gerçekleştirmeseler de kurdukları kolerasyon sayesinde kendilerinden sonra gelecek düşünürlerle ve özellikle de *neo-marksist*⁵ düşünce geleneğine büyük bir kapı aralayacaklardır.

Nihayetine ulaştığında Hegel'in düşüncede, Marks'ın tarihsel süreçte öngördüğü idealist yaklaşımları, tarihsel materyalizmi, yüklü ekonomi kitaplarını ve diyalektik süreçleri anlamlandırmayı sağlayan makaleleri zihnimize erittiğimizde iki mekân elde ederiz. Bu iki mekândan ilki, içerisinde hür hakların ve bolca özgürlüğün barındığı düşünülen bir mekândır ve günümüz dünyasında özneyi çepeçevre kuşatmıştır. Bu mekânlardan ikincisi ise, geçmişte birkaç denemesi görece felaket ile sonuçlanmış ya da yanlış algılanmış ve kimsenin günümüzde dahi nasıl ulaşılması gerektiğini bilmediği bir mekândır. Söz konusu mekânlardan ilkinin adı "kapitalizm" dir (Ollman 2006, 14-15). Özgürlük adı altında bolca anılan bu yapı içerisinde aslında özgürlüğe dair hiçbir şey bulunmaz. Mekân kendini yineleyen ve geliştiren bir yapıda sömürü sistemine dayalı bir şekilde kendisini var eder. Öyle ki her yapıp etme bir şekilde bu mekân içerisinde bir bedele bağlanır. Mekân, öylesine karışık ilişkiler ağı ve kurumlar barındırır ki asıl istek ve arzuların yönü şaşabilir. Bireylerin çoğu bu mekân içerisinde gerçeklik algılarını yitirerek mütemadi bir emek istismarına maruz kalır. Kendisini bu mekân içerisinde var etmeye çalışacak bireyin karşılaşacağı ilk yapı, zaman içinde biriken kapital ile başlayan haksız rekabettir. Birey yapının özünü sorgulamaktan uzaklaştırıldığı için çocuklarının ve torunlarının dahi hayatına yön verecek eylemleri bu haksız rekabet içerisinde "özgürlüğünü" elde etmek için çırpınarak yitirir.

Mekânlarımızdan ikincisi ise "komünizm" dir. Bu mekânın belirli bir düşüncenin ortaya koyduğu kavramdan ziyade "kapitalizm" mekânının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkacağı öngörülmektedir. Ancak söz konusu temenninin altında yatan fikre ulaşmak konusunda derin bir bilinmezlik bizleri bekler (Ollman 2006, 15-16). Nihayetinde Karl Marks da Hegel de öne sürdükleri düşünce yapısının pratikte ne şekilde vuku bulacağını belirtmemişlerdir. Ancak ne var ki bu mekânda asli

---

⁵ **Neo-Marksizm:** Karl Marks ve Friedrich Engels'in fikirlerine dayanan, fakat bunları, genellikle diğer entelektüel geleneklerden (örneğin, eleştirel kuramda olduğu gibi psikanalizden, Erik Olin Wright'in çelişkili sınıfsal konumlar kuramındaki gibi Weberyan sosyolojiden veya eleştirel kriminolojideki gibi anarşizmden) aldığı unsurlarla değiştiren ya da aşan toplum kuramlarına ya da sosyolojik çözümleme ekollerine atfedilen bir terim (Marshall 1999, 529).

özgürlüğün temelini yattığı bilinmelidir. Bu bilince her birey zihninin bir köşesinde hakimdir. Bu bilincin söze dökülememesindeki en büyük engel aslında “kapitalizm” mekânını kurgulayan ve yükselten bireylerin diğer tüm bireyler üzerindeki etkisidir (Ollman 2011, 15). Bu bireyin ismi de “iktidar” dır.

Bertell Ollman’ın (2011) ifadeleri ile tanımlamaya başladığımız kavramlar hakkında ilginç bir örüntü dikkati çekmektedir. Ollman, kapitalizm ve komünizm olguları ile ilgili benzetmelerinin son derece kısıtlayıcı olduğunu kabul etmekle birlikte bir kavram dahilinde özetleştirme denemesi olduğunu ileri sürer. Kavramların açıklamasında seçtiği kelime ise mekân yerine “şehir” dir. Bu anlamda “*kapitalist şehir*” ve “*komünist şehir*” ifadelerini kullanır. Bu noktadan bakıldığında aslında tezde işaret etmek istenilen noktaların özlerinin yattığı görülmektedir. Nihayetinde şehir aslında mekândır, doktrindir ve bedendir. Doğal olarak mekânın incelenmesinin başlangıç noktaları bu sebeple Marks’tan ve Hegel’den beslenir. Zira bakış açısı genişlediğinde Ollman’ın şehir olarak bizlere anlattığı kavram yeri değiştirilecek diğer kavramlara tam olarak bağlandığı bir örüntü keşfedebiliriz. “kapitalist şehir” demek yerine “*kapitalist mekân*” ya da “*kapitalist beden*” demek kavramlar içerisindeki örüntünün karşısında bir kurgu dolayısıyla bir bilinç edinmemize önayak olmaktadır.

Mekân kavramının incelenmesinde önemli olan majör düşünce akımı şüphesiz ki Marksizm olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1960 ve 1980 tarihleri arasında önemli düşünürlerden Manuel Castells, David Harvey ve Henri Lefebvre’nin kuramları çerçevesinde mekân kavramına yeni bir bakış açısı kazanılmıştır. Söz konusu kuramların belirtilen tarihlerde ortaya çıkması şans eseri oluşan bir rastlantı değildir. Bu tarihlerde global düzeyde etkisini göstermekte olan kapitalist anlayışın getirisi olarak çift kutuplu bir dünya düzeni içerisinde mekân kavramına yönelik söylenecek olan yeni şeyler vardır. Feodalite, Sanayi Devrimi ve bu sürecin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkan kapitalizmin, üretim araçları ile tanımlanmaya alışılmış mekân kavramın farklı boyutlarda incelenmesine sahne olur. Bu durum şüphesiz kıta Avrupa’ında “yeni” ve “güçlü” olanın -Komünizm- söyleyecek sözü olduğundan ileri gelebileceği gibi, köhnemiş kapitalizm ve onun üretim araçlarının zaman ve mekân düzeyindeki uçsuz yargılara getirecek cevapları olamamasından kaynaklanabilir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulursa modernite içerisinde sorgulanmaya başlayan alan kuramları bir yeniden başlamış olmasa da geçmiş teorilerin -ki bu teorilerin

kurgulanması Marks'ın öngörülerini dahilinde mümkün olabilmiştir.- ön sözleri ile temelleri atılmış modern mekân kuramları olarak dünyayı karşılamaya başlamıştır (Gottdiener 1993, 13).

Marks'ın, düşüncenin temelini topluma ve tarihe çeviren anlayışı “Henri Lefebvre ve Mekanın Analizi” başlığı altında açıkladığı üzere mekânın oluşumundaki etkenleri toplumsal temelli ilişkiler ağı üzerinden açıklayabilmemizin imkanlarını sunmuştur. Ne var ki bu düşünce biçimi de köklerini diyalektik felsefeye ve dolayısıyla tarihsel materyalizme kadar uzatır. Dolayısıyla mekânın ne'liğine dair sorduğumuz her soruda bir ilişkiler ağı gözlerimizin önüne gelerek diyalektik felsefenin nüvelerini de her daim içerisinde barındırır. Diyalektik felsefenin mekân tanımlamalarına yaptığı yönlendirme ve mekânın oluşumuna dair ortaya koyduğu yapıyı açıklamak son derece elzemdir.

“Bilindiği gibi Hegel'in yöntemi en kısa bir şekilde diyalektik kavramına gönderme yapılarak betimlenir. Ekim 1827 yılında Goethe bir yemekte Hegel'e diyalektikten ne anladığını sorar. Hegel, bu soruyu en kısa bir şekilde diyalektik, temel olarak düzenlenmiş, yöntemsel olarak şekillendirilmiş, herkeste olan çelişki ruhudur, diye cevaplandırır

(Eckermann 1911, 114; Akt. Göçmen 2016, 3)”.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi öğretim görevlilerinden Dr. Öğr. Üyesi Güçlü Ateşoğlu'nun 2016 yılında İstanbul Felsefeciler Derneği'nde yaptığı “Hegel Felsefeye Yeniden Bakmak” konuşmasından bir kesit olarak baktığımızda şu yargıya ulaşmamız mümkündür: Hegel felsefesi modern felsefenin doruk noktası olarak düşünülse bile çağdaş felsefe ile arasındaki farkı vurgulamak gerekir. Hegel içerisinde bulunduğu dönemim felsefi olanaklarını geniş bakış açısıyla kavrayabildiği için söz konusu düşünce ve yargı kalıplarını deneyim kavramı üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Çevrelerce Hegel'in ilk olarak kendisini ortaya görünür bir biçimde koyduğu “Tin'in Fenamolojisi” içerisinde çıkan “Bilincin Deneyiminin Bilimi” başlığı altında “doğal” ve “sıradan” olan bilgidен “felsefi” ve “mutlak” olan bilgiye

uzanan yolun tanımlamasını yapmak Hegel'in modern felsefeye kattığı düşünce yapısı olmuştur.

Sıradan bilgidен felsefi bilgiye giden yolda dışsal ve aşkın olan hiçbir bilgiye yer vermeyecek şekilde formel olarak oluşturulması Hegel'in uygulamaya çalıştığı düşünce biçiminin özünü oluşturmaktadır. Felsefede öznel olan yan (düşünce, bilinç, ben, cogito, özne vs.) ile Nesnel olan (varlık, var olanlar, nesne, doğa vb.) birbirlerine karşı tek yanlı kalmadıkları bir sürecin çizilmeye çalışılması süreci de Hegel'in düşünce biçimini bizlere kısaca özetler. Hegel'e göre mutlak bizim dışımızda var olan ve tanrı benzeri bir yapıdan ziyade öznel olan yan ile nesnel olan yan karşılıklı ilişkisinde bütünlüklü bir yapı oluşturmaktadır. Bu bakıdan mütemadi bir oluşum içerisinde kendilerini kurarak ve geliştirerek sürekli bir etkileşim halinde bulunurlar.

Hegel felsefesi, yalnızca bilginin eleştirisi ya da bilginin ontolojik yaklaşımı veya Kant'ın düşünce yapısına göre bilginin sınanması değildir. Hegel felsefesi, bilime ile hakikat arasındaki ilişkinin kavramlar yolu ile sağlanması olarak özetlenebilir. Bu bakımdan bu süreç içerisinde hakikatin ya da mutlağın elde edilmesine yönelik bir yaklaşımı inkâr etmemek ile birlikte mutlak, düşüncenin nihayetini oluşturmamaktadır. Tam da bu noktada Hegel felsefesinin zorluğu ile karşılaşmaktadır. Hegel, aslında insan zihninin düşünmeye yatkın olduğu sonuçlara odaklanma saplantısını bir sürece yayma eğilimi göstererek hakikatin sürecin sonunda değil *sürecin kendisinde* olduğunu bizlere gösterir (Hyppolite 2016, 66-70). Kant, yöntemsel bakımdan Hegel'in eleştirisinde “denize girmeden yüzmeyi öğrenemeye çalışan düşünür” olarak belirtilir. Kant genellikle sınırları çizmede ve bu sınırları aşmamada derin bir yetkinliğe sahiptir. Bu sebeple olguları genellikle bölme ve birbirinden bağımsız olarak karşılaştırma ya da anlama veya öğrenme etkinliği sürdürür. Bu bakış açısı belirli bir alan üzerinde düşünce geliştirmeye hevesli filozoflar için takip edilmesi kolay bir süreçtir ve insanlık tarihi genel olarak bu düşünce akımının peşinden gitmiştir. Bu yaklaşımın neticesinde varlığa, bilgiye, nesneye ve özneye dair ne varsa bölünmüş bir etkileşimin sonucu olarak karşımıza çıkmıştır.

Hegel, varlığı bir bütün olarak ele almak isterken varlığı bir bütün olarak ele alacak kavramları yaratır. Hegel kavramları ortaya koyarken çelişik olma durumunu asla göz ardı etmez ve şeylerin karşısında bulunan şeylerle birlikte ele alınması

gerektiğini söyler. Bu durum da diyalektik düşüncenin temellerini oluşturur. Hakikat sürecinde bir yöntem olarak öne sürdüğü diyalektik kavramı o güne kadar şeylerin çoktan var olduğu, öyle olageldiği teorilerinin tam karşısında yerini alır çünkü şeyler bir ve mutlak olmanın yanında mutlaklığın içindeki ayrımların etkileşiminin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özetle, diyalektik sürekli bir kendini değilleme olumsuzlama kendisinin ötekinin ötekiliğini aşarak bulma hareketidir. Ancak onun onlarla olan ilişkisi içerisinde gittikçe zenginleşen bir bütünün nüvelerini almıştır. Dolayısıyla Hegel'i anlamlandırabileceğimiz ilk yapı onun felsefi düşünce sistemine yeni bir yön açmaya çalışan düşünce yapısıdır.

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Hegel, Almanya'daki düşünce yapısı ile felsefeye yeni bir yön tayin etmeye çalışmaktaydı. Bu görece radikal değişimin başlangıç noktaları Hegel'in monist yaklaşımında ve tin görüşlerine uzanmaktadır. Lakin nihayetinde Hegel, diyalektiği sistematik bir düşünce tarzı üzerine geliştirmeye çalışmıştır. Ancak kabul edilmelidir ki diyalektiği sistematik bir düşünce tarzı olarak görmek ve başlangıcından itibaren matematiksel bir denklem farz ederek uygulamaya çalışmak diyalektiğin temel yaklaşımı olan çelişki teorisinin karşısında yer alacaktır.

Hegel monisttir⁶ çünkü, tüm fenomenlerin -politikadan logosa- tek bir tin içerisinde var olup, bu noktadan sonra farklılaşarak bir çatışmanın sonrasında tek bir öze döneceğini düşünür. Dolayısıyla, tüm bu çatışmanın yaşanması ve etkileşimden doğan her yeni -ki doğacak yeni dahi tinin kendisidir- diyalektik yaklaşım ile algılanabilir (Hegel 2014, 127). Kaldı ki insanlık bu dönüşümün tümüne tarih diyecektir. Hegel'in diyalektik yaklaşımını bu bakımdan içerisinde mütemadi bir çelişki barındıran fikirler bütünü olarak görmek günümüzde çokça ifade edilen bir düşüncedir lakin tam da bu noktada Hegel mantıksal olarak herhangi bir bakış açısının zıttı olmadan var olamayacağını çoktan ön şart olarak öne sürmüş bulunmaktadır.

Saf ve arı olana ulaşabilmek için bu etkileşimin yaşanması son derece doğal bir süreçtir. İdeal olana ulaşmak için geçirilen bu süreçte geçmişten alınan mirasın değişim ve dönüşüm eşliğinde gelecek nesillere aktarılma çabası doğal olarak bu

---

⁶ **Monizm:** Tüm varlıkların eninde sonunda tek bir kategoriye bağlanabileceğini ifade eden felsefi kuram. Sosyolojide, tarihsel materyalizm gibi kuramlar sık sık monist etiketiyle anılmıştır. Monizm terimi, daha basit biçimde, tek bir açıklayıcı faktöre büyük önem atfeden nedensel değerlendirmeler için kullanılır (Marshall 1999, 509).

sürece örnek olarak gösterilebilir. En eleştirel filozoflar dahi düşün süreçlerini doğrulama ve yanlışlama eşliğinde geçmişten günümüze değiştirerek ve fakat aynı zamanda idealize ederek aktardığını inkâr edemezler (Hegel 2010). Ancak bir nokta var ki o da Hegel'in aşkın (transandantal) olana karşı açtığı savaşın görünmesi ve bilinmesinin ne kadar önemli olduğu gerçeğidir. Hegel'e göre aklı sınırlandırabilecek ve kavramları birbirinden ayırarak ifade edilmeye çalışılan "gerçeklikler" kökten sorunlu kabul edilir. Zira her şey bir değişim ve dönüşüm halindedir.

Bu noktaya kadar yazılanları özetlemek gerekirse, kent sosyolojisinin yirminci yüzyılda kendisini kanıtladığı gibi, mekân sosyolojisi de yirmi birinci yüzyılda mikro alanlarda sesini duyurmaktadır. Zira, öncelikli olarak Immanuel Kant, zaman ve mekânın zor zihinsel canlandırmaları ile bu iki kavram için aklımızın sınırlarını ilk kez zorlamış ve kavramların birlikteliğini, bütünlüğünü biri olmadan diğerinin kendisini olumlayamayacağını belirtmiştir. Peki Kant bu konudaki görüşünde tartışmaya yer bırakmaz mı? Elbette Kant'ın attığı temeli görmek için birçok katı yıksak da gerçekliğe ulaşabilmek adına temeli de sorgulamamız gerektiğini anlamış bulunmaktayız.

Bu bakımdan "mekân" kavramını teoride hangi olgular içerisinde açıklamaya çalıştığım şu şekilde özetlenebilir. Öncelikle zaman ile bir birliktelik içerisindedir ve bu birlikteliğin ayırımından söz etmek mümkün gözükmemektedir (Cassirer 2007, 53; Kant 2014, 23). Zira birçok algısal süreç içerisinde tüm şeyler bir önceki maddelerde belirttiğimiz üzere zaman ve mekân anlamında tek ve biricik olarak var olmaktadır (Bozkurt 2015). Tüm bunların yanında değişim kaçınılmazdır. Bu durum da zamanın ve mekânın tekilliği dahilinde de olsa zaman ve mekân içinde yaratılan şeylerin etkisiyle değiştikleri gibi, içlerinde var olan şeyleri de değiştirmektedir. Bu durum bütün tarihsel sürecimizin temelini oluşturmaktadır. Burada mekân ve özne arasındaki karşılıklı etkileşimi ve değişim görmekteyiz. Doğal olarak bu düalist akış içerisinde diyalektik bir yaklaşımın olduğunu inkâr edemeyiz. Elbette bu sebeplerle Hegel ve Marks'ın diyalektik anlayışlarını ve tarihsel süreçteki yorumlarını irdelemek yerinde olacaktır. Ne var ki mekân ile özne arasındaki etkileşimi çağdaş sosyologlar ve filozoflar nezdinde incelemeye başladığımızda söz konusu düşüncelerin ne denli geliştirilmiş ve değiştirilmiş olduğunu görüyoruz.

Zaman ve mekân kavramını mikro düzeylerde deneyimleyebilmek için öncelikle Kant'ın saf görü formları nitelendirmesinden kurtarmamız gerekecektir. Bu yapıdaki düşüncesi açık biçimde ortaya koyan Lefebvre mekân kavramının aslında toplumsal düzeyde ve kentlerde nasıl oluştuğunu bizlere aktaracaktır. Bu aktarımı yaparken kullandığı yeni kavramlar ise diyalektiğin farklılaşmış bir biçimi olarak karşımıza çıkacaktır.

1.2. Henri Lefebvre ve Mekânın Analizi

“Mekân! Daha birkaç yıl öncesine dek bu terim geometrik bir kavramdan boş bir ortam kavramından başka bir şeyi çağrıştırmıyordu. Her eğitilmiş kişi de kavrama derhal bilgiççe bir terim ekliyor, örneğin “Öklidçi mekân” ya da “izotrop” veya “sonsuz” kelimesiyle birlikte anıyordu. Mekân kavramının matematikten, üstelik yalnızca bu bilimden kaynaklandığı genel bir yargıydı. Peki ya toplumsal mekân? Bu kelimeler ise şaşırtırdı.”

(Lefebvre 2016, 21)

Bu tez çerçevesinde yapmış olduğum çalışma, mekân çalışmalarının belirli düşünürler ekseninde teorilerinin incelenmesi ile başlamıştır. Ancak ne var ki bu düşünürler arasında en belirgin mekân teorisini ortaya koyan kişi Henri Lefebvre olarak karşımıza çıkmaktadır. Henri Lefebvre özellikle Mekânın Üretimi (2016) adlı eseriyle o zamana kadar Manuel Castells, David Harvey gibi düşünürler de dahil olmak üzere mekân ile ilgili çalışmalar gerçekleştiren tüm düşünürlerden hatları daha net bir teori ortaya koyduğu gibi kendi bölünmüş teorilerini de tek bir kaynaktan toplamayı hedeflemiştir. Marksist temellendirmelere dayalı bu eserin mekân kavramına bakışımızda alternatif bir boyut getirdiğini söylemek yerinde olacaktır. Zira bu eser sayesinde mekân tanımları sosyal teoriye nazaran yeni bir “Marksist Mekân Teorisi” şekliyle betimlenmiştir (Lefebvre 2019, 23). Peki, mekân teorilerinin bu zaman zarfında böylesi bir şekilde üretilmesinin temelinde yatan sebepler nelerdir? O zamana kadar gerçekleştirilmiş kapitalist yapıp etmeler karşısında Marksist anlayışın

söyleyecek sözü vardır ve tam da 1960-1980 arası kapitalist dünya içerisinde şehirler tüm azametleri ile genişlemeye ve yükselmeye başlamıştır.

Lefebvre, kentlerdeki bu yükselişi ve “çöküşü” gören kent teorisyenleri gibi 1960’larda başlayan akımı irdeleyen düşünürlerin başında gelmekteydi lakin Lefebvre’yi onlardan ayıran ve bu tezin ana çalışma unsurları haline getiren başlıca yapı bu kuramı net çizgileri ile nitelendirme arayışından ileri gelmektedir. Dolayısıyla mekân kavramı günümüzde Lefebvre’nin mantıksal yargılarını referans olarak kurgulanmakta ve ilerlemektedir.

“1960-70 sonrası kritik sosyal teoride paradigmatik dönüşümlerin yaşandığı yılları temsil etmektedir. Genelde ‘mekânsal dönüş’ olarak nitelendirilen bu yıllar mekâna yönelik ve mekânı ele alan önemli kuramsal çalışmaların ve tartışmaların ortaya çıkışına şahit olmuştur. Söz konusu olan çalışma ve tartışmalar genel olarak Marksist anlayıştan gelen David Harvey, Manuel Castells ve Henri Lefebvre’nin kuramsallaşmalarına dayanmaktaydı (Ghulyan 2017). 1960-70 yılları arasında bu çalışmaların belirgin olarak Marksizm çerçevesinde ortaya çıkması tesadüf değildir. Zira kapitalist üretim ve ona özgü toplumsal ilişkilerin hâkim olduğu düzen, aynı dönemde büyük bir çöküntü içindeydi. Dolayısıyla, entelektüel dünya bu tür bir düzenden kurtuluş yollarının arayışları çabasıdaydı. Bu sebeple bahsi geçen durum, mekân sorunsalının ve kapitalist ilerleyiş ile mekân arasındaki ilişkilerin tekrardan göz önünde bulundurulması ihtiyacına sebep olmuştur. Söz konusu dönemde özellikle kent ile mekân sorunsalı konusunda özellikle Henri Lefebvre’nin etkisi oldukça fazladır (Kurtar 2012, 6)”.

Henri Lefebvre’nin yapılarında tarihsel duraklar vardır ki birçok teorisyen gibi onun araştırmalarının da geçmişe doğru izi sürülebilir. Bilindiği üzere Henri Lefebvre 1988 yılına kadar gündelik hayat eleştirileri olarak dört kitap yayımlamıştır. Söz konusu olguyu takiben yayımladığı diğer eserler Marks ve düşüncesi üzerinedir. Dolayısıyla düşünürün yaşamında eser verdiği noktaları birer moment olarak görebiliriz –kaldı ki kendisi de otobiyografisinde söz konusu sözcüğü kavramsallaştıracaktır – (Lefebvre 2016, 14). Bu noktadan bakıldığında teorisyen için

kent ve mekân çalışmalarının hayatının geç bir bölümünde ele aldığı izlemine kapılabiliriz lakin söz konusu çalışmalar aynı zamanda yoğunlukları ve derinlikleri en yüksek olan çalışmalar olarak kendisini gösterecektir.

Manifesto niteliğinde *Şehir Hakkı (2015)*'ni yayımlayan Lefebvre için en seçkin kentsel yaratılar şehrin en güzel yapıtlarıdır ve hemen hemen hepsi sanayileşmeden önceki tarihlerden kalmadır. Bu durum antik şehir, ortaçağ şehri ve doğu şehirleri gibi kategorileşmeler içerisinde dünyanın birçok farklı kentinde kendisini açıkça gösterir (Lefebvre 2018, 23). Ancak İstanbul'u içine alan Antik Çağ şehir devletleri için şu üç olgu birbirinden ayrılır: Şehir, devlet ve toplum. Kısacası mekânlar düşünüş ve tasarım olarak farklı olguları farklı düşünüş biçimlerini en nihayetinde de farklı öğretileri övmektedir. Bu sebeple günümüzde bizler İstanbul'un belirli noktalarını belirli noktalarından ayırırken farklı olgular belirtiriz. Örneğin, Galata semti için ticarete ve paraya uygun sözcükler seçerken Fatih İlçesi için yönetime ve devlete uygun sözcükler kullanırız. Bu mekânların yaratılmasıyla mekânların içinde bulunduğu mekânların mütemedi etkileşimi ile ilintilidir.

Mekân düşüncesinin, tarihsel bağlamını sorguladığımız bu bölümde Lefebvre'nin mantıksal ilerleyişini inceleyecek olursak öncelikli olarak Şehir Hakkı (2015)'nda ele aldığı kitlesel göçleri ve bu göçlerin yaratmış olduğu düşüşü, kültürel alanların çöküşünü, dahası kapitalizmin yirminci ve yirmi birinci yüzyıl başta olmak üzere kırsaldan kentlere gerçekleştirilen akımlarda üretim mekanları ile -fabrikalar, atölyeler, üretim bantlarının içinde bulunduğu üretimhaneler, işçiler, işverenler, bankalar, alışveriş merkezleri vb.- sanatsal olan mekanlar -galeriler, sanat merkezleri, tiyatrolar, sinemalar vb.- arasında yoğun bir sürtüşme, çatışma, birbirlerine bulanma ve iç içe geçme olarak belirtilecektir. *Kırsaldan Kente (1970)* adlı bir sonraki eserinde, Lefebvre söz konusu göçü çok daha ayrıntılı olarak anlatmaktadır.

Kavramsal olarak yaklaştığımızda ise “mekân” kent sosyolojisinden ince bir çizgi ile ayrılmış durumdadır. Bu sebeple yalnızca var olan, etkinliğini tamamlayan ve sonrasında yok olan bir olgu olarak değerlendirilemez. Kavramı Lefebvre'nin bakış açısı ile değerlendirecek olursak durum şöyledir: Mekân, toplum içerisinde tarihsel nüveler barındıran toplum ve düşünce bağlamında üretilen, yaşatılan ve değiştirilen bir yapıdadır. Kaldı ki tarihsel süreç içerisinde var olan bu olgu tarih ile yakından

ilintilidir. Üretim şekilleri ve bu üretim şekillerine bağlı olan kurumlar ve dolayısıyla bu kurumların tarihsel süreçleri mekânın oluşumunda ve yaşamında önemli bir etkiye sahiptir. Hatta bu etki mekânı okuyabilmemiz açısından izini sürmeye mecbur olduğumuz noktaları da ifade etmektedir.

Mekân nasıl hesaplanır? Tahayyülde mekânı belirtir işaretler nelerdir? Şüphesiz ki bu sorulara cevap ararken bir özneye ihtiyaç duyarız. Bu durum Lefebvre'nin belirttiği gibi mekanların başlarına gelen sıfatları teşkil eder. Halbuki politik mekânın sanat mekânından, zihinsel mekânı somut mekândan ayıran yine söz konusu öznenin diyalektik biçimde olan etkileşiminden doğar (Lefebvre 2016, 35-36). Bu yoruma paralel olarak belirtmek gerekir ki mekânı çevresinde bulunan öğeler hariç düşünmek eksik bir yaklaşım biçimi olarak karşımıza çıkacaktır.

Sorulara yorum getirmeden önce mekânın üretimi teorisinde yer alan Neo-marksist yaklaşımına kısa bir açıklama getirmek yerinde olacaktır. Neo-marksist yaklaşım Marks'ın düşüncesinin anlaşıldığı ve yorumlandığı dönemden sonra gelişen ekonomik, sosyal ve siyasal olaylar karşısında modern düşünürlerin aynı eksenini takip ederek -ve elbette ki değiştirip geliştirerek- geliştirdikleri düşüncelerin eksenine verilen genel bir isimdir. Henri Lefebvre de bu isimlerden biridir.

Şüphesiz ki mekâna bakışta Neomarksizmin temsilcisi olan Lefebvre'nin diyalektik etkileşimi konuyu anlamamıza yardımcı olacaktır. Mekânın üretiminde toplumsal olana işaret eden ilk düşünürlerden olan Lefebvre diyalektiğin hareket ve içerikten ve dolayısıyla emekten gelerek karşılıklı bir etkileşim içerisinde *praksise*⁷ dayandığını belirtmektedir (Lefebvre 2019, 55). Nasıl ki doğa ile insan arasındaki, eşya ile bilinç arasındaki ilişki tek tek ayrılıp başlı başına bir yaratı gibi incelenemez ise mekân ve insan arasındaki ilişki de tek başlarına incelenemez. Dolayısıyla özne hem mekâna içkin hem de yaratıcısı durumunda gözükmektedir. Lakin tek başına bu açıklamanın yeterli olmadığı aşikardır. Çünkü uzay zaman içerisinde varlık ve mekân, öznenin yapısı gereği birbirlerine bulanmış durumdadır. Yaygın bir şekilde kabul edilen aksine praksis, temeli, yapıyı ve üst yapıyı birbirinden ayırmaktadır. Ancak

---

⁷ **Praksis** (praxis) Doğadaki ve toplumsal dünyadaki insan eylemine işaret eden bir felsefi terim. Eylemin dönüştürücü niteliği ile yine eylemin düşünce üzerindeki önceliğine vurgu yapan praksis. Çoğunlukla (ama her zaman değil) Marksizm'le ve özellikle Antonio Gramsci'nin çalışmalarıyla birlikte anılmaktadır (Marshall 1999, 600).

bu durum ekonomi, istatistik gibi matematiğe referans veren alanlarda böyledir. Özne için böyle bir ayırmadan söz etmek bakış açımızı sınırlayacaktır.

Bugünden baktığımızda henüz insanlık mekân kavramının ne olduğunu tam olarak bilmemektedir. Mekânın bilgisine henüz tam anlamıyla haiz olunup olunamayacağı öngörülememektedir (Altan 2017, 23). Konuya epistemolojik bir yaklaşım getirdiğimizde mekân kavramının bugün bildiğimiz haliyle yaratısında bir başlangıç noktası var mıdır? Mekân sadece duyu organlarıyla algılanan ve yalnızca akıl yoluyla anlaşılan bir olgu olabilir mi? Yapısallığına bakıldığında azalan, yiten veya artan bir olgu mudur mekân? Tam da bu noktada bu sorular mekânı anlamlandırmamızdaki asli görevimizi kesin olarak ötelere ve önümüze yanlış hedefler koyar. Çünkü söz konusu sorular mekânı durağan bir nesne olarak gösterme eğilimindedir. Hâlbuki kavramsal anlamıyla mekân dört duvara işaret etse de bilgi anlamında bir uzamı belirtir. Bu sebeple sürekli değişim ve dönüşüm halindedir.

Yirmi birinci yüzyıl kapitalist dünyasında büyük bir bilgi bombardımanına tutulan insanlık modern anlamda birçok terimin içeriğini boşaltmış haldedir. Geçmişe yönelik düşünüldüğünde olguların işaret ettiği noktalar tam da hedefine uygun gibi gözükmekteyken günümüzde birçok kavram asli anlamından ziyade yan anlamların esiri olmuş durumdadır (Kurtar 2019, 11). Modern şehir gerçek anlamında bazı kavramların içeriğini boşaltırken yeni kavramların da hayatımıza katılmasına ön ayak olmuştur. Dolayısıyla günümüzde modern Kartezyen düşüncenin bir parçası olarak gösterebileceğimiz gerçeklik yanılgısı zamanın ve mekânın incelenmesinde bahsi geçen içi boş kavramların kervanına katılmasında dahası mevcut sistem içerisinde gerek matematik gerek edebiyat gerekse pozitif bilimler gibi birçok alanda var olmasına lakin hiçbir şart ve koşul altında tam olarak anlaşılmasına neden olmuştur.

Mekân, sınırları belli olan bir yapı bütünü olarak ele alındığında karşımızda iki özelliği ile kendini var eder: Bu iki özellik diyalektik formda birbirlerinin tam zıttı bir düşünce gütmelerine rağmen birbirlerini sürekli olarak olumlama eğilimi gösterirler. Bunlar, sınırlı belli olan mekân, kendini bir üst mekândan ayırmak için ancak ve ancak kendini onun içerisinde var eder kavramı ile açıklanabilir (Groh 2016, 98). Yani, bir mekân kendine özgü etkinlikleri gösterebilmek için kendisine bir sınır çizerek -duvar,

çit, kapı vb.- kendisini ayırır ve bu etkinlik iç mekân ile dış mekân adında iki olgunun yaratılmasını sağlar.

Şimdi pozitif bilimler ışığında zaman ve mekân kavramını ele alarak bir örnekleme ve bir açıklama yapmaya çalışalım. Matematiksel olarak bakıldığında, geometri kavramına eklenen mekân, metrelerle, hacim ve yükseklikle, içle dışla, sınırlarla ölçülmektedir. Zaman ise geçmiş ve geleceği ifade eden lineer bir doğrultu üzerinde dakikalar ve saniyelerle kendini gösterir. Şu hâlde mekânın ve zamanın sadece kendisine özgü bir anlamı sadece kendinden gelen bir açıklaması var olabilir mi? Mekândan kastederken yanında sürekli bir pozitif bilime ya da başka bir terime olan ihtiyaç mekânın yaratılmasını anlamlandırmamızda bizlere ne tarz bir yardım gösterebilir? Bu sebeple mekân hiçbir zaman için kendisini üretememiş midir? Felsefi okumalar yapan her bireyin bu soru karşısında istemsizce bir huzursuzluk hissetmesi muhtemeldir. Özellikle mekânı özne kavramı ile ele aldığımızda oluşacak boşluğun yerini doldurmak için günümüz bilimcileri tarafından derhal santimlere, dakikalara ve insan yarattığı ölçü birimlerine ihtiyaç duyulacaktır.

Lefebvre mekân kavramını öyle bir soyutlama içerisinde ele alır ki yanında geometri, matematik edebiyat ve dahası zaman dahi mekânı anlamlandırmanın dışarısında kalır. Bu durum kavram karşısında yapılacak olan düşüncenin kavramın kökenini tam manası ile açıklama isteğinden gelir. Ancak Lefebvre mekân ile zaman arasındaki etkileşimi asla reddetmez -ki kendilerini sonsuz bir ilişki içerisinde kabul eder-. Ancak belirtildiği gibi mekânın zamanla olan bağımlı üretim ilişkilerinde görme eğilimindedir. Tüm bu sebepler doğrultusunda mekânın üretimi iki ana olgu üzerinden şekillenir:

Bunlardan ilki *mekânın toplumsal üretimi*, bir diğeri ise *mekânın zihinsel üretimi*'dir (Lefebvre 2016, 125). Sonrasında bu iki kavramın yanında mekânın özellikle diğer mekânlar ve toplumsallık ile bağımlı oluşturacak algılanan (fiziksel) mekân kavramı ile söz konusu yaklaşım üçlü bir temellendirme üzerinde kendisini gösterecektir. Bu bakış açısı ile söz konusu üç olgu toplumsal mekânın bütünü kavramamızı sağlayacak bir yaklaşım oluşturacaktır. Böylelikle mekânın üretimi ve öncelikli olarak mekânın oluşumu ve neliği felsefi olarak altı dolu bir yaklaşımla şekillenmiş olacaktır. Bu bakış açısı ile Lefebvre'nin düşüncesi ile mekân, köklerini

Aristoteles'ten alan Descartes ile olgunlaşan ve Kant ile tamamlanan kartezyen düşünce eğiliminden kurtulmuş olacaktır.

Kartezyen mantık ile mekân olgusunun, *toplumsal üretiminden ziyade zihinsel üretime* vurgu yapılan bir noktada olması günümüzde mekânın yaratılmasında paradoks olarak görülebilir. Günümüzde bir semtin nasıl üretildiği, nasıl var olduğu sorulacak olsaydı pek çok insan bu soruya “öylesine var oldu”, “kendimi bildim bileli böyleydi”, “öyle olagelmiş” gibilerinden uzamda ve zamanda bir noktayı işaret etmeyen, bilinmezlikle dolu bir kabullenmişlikle cevaplar verilebilirdi. Bir mekânın oluşumunda mutlak bir tarih ya da mutlak bir emir arayacaklardı. “1892 yılında Sultan Abdülmecid'in emriyle var olmuştur” dediğimizde Salt Galata için yapılabilecek en kör şekliyle bir noktayı işaret etmiş oluruz. Bu yaklaşım geleneksel tarih yazım teknikleri ile pek ala açıklanabilir. Ancak huzursuz olunan nokta yüzeysel anlamda birçok öznenin de “özne olmayı reddederek” herhangi bir olgunun açıklanmasında nesne rolünü üstlenmesinden kaynaklanır. Hâlbuki ikinci bölümünde etraflıca ele aldığımız Salt Galata'nın üretimi bir emire, bir araziye bağlı olmaksızın caddesinden sokağına, duvar kabartmalarından el yazmalarına, fikirlerinden reddiyelerine kadar birbiriyle yapışık, birbirinin üzerini katman gibi örten büyük bir yaşayışın süregelen halidir.

“...yerin anlaşılması kuramsal çaba olmadan gerçekleşmez... ...neredeyse tüm toplumsal ve kültürel kuramlar yerin bir biçimde tanımlanmasına dayanır”

(Urry 2015, 23).

Toplumsal mekân, birbiri üzerine örtülen katmanların izlerinin sürülebilmesi için ihtiyacımız olan mekân analizinin Lefebvre tarafından somutlaştırılan olguların başında gelmektedir. Kendini var eden ve özne tarafından, var edilen yapısıyla bir üretim biçimini yansıtmaktadır. Toplumsal mekânın hangi şekillerde kendini var ettiği ve hangi biçimlerde yaratıldığı Lefebvre'nin toplumsal mekân kuramında Hegel'den alıntılıdığı üretim biçimleri ile kendini gösterir (Lefebvre 2016, 93). Söz konusu üretim biçimleri aşağıdaki şekliyle açıklanmıştır:

İdea, Lefebvre'nin Hegel'i yorumlamasıyla üretim biçimlerinde ele alacağımız ilk olgu olarak kendisini göstermektedir. Mitlerde sonsuz boşluk ve hiçlik içerisinde kendine ve yalnızca kendinden var olan bir apriori olarak görebileceğimiz düşünsel aşamanın ilk ve en yalın hali bu kavramın açıklanabilecek ilk yapısını oluşturmaktadır (Hegel 2010, 56). Salt düşünce olarak beliren ve kendine içkin olan bu kavram, bir nevi kusursuz olanın düşünde şekil bulmuş halidir. Kavram henüz nesnel bir içerik ihtiva etmez (Lefebvre 2016, 96) Lakin sadece kendinden olanla dahi yapılacak olanların kendisini belirtemezken silik de olsa sarsılmaz bir yol çizmektedir.

Dünya, ideaya bağlı olarak sözü geçen silik yolun nesnel olarak belirginleştirilmiş halidir. Bu yol kendi içerisinde zamanla her şartta etkileşim göstermese de zamansız olarak tahayyül edilemeyecek ilk düzlemi oluşturur. Kozmos içerisinde şey'lerin kendini var ettiği asıl düzlem öznenin içerisinde ve öznenin yarattığı ile diyalektik ilişkiler geliştiren lakin akla, mantığa, bilime, dogma ve doktrinlere kapalı, henüz "üretim" den bağımsız saf oluş biçimidir (Lefebvre 2016, 96).

Doğa, üretimin ilk biçimidir. Doğa her ne kadar us tarafından tasarlanmamış olarak görülse de yaratının özü gereği öznenin tüm yapıp etmelerine mütemadi bir ihtiyaç duyar -kendisini var edebilmek için-. Bu ihtiyaç bir yaprağın, bir kabuklu canlının ya da bir kedinin var olmasındaki tutarlı sonuç olacağı gibi söz konusu varlıklar ve daha niceleri tarafından deneyimlenmediği takdirde varlığının bilinmezliğine yol açacak ve bilinemez olan kimi filozoflarca yok olan sayılacaktır. Özne, doğa ile mütemadi bir ilişki içerisinde, doğayı olumlayarak kendisini bu mekân içerisinde var ettiği gibi ilginçtir ki kendisine bir doğa da yaratacaktır (Lefebvre 2016, 97). Sözü geçen örneklerle kedinin içinde bulunduğu doğa (şehir, ova, köy vb.) yine aynı kedinin doğa ile olan diyalektik etkinin sonucunda karşımıza kedinin doğası olarak çıkacaktır. Tüm bu yorumlar ışığında doğa yalnızca var olmayan bizatihi varlığıyla başka varlıkları doğuran ve söz konusu varlıkların evladı olan bir yapıdadır.

İnsan varlığı, doğanın içerisinde kendini var eden ve kendi var olduğu ölçüde kendi doğasını oluşturan, bunu da çoğunlukla mücadele ve emek ile yaratan ve sonucunda da tüm diğer varlıklardan farklı olarak tarihi, tarihe bağlı olarak da kendisinin bilgisini ve bilincini oluşturan bunu anlamlandıran, yargılayan, kaydeden ve kaydettikten sonra da unutan dolayısıyla kendisini mütemadi sorgulayan bir

yapıdadır. İnsan içinde bulunduğu doğaya ve kendi yarattığı doğası gereği yapıp etmeleri ile tarih adı altında kümülatif bir bilgi yığını oluşturmuştur. Bu bilgi yığının sorgulamaları sırasında ulaşmak istediği yapı ideanın başı yani uzamda belirli olmayan ve ilk paragraflarda anlattığımız kusursuz bilgi ile son paragrafta anlattığımız mücadele ve emek sonucu oluşan yapıt (eser) arasında gidip gelmektedir. Bu devinim kendinin bilgisi ve bilinci ışığında sonsuz döngü şeklinde tını oluşturur (Hegel 2010, 45; Lefebvre 2016, 98).

Tarihte ve toplumda üretilmiş olmayan hiçbir şey yoktur. İnsan doğası gereği kendini bir mekânda var etmek ve var ettiği mekândan bir mekân yaratmak zorundadır. Bu durum tinin fenomenolojisinden kaynaklanmaktadır. İnsan enerjiyi doğadan toplayan ve depolayan bir varlık olarak, depoladığı fazla enerjiyi çürümeye terk etmeden önce yapıt verme eğilimi gösterir. Doğadaki tüm canlılardan ayrı olarak insanlar enerjiyi aynı zamanda yönlendirebilir (Lefebvre 2016, 99). Bu sebeple bir yaratıyı açığa çıkarmadan önce geçmişinden ve geleceğinden nüveleri o an içerisine hapsedmeye çalışır. Bu bakımdan ortaya çıkan somut olgu -ki bu enerji soyut bir düşünce için de harcanabilir lakin incelemesini yaptığımız konu bir binanın var oluşu ile alakalıdır- iki şekilde kendini gösterir:

Yapıt bunlardan ilkidir. Yapıtın yeri dolduramaz. Kendine özgü ve biriciktir. Kendini diğerlerinden ayırmayı var oluşunun ilk nüveleri olarak görebiliriz. Sanatçının biricik eseri olduğu kesinlikle inkâr edilmez lakin yine de toplumsal olanın bir neticesi olarak kendini gösterir. Büyük katedrallerin sanatlı heykelleri, sarayları, insanı küçük gösteren devasa tonozları, kubbeleri ya da duvar süslemeleri sanatın arkasına sindirip toplumsal olmayan bir şeymiş gibi göstermek eksik yaklaşımlardan biridir. Yapıt kendisini sanatçının elinden çıkmış biricik bir olgu olarak ifade etse de tam da o arada toplumsal mekânın gereklilikleri doğrultusunda var eder. Yapıtlar için emek ikinci sıradadır. Bu sebeple bir yapıtın birinci sıradaki önemini sanat olarak görebiliriz. Ancak bu görüngü yapıtın toplumsal pratiklerden bağımsız olduğunu kesinlikle göstermez. Nihayetinde Marksist anlayışın belki de literatüre kazandırdığı en büyük gerçeklik olarak yaratılan ve yaratılacak olan her şey tarihsel diyalektik ve toplumla ilintilidir (Marks 2010, 143; Marks 2011, 82).

Ürün ise ortaya çıkan fazla enerjinin yönlendirilmesi ile oluşan olgulardan ikincisini oluşturmaktadır ve yapıtın bağımsız olarak tamamen kapital ile ilintilidir. Yapıtın aksine üründe en önemli olan olgu emektir. Bu kavram zikredildiğinde kapitalist anlayışın Sanayi Devrimi sonrası zihinlerimizde yer etmiş bant üretim araçları gelse de konuya daha bütüncül bakabilmek için ürünün mekânda tezahürünü açıklamanın yerinde olacağını düşünüyorum. Bir fabrikada çalışacak bireylerin fabrika içerisindeki üretim araçlarıyla ürünü üretebilmesi için kendileri tarafından, bir işveren tarafından ya da herhangi bir otorite tarafından işçilerin konaklayacağı bir mekân tasarlanması gerekmektedir. Çünkü insan olmanın doğası kapitalist sermaye tarafından sevilme de yer yer dinlenmeyi gerektirir (Lefebvre 2016, 100). Şu halde birbirine tıpatıp benzeyen odalar, binalar, lojmanlar, sokaklar, banliyöler vb. yapılar ürünün oluşturulabilmesi için anşart olarak oluşturulacak ürünlerin tamamıdır. Dolayısıyla mekân bir yapıt olarak kendisini var edebileceği gibi bir ürün olarak da var edebilir.

Toplumsal pratik, mekânı bir olgu olarak karşımıza ürün ve yapıt olarak çıkarmaktadır. Nihayetinde toplumsal mekân tüm bu sebepler doğrultusunda şey'ler arasında bir şey, ürünler arasında herhangi bir ürün değildir (Marks 2010). Toplumsal mekân deneyimlerden doğan ve deneyimleri oluşturan Hegel'in üretim biçimlerinde doğaya karşı gelen bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Tam da bu noktada geçmiş aksiyonların nihayeti olarak yeni aksiyonlara olanak tanır, onları telkin eder ya da reddeder. Bu durum ise mekânın sınırlarını oluşturur.

Çalışmanın bu noktasına kadar bahsedilen mekân tasvirleri yoğun felsefi içerik barındıran ve özellikle kartezyen düşünceye ve dolayısıyla nesneye dayalı mekân algısının Henri Lefebvre tarafından eleştirilmesine yöneliktir. Ne var ki mekâna "özne"ye yönelik edimler atfetmek isteyen Lefebvre'nin yıktığı yapıya karşıt yeni bir tez üretmesi gerekecektir. Bu doğrultuda Lefebvre, mekânın varoluşunu toplumsal temellere bağladıktan sonra, mekânsal üçlü kuramını geliştirerek mekânı toplumsal ontolojik bir temellendirme üzerinden açıklayacaktır. Bu noktada bilinmesi gerekir ki söz konusu üç tanım bir kategori şeklinde ele alınmamalıdır. Özne ve nesnenin birbirine bulanması gibi tanım yapılırken, bu üç olgu da birbiri içerisinde etkinlik gösterebilir.

*Triyalektik*⁸, (trio düşünce yöntemi ya da mekânsal üçlü) Henri Lefebvre'nin toplumsal mekânı tanımlamak için başvurduğu üç ayaklı bir düşünce sistematiğidir. Tasarının güçlü ve zayıf yanları mevcuttur (Ghulyan 2017, 22). Güçlü yanı argümanların kolaylıkla özetlenmesini sağlarken, zayıf yanı ise kavramların kategori şeklinde algılanıp örüntülerin bir kısmını kaçırılmasına yol açabileceği gerçeğidir. Nihayetinde mekân, üç ana olgu üzerinden aşağıda ayrıntılı açıklamaları verildiği şekliyle okunabilir. Bunlar: *Mekânsal Pratik*, *Mekân Temsilleri*, *Temsil Mekânları*.

Mekânsal Pratik (Algılanan Mekân), bir toplumun kendi mekânını yaratmasına verilen isimdir. Mekânsal pratiğin neticesinde gündelik olgularla kentin gerçekliği birbirlerine bir harç misali bağlanmış olur. Doğal olarak içinde bulunduğu topluma yönelik ve ona değin özgün olan kümelerin tümüne verilen isimdir. Söz konusu terim maddi ve gerçeklik olan ile ilintilidir. Dolayısıyla ampirik yani deney ve gözleme tabi tutulabilir. Mekânsal pratiğin aracılığıyla mekân temsilleri sıkı sıkıya bir ilişki içerisinde bulunur. Ancak bilinmesi gereken temel nokta somut ve yaşanan daha açıklayıcı bir ifadeyle an'da ve deneyimlenebilen mekân olduğu gerçeğidir (Lefebvre 2016, 67; Akt Ghulyan 2017, 23). Lefebvre'nin örneklendirmesinden yola çıkacak olursak, Kasımpaşa'da oturan orta sınıf bir ailenin yaşantısı örnek olarak gösterilebilir.

Mekân Temsilleri (Tasarlanan Mekân), bir mekânın yaratılmasında öncül olan ideaya işaret etmektedir. Mekânın kusursuz ve pratikten bağımsız var olan haritaların, şehir maketlerinin, toplu konut görsellerinin belirtildiği somut olmayan gerçekliğe işaret eder. Mekânın üretiminde, mekân temsillerinin büyük bir etkisi mevcuttur lakin genellikle bir iktidarın, baskın bir ideolojinin ya da bir gücün olması gerektiğini belirtir yapıp etmeleri sonucunda karşımıza çıkar. Kapitalizmin ve kartezyen düşüncenin ağırlıklı olarak kendisini hissettirdiği iktidarı öven, bilgi ve teknolojiyi sınırsız ve kontrolsüz kullanan mekân olarak gösterilebilir (Lefebvre 2016, 67; Akt Ghulyan 2017, 23). Örnekeleyecek olursak, İstanbul Tarlabası'nın kentsel dönüşümü adı altında soylulaştırma⁹ projesi ve projenin maketleri ile planları bu tanımları karşılamaktadır.

---

⁸ Lefebvre tarafından kendi içlerinde diyalektik bir ilişkiye sahip üç momentli bir toplumsal mekân biçiminde triyalektik bir perspektifte tarif edilir. Lefebvre algılanan, tasarlanan ve yaşanan arasındaki bu diyalektik ilişkiyi bedene, vücuda gönderme yaparak açar (Erkılıç & Bayraktar 2015, 122).

⁹ Soylulaştırma (gentrification), bir kavram olarak ilk kez 1964 yılında sosyolog Ruth Glass tarafından, Londra'nın işçi mahallerindeki konutları orta ve üst sınıfın satın alması, bunların yerine şık ve lüks

Temsil Mekânları (Yaşanan Mekân), diğer iki olguya göre daha zor ifade edilen mekânlardır. Diğer iki mekân kavrayışının aksine temsil mekânları, direk özne ile ilintilidir. Bir planın ya da bir doktrinin yol açtığı alansal bir düzlem olmadığı için kendi içerisinde kendiliğinden var olur. Doğal olarak iktidar ve gücün karşısında yer alır. Dolayısıyla argonun, yasa dışı olanın ve muhalif atfedilen birçok olgunun başında sıfat görevi görebilir (Lefebvre 2016, 67; Akt Ghulyan 2017, 24). İktidara bağlı olmayışının getirisi olarak sabit ve durağan değil, canlı ve yaşayan mekâna işaret etmektedir.

Mekân üçlemesi adı altında kuramsal yaklaşımlardan yola çıkarsak, Salt Galata'nın bir başkentte inşa edilmiş olduğu gerçeğine vurgu yapmadan ilerleyemeyiz. Lefebvre'nin Kırıldan Kente (1970) ve Şehir Hakkı (2018) eserlerinde belirttiği üzere, başkent kendine özgü bir kapitalist anlayışı mevcuttur. Başkentler tüm ekonomik, kültürel, sosyal, kapital ve bilinci anlayışı kendisine çekip saklamaktadır. Dolayısıyla bu durum ülkenin dış sömürü dinamiklerinden ziyade iç sömürü dinamiklerine vurgu yapmaktadır. Bu bölgeler karar ve kanaat merkezleridir. Çevrelerindeki az gelişmiş diğer bölgeleri ve şehirleri tahakküm altında tutarlar. Egemen sınıflar başkentlerde mekânın bir enstrüman olarak belirli amaçlar doğrultusunda hizmet eder şekilde tutmak ister. Bu araçlar işçi sınıfının baskı altında tutulması, mekânı iktidar odağında barındırmak ve üretim ilişkilerini korumak amacıyla yapılmaktadır. Bu noktada kapitalizmin bu uygulaması göç dalgası neticesinde kendi içerisinde bir tezat yaratmıştır ki bu tezat iktidar mensuplarının dış halkaları kontrol etmek için yarattığı sanatlı ve görkemli binaların üretimde emek gücü bulunan işçilerin yarattığı mekânlarla sürtüşmesine yol açmıştır. Tam da bu sebeple yeni olanın inşasının yanında eski ve daha önceden farklı bir amaca hizmet etmiş olsa dahi yeni bir mekânı yaratılmasına ön ayak olmuştur.

Eski olan ve yeni olan arasındaki ilişki bazen istemsizce kabul edilmiş miras bazen de arzulanan bir hazine niteliği taşıyabilir. Bu olguyu içinde bulunduğumuz an itibari ile sorgulayacağımız için geçmişten gelenin bu günkü düzlemde nasıl bir etki ile karşılanacağı konu ile mekânın bilgisini tam anlamıyla kavramamız ile olanak

---

konutlar yapmaları ve bu bölgelerin sosyal karakterini değiştirmeleri ile ilgili olarak kullanılmıştır (Ergün 2006 akt. Uysal 2006, 80).

sağlıyor olacağız. Dolayısıyla eski olan ve yeni olan arasındaki farkın kavranabilmesi için mekânın üretimindeki yapının sorgulayıcı bir süzgeçten geçmesi ve mekânın arkitektoniğinin¹⁰ belirtilmesi gerekmektedir.

Mekânın arkitektoniğine gelecek olursak, mekân kavramının ilişkiler bütününe bakmak yerinde olacaktır. Bu bakış bilimsel bir biçimde mekânın çevre ile ve diğer mekânlarla var ettiği yapıyı -Michel Foucault'nun dispozitifine¹¹ benzemektedir lakin Lefebvre, kaynağı Aristoteles'ten ve Kant'tan alıntılıyarak kullanmıştır- incelemek üzerine kuruludur. Bu noktada ilişkiler bütünü büyük resime bakmak olarak yorumlanamaz. Mekân içten dışa kendisinin var ettiği ve kendisini var eden tüm olgularla birlikte ele alınarak ayırt edilebilir. Dolayısıyla yazı yazabilmemiz için belirli lineer doğru izleyecek olursak, bu güzergâh zihinsel olan ile toplumsal olana doğru ilerleyecektir. Öyle ki bu yolculuğun sonunda bahsettiğimiz insanın tinine bağlı olarak mekân üretilmeyecek bir nevi işgal edilecektir (Lefebvre 2016, 102). Bu işgalin sonucunda mekânın içinde bulunduğu doğa, diyalektik etkileşim gereği dönüşecektir.

Lefebvre'nin mekâna dair düşüncesinin temellerini belirttikten sonra mekânın gerçekliğini ve asli yapısını aşağıdaki şekliyle yorumlamak mümkündür. Lefebvre'nin bakış açısıyla mekân, bir üretimin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. İçerisinde başlangıç olarak olmazsa olmaz iki asli unsur barındırır. Bu unsurlar “bilgi” ve “eylem” dir. Öyle ki bu yapılar bütünü mekânın var oluşunda hem üretme hem de bizatihi üretim araçlarının kendisi olarak görünür. Lakin bölümün başında da belirttiğimiz gibi, mekân alan içerisinde kendini var ederken üçlü alanlar kuramına ihtiyaç duyar ki bu kuram kendisini farklı olgularda tekrarlayacaktır. Mekân fiziksel, zihinsel ve sosyal bir alandır. Bu üç yapının dışında tam anlamıyla incelenemez. Dolayısıyla ne sadece somut ne de sadece soyut olarak nitelendirilebilir. Ancak var olduğu ölçüde iki olguyu da eşit olmasının dışında mutlaka içinde barındırmalıdır. Bu

---

¹⁰“Bilginin” ya da “düşüncenin” sistematik yapısını incelemek anlamında kullanılmıştır.

¹¹ Şiddetin dışlanmasıyla birlikte beden iktidar tarafından kuşatılmasında tüm toplumsal bütüne yayılan yeni ve ince teknikler gerekmiş, bu teknikler Foucault'nun “dispositif” olarak adlandırdığı somut düzenlemeler biçimini almıştır. Dispositif'ler Foucault'ya göre söylemler, kurumlar, mimari biçimler, düzenleyici kararlar, yasalar, idari tasarruflar; bilimsel, felsefi, ahlak önermelerden oluşan heterojen bütünlük; bu söylemsel ve söylemsel olmayan öğeler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu sistemlerdir (Foucault 2011, 7).

bakımdan mekânlar eylem ve düşünce araçları olduğu gibi aynı zamanda gücün, iktidarın ve denetimin de sonuçlarıdır.

Mekânı anlamlandırılmamızda Lefebvre'nin bugüne kadar olan söylemlere bir yenisini ekleme isteği, yaptığı çalışma göz önüne alındığında düşük bir yargı olarak kalır. Lefebvre bir mekânın üretiminde yerel bir söz söylemek yerine mekânların üretiminde başlı başına bir teori ortaya koymaya ve mekânın üretimine dair bir yasa oluşturmaya çalışır. Şu hâlde mekânın özne ile mekân arasında bir ikilik barındırdığını, bu ikiliğin bir tin yaratısına sahne olduğunu, birbirlerini sürekli bir biçimde yineleyip olumladıklarını, bu ikiliğin sonucunda da Hegel'in tını açıkladığı kategorilere benzer olarak bir üçleme kuramı kurduğunu varsayabiliriz. Düşünceden -idea- nesneye -dünya- mekânı ölü bir form olarak görmek Lefebvre'nin tam olarak karşısında durmaktır. Bu sebeple mekân için akışkan, canlı, devinim ve dönüşüm süreci olarak bir tanım yapmamız yanlış olmaz.

Mekânı algılamamız için şart olan öncelikli olgulardan biri de bedendir ve Lefebvre'nin bakış açısıyla bilginin yapısı da tıpkı *ruh* ve *beden* gibi ikili yapıdadır (Lefebvre 2016, 170). Lakin ne var ki mekânın üretimi dediğimizde günümüz modern insanı çoğunlukla içinde hiçbir şey barındırmayan, soyut olan, hareketsiz, durağan, cansız bir “şey” tasavvur etmeye alışmıştır. İçinde herhangi bir olgu olan, bir nesne barındıran ya da nesneye yönelik bir düşünce barındıran mekânı dahil boşluk olarak görme eğilimindeyiz. Mekânın üretimindeki üretim sadece fabrikaların, çalışan bantların, atölyelerin ya da şöyle ya da böyle meta ile ilişkili nesnel bir üretim olarak algılanmamalıdır. Bahsi geçen üretim meydanları, caddeleri, parkları, sokakları, semtleri üreten fikrin ve bilginin üretimidir.

Bu bağlamda, beden bir ayrımdır; kendini ayırabilendir. Bu sebeple de soyutlanmış, geometrik mekâna ve buna benzer türden bir mekân düşüncesinin gerçekleşme yolu olan iktidar söylemine karşı duran tek şeydir. Sonuca bakacak olursak, bu ikili deneyimlenen mekân ve tasarlanan soyut mekân daima bir çatışma içindedir. Bu çatışma özellikle kapitalizmin gidişatında soyut olanın yani kuramsal olanın üretimi olan ideolojilerin ve böylelikle, iktidarın mekânının diğerini baskılaması ya da yönlendirmesiyle yabancılaşma olarak kendisini yaşamın içinde gerçekleştirir. Lefebvre (1971) bunu şu çarpıcı sözlerle dile getirir:

“Hepimiz daha temkinli, kontrollü, daha sağlıklı olma yollarını araştırıyoruz, daha iyi nasıl yaşayacağımızı konuşuyoruz, nasıl daha modern giyinebileceğimizi ya da evimizi dekore edebileceğimizi yani kısacası nasıl birlikte var olacağımızı durmadan planlıyoruz”

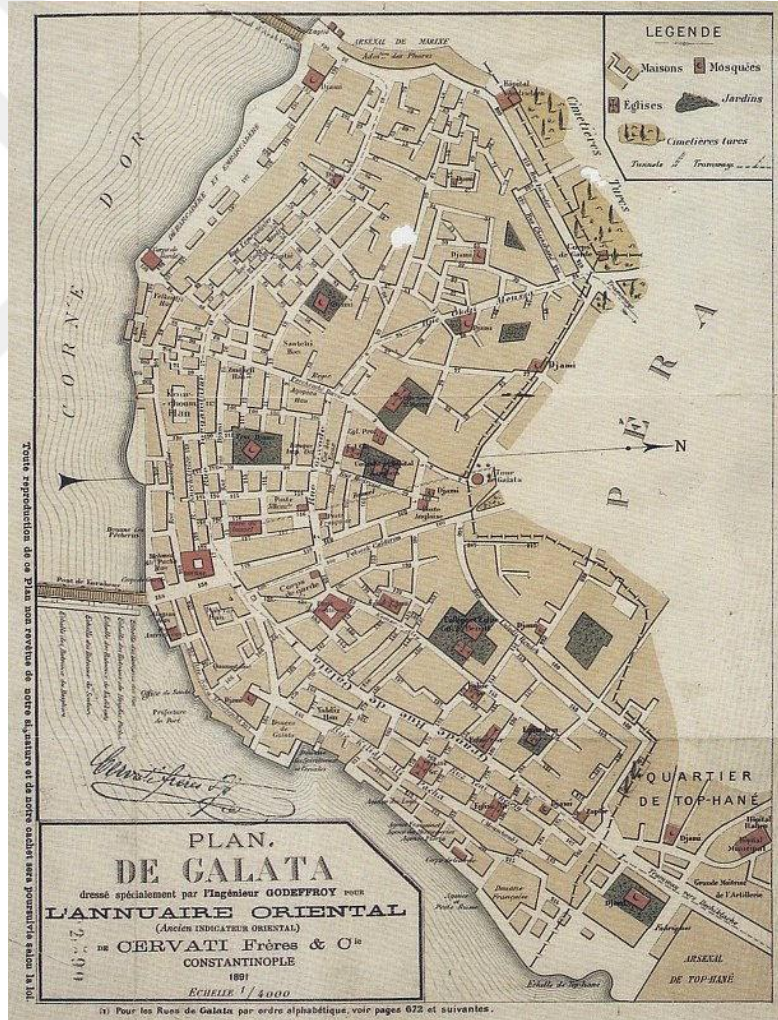
(Lefebvre 1971, 107; Akt. Kurtar 2003, 352).

Toplumsal üretim ilişkilerinden, egemen ideolojilerin sunmakta olduğu bilgiye ve hatta teknolojik ütopuya değin her şey mekânın görünüşüdür. Bu yaklaşım mimari, kentte yaşama dinamikleri, şehir planlamacılığı gibi bir dizi formda olabilir. Bunun anlamı belirgin olarak, bir yerde, dönemde ya da durumda, iktidarın ürettiği mekânın, yaşamın her alanını belirleyen tek şey olmasıdır (Lefebvre 2016, 58-60).

İKİNCİ BÖLÜM

GALATA SEMTİ VE ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Galata semti, günümüzde onu ziyaret eden turistler kadar bizatihi orada yaşayanlar tarafından da sınırları tam anlaşılamamış muğlak bir İstanbul bölgesine işaret eder. Galata semti için sıklıkla kullanılan ifade “Karaköy” olmakla birlikte, Karaköy’ün nerede başlayıp Galata’nın nerede bittiği tam olarak ifade edilemez ya da bilinmez.

Görsel 1 Galata'nın 1891 yılındaki krokisi. Kaynak: Annuaire Oriental du commerce de l'industrie, de l'administration et de la magistrature. 1905, Salt Araştırma, Yıllıklar. Erişim Tarihi: 01.05.2019

Günümüzde Karaköy olarak adlandırılan söz konusu mekânın aslında 1960 yılındaki Kıbrıs olayları sonucunda Türkiye genelinde yaşanan lâkin özellikle İstanbul genelinde çokça hissedilen Rumca isimlerin Türkçe isimler ile değiştirilmesi döneminden kaldığı bilinmektedir (Türker 2000, 14-16). Ne var ki Galata semti en yüksek noktasına çakılan bir kule ile yarım daire şekilde deniz seviyesine kadar olan bir kısmı kapsar ve Beyoğlu'nun bir semtidir. Evliya Çelebinin meşhur gezgin notlarında kaleme aldığı üzere: "*Meyhanecileri Rum, satıcıları Ermeni, ulufecileri Yahudi'dir*" (Akt. Türker 2000, 19). Bu söz 1950'lerde özellikle Adnan Menderes döneminde başlayan yerli ve milli olma serüveni sonucunda geçerliliğini günümüze kadar zaman içerisinde yitirmiştir. 1950'lerde başlayan büyük yıkım sonucunda başta Ermeni, Rum ve Yahudilere ait binalar ile Osmanlı Dönemi'ne ait Mimar Sinan yapıları yıkılarak yerlerine geniş yol ve bulvarlar inşa edilmiştir (Bkz: Ek-4 Dergi ve Gazete Arşivleri).

Galata var olduğu çağlar öncesinden günümüze sürekli bir değişim ve dönüşüm halinde bulunsa da an itibari ile sürekli geçmişe bir gönderme barındırır. Günümüzde özellikle ticaret, sergi salonları ve bankalar ile özdeşleşen Galata bölgesi ilk çağlarda İstanbul ile anılmayan bir bölgeydi çünkü henüz İstanbul dahi kurulmamıştı. Bizans'ın tarihi yarımada olarak bilinen bölgeye yerleşmesinden sonra günümüzde Galata bölgesi için kullandıkları isim ise her zaman "karşı", "öteki" manasına gelen "*Pera*" ve türevleri olmuştur. Dönemler boyunca değişen isimleri ve hitap çeşitleri ise İlhan Berk'in *Galata (1985) adlı* eserinde şöyle verilmiştir: Sykai, *Peran en sykai*, Iustinianai, Justinianopolis, Gala, Galaktos, Kal'at, Kal'a, Tou Galatou, *Pera*, Kastellion ton Galataou, Galata.

Gerçekten de Galata semti sürekli "öteki" olarak nitelendirilen zümrelerin konaklama ve yaşam yeri olmuştur. Ancak söz konusu ötekiler aynı zamanda İstanbul için belki de en elzem yüklerin ve çalışma tarzlarının altına girmişlerdir. Galata halkı ticaret ile uğraşan, eğlence ve gece hayatı konularında etkinlik gösteren gerek Bizans gerekse Osmanlı döneminde "günah" adı altında yapılacak tüm eylemlerin merkezi konumunda görülmüştür. Sadece bu yönüyle bile iktidar ve kural karşısında direnen kendini var eden bir özne konumunda İstanbul'un diğer ilçelerine nazaran direnç merkezi olarak gösterilebilecek bir yapıdadır.

Tezin bundan sonraki bölümünde Galata'nın bir mekân analizi yapılarak özellikle mekân bağlamında eski ve yeniye yönelik öznenin durumu, öznenin yitip giden karşısındaki tutumu ve mekânın toplumsal boyutu açısından Galata'nın konumu incelenmiştir. Galata, bu inceleme çerçevesinde özneye ve mekânın bütünlüğüne yönelik belki de en yıkıcı eylemler bütünü içerisinde barındıran kapitalizm tarafından modern ve çağdaş dönemde ne gibi değişimler içerisinde geçerek bugün karşımızda bulunana yapıya büründüğü sorunsallaştırılacaktır. Mekânın, geçirdiği her değişim ve dönüşüm sonucunda eski olana barındırdığı göndermeler ve öznenin geçmişe duyduğu özlem -ki bu olgu modern zamanların belki de en çok dillendirilen özelliğidir.- ile mekân arasındaki bağ sorgulanacaktır.

2.1. Galata Semti ve Salt Galata

"Galata'ya deryadan yokuş yukarı bir saatte çıkılır."

(Evliya Çelebi akt. Berk, 1985)

Galata, geçmişe yönelik derin izler taşıyan, yapılarıyla sanatı içinde barındıran ve tarihi öğeleriyle birlikte ismini taşıyan çok eski bir İstanbul semtidir. Galata'nın İstanbul'dan daha eski bir semt olduğu bilgisi günümüzde pek az insan tarafından bilinmektedir. İlhan Berk, Adam Yayıncılıktan 1985 yılında çıkan "*Galata*" adlı şiir/düz yazı kitabında semtin tarihçesinin ilk çağlara kadar uzandığını ve Bizans'tan bile önce olduğunu, lakin hemen hemen tüm tarih kitaplarında Bizans Tarihi ile birlikte başlatıldığını söylemektedir.

Galata tarihi boyunca birçok kez el değiştirse de hemen hemen tüm tarih kitaplarında aynı olgular ile açıklanır. Bu olguların başında ticaret gelir. Çünkü Galata bir kıyısı Haliç'e diğer kıyısı ise İstanbul Boğazı'na bakan büyük bir limana ve hinterlanda¹² sahiptir. Bu özelliği onu yüzyıllar boyu paranın sürekli hareket edip biriktiği bir konuma getirmiştir (Kazgan 2005, 28-30). Bir diğer özellik olarak Galata,

---

¹² Limanın arka kısmında kalan toprak parçasının ulaşabildiği yerlerin çok geniş olması. İstanbul'un merkezi bir konumda olması da bu olgu üzerinde oldukça etkilidir.

özellikle 1453 tarihinde İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından sonra azınlıkların merkezi konumunda kendisi göstermiştir. Özellikle Sanayi Devrimi öncesi süreçte ilkel kapitalizm ve ticaret hareketleri içerisinde kuruluşundan beri belirli bir devinim içerisinde bulunan Semt, Sanayi Devrimi sonrasındaki süreçte yeni bir olgu ile tanışmış gibi görülmektedir: *Banka ve kapital*. Bu durum semtin genelinde belirli değişimlerin görülmesine neden olsa da bu küresel bir değişimin sonucu olduğu için özne ile nesne arasındaki ayrımın tam manası ile hissedilmesine sebep olmayacaktır. Özne ve nesne arasındaki ilk uçurum Galata semti içerisinde millileştirme akımları çerçevesinde kendisini hissettirmektedir. Özne ve nesne arasındaki ayrım neticesinde kümeleşme ve belirli alanlar arasında görünmez sınırların oluşması görünür bir hal almıştır. Dolayısıyla günümüz Galata semti var oluş özelliklerini 1950 ve 1970 arasındaki tarihlerde karşımıza çıkarır.

Görsel 2 Galata Köprüsü'nün Karaköy meydanı girişi. Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Galata semti geçmişinden bugüne devamlı bir devinim içerisinde sürekli hareketli bir ticaret ve kapital merkezi olagelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu İstanbul içerisinde etkinlik göstermeye başlamadan önce Bizans'ta dahi Galata ticaretin merkezi konumunda kendisi göstermektedir. Bu süreç Osmanlı İmparatorluğu'nda da

devam etmiş, kentin bütün ekonomi idaresi ve kapitalin yönetildiği merkez Galata ve çevresi olmuştur. Bu durum beraberinde sermayeye yönelik etki ve eylemlerin tek bir noktada kümelenmesi ile açıklanabilir. Arbil Ötkünç ve Burcu Selcen Coşkun (2012), “Bir Yaratıcı Küme Örneği: Galata” adlı makalelerinde söz konusu durumu tartışmışlardır.

Onlara göre, 1960 ve 1970’li yıllarda sosyal devlet alanındaki görece kümülatif eylemler sayesinde özne, mekânda hak sahibi olduğunu kanıtlamış ve bu hareketin sonucunda belirli kazanımlar elde etmiştir. Bu kazanımların bir getirisi olarak her alanda birey kent içerisindeki alanların kullanımında ve yaratılmasında söz hakkını kendisinde barındırmıştır (Ötkünç ve Coşkun 2012, 86-87). Ne var ki kapitalizmin günümüz versiyonunda mekânlar dönüşüp değişmeye başlamıştır. Mekânlar kullanım değerlerine göre alınıp satılan ve üzerinde hak iddia edilen yerler konumuna geri gelmiştir. Aslında bu durum başlı başına ilkel kapitalizm ile neo-kapitalizm arasındaki farkın nedenlerinden biri olarak açıklanabilir. Galata, Osmanlı Devleti ve erken cumhuriyet dönemlerinde belirli bir kitlenin ulaşabileceği imtiyazlı mekânlar konumunu açıkça korumaktayken, günümüzde bu mekânların sanat mekânlarına dönüşmesi neticesinde herkese açık gibi görünen bu alan bireyin zihninde farklı mekânın farklı eylem anlayışına uygun olarak o mekân içinde bulunduğu süreçte farklı davranmasına -ya da o mekâna hiç ulaşamamasına- sebep olabilmektedir.

Mekân’a hiç ulaşamamak nedir? Bir birey günümüzde çeşitli duyu organları ile Galata’yı deneyimleyebilir; içerisinde gezinebilir ya da kendisini oraya ait ilan edebilir. Ancak öznesine ulaşması için bundan çok daha fazlası gerekecektir. Bireyin salt duyu organları ile kendisini o mekânın bir parçası ilan edebilmesi için geçmişe yönelik yaşantılara ve anılara da ortak olması gerekmektedir. Bu durum sürekli değişim ve dönüşüm gösteren mekânların yıkılıp yeni mekânların yapıldığı ve dahası öznelerin mekânlarını terk ettiği noktalar için son derece zor bir süreç olmaktadır.

İlhan Berk, Galata semtinin bir sakini olarak Senti sosyal yönleriyle ayrıntılı olarak incelemenin yanında, Mart 2015’te BBC Arşiv Odası Programı’nda yayınlanan “1986 BBC Türkçe” adlı radyo yayınına konuk olarak “özlem duyulan geçmiş” ile ilgili düşüncelerini şu şekilde anlatmıştır:

Görsel 3 Dar Galata sokakları. Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Sunucu – Siz eski Beyoğlu’nu eski Pera’yı bilen kuşaktansınız sanıyorum. Bir yandan da Beyoğlu’nu çok uzun bir süre gerilere gidip değerlendirebilirsiniz. Kaldı mı İstanbul’da Beyoğlu, Pera diye bir olay?

İlhan Berk – Yani... Eğer bir kentin, bir toplumun hayatında şeyler, sokaklar, evler, mağzalar birer tarihse onların bir bölümü orada kalıyor çünkü *sokakaklar* yıkılmış değil. Yani yapı olarak Pera’nın bir takım varlığı var ama tabiki Pera’yı yapan o yapılar değildi. *O insanlardı...* O insanlara dikkat ettiğimiz zaman onlar *levanten*¹³ denen toplumdur. Bir de İstanbul’un kendi toplumu yani orada yaşayan Ermeni’ler Rum’lar Yahudi’ler vardı. Bir de gelenler... Beyaz Rusya’nın 1920 lerden sonra gelen akımları Beyoğlu’nu baya ayrı bir çerçeveye sokmuştur. Bu gözle oraya bakmaya kalkarsak o tip bir Pera’yı göremeyiz ama ben Pera’ya bir *özlem olarak bakmıyorum. Bir tanıklık olarak bakmak istiyorum* bir özlemi düşünmek istemiyorum. Şu anda Türkiye’de böyle bir yaklaşım var bu özlemi anlayamıyorum çünkü gerçekten Pera’nın yaşamasını eski

¹³ **Levanten:** Fransızca “lever” sözcüğünden gelmektedir. Sözcük anlamı bakımından “doğmak ve Doğu” manaları taşır. Genel bir ifade ile Avrupalı bir aileden gelen ve Türkiye’de İzmir’e İstanbul’a yerleşmiş olan grupları tanımlar (Oban 2007, 2).

Beyoğlu'nun kurulmasını istemek *o insanları* getirip toplamaktır bu durum da mümkün değil...

İlhan Berk'in, BBC'ye verdiği bu röportajdan çıkarılabilecek bir çok unsur vardır. İlhan Berk, 1985 yılında tanınan bir şair olmasının yanında bir entelektüeldir ve o dönemde düşüncelerini yaymakta olan Henri Lefebvre'yi okuyup okumadığını bilmemiz şu an için mümkün olmasa da iki entellektüeli bir biri ile diyalog halinde okumak mümkündür: Zira İlhan Berk de Henri Lefebvre de mekân kavramından merkezine düzlemdeki geometrik ifadeler ya da binaların aksine özne kavramını oturtmuşlardır. Bu sebeple iki birey için de mekanı yaratan birey değil toplumdur. Dolayısıyla eski bir mekânın özlemi ya da gündelik tabirlerle geçmişi özellikle mimari olarak öven yaklaşımlar aslında geçmişteki an'da iz bırakmış özneye dahası yaşanmışlığa yapılan övgülerdir.

Görsel 4 Yüksek Kaldırım Caddesi günümüz. Kaynak: <https://www.mehmetakinci.com.tr> Erişim Tarihi:02.05.2019

Röportajdaki bir diğer önemli husus ise mekândaki değişmez ya da içinde bulunulan an da okunabilir olan kavramlara gönderme olarak verilen *sokaklardır*. Bu kavram Henri Lefebvre'nin mekân üçlemesi teorisinden aşına olduğumuz bir yapıyı gözlerimizin önüne sermektedir. Mekân: *Mekânsal Pratik, Mekân Temsilleri, Temsil*

Mekânları olarak üçlü bir perspektifte incelenir (Lefebvre 2016, 93-97). Lefebvre'nin mekânsal pratik perspektifine daha yakın tuttuğu sokaklar ve yaşayan mekân bir semtin belki de en sabit değişmezlerinin başında gelir. Zira İlhan Berk de kentin bir bölümünün hafızada kaldığını bunun da sokakların henüz yıkılmamış olma durumuyla bağlantılı olduğunu dile getirmektedir. Sokaklar bu bakımdan günlük yaşayışın temelini oluşturan sarsılmaz anı kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevresinde kümelenen binaların şekilleri ve ne'liği değişse dahi sabit bir sokak anılarının tutunabileceği ve yaşanmışlığın okunabileceği yegâne yerlerden biridir.

Görsel 5 Yüksek Kaldırım Caddesi, 1930. Kaynak: <http://www.eskiistanbul.net> Erişim Tarihi: 01.05.2019

Görsel 4 ve 5'te görülen cadde, Galata ve Taksim arasında ticaretin canlı bir şekilde işlediği bilinen meşhur Yüksek Kaldırım'dır. Yüksek Kaldırım'ın sol tarafından uzanan cadde ise bu gün Bankalar Caddesi olarak bilinen eski Voyvoda Caddesidir. Görsellerden de anlaşılacağı üzere Cadde'de büyük değişiklikler farkedilmektedir. Öncelikle, Venedik mimarisinin belki de en belirgin örneği sayılabilecek merdiven stilinde inşa edilmiş bu cadde yokuş hissini hafifletmek için yapılmıştır (Kafesçioğlu 2016, 180-183). Bugün Karaköy olarak bilinen yerden Taksim İstiklal Caddesi'nin başlangıcına kadar uzanır. 1956'yılına gelindiğinde

mevcut hükümetin “*istanbul’u yeniden fethetme*¹⁴” (Kırmızı ve Çalışkan 2012, 173) politikasına binayen kaldırımları sökülerek yerine asfaltlama çalışmaları yapılmıştır (Bkz: Ek-4 Dergi ve Gazete Arşivleri).

Peki, bu değişim mekânın varoluşunda neye tekabül eder? Aslında 1956 yılında yaşanan bu değişiminin mekânın hafızasında bir sarsıntıya neden olduğunu kabul etmek gerekir. Öncelikle özne ve nesne arasında bir açıklık yaratan bu değişimin sonucunda geçmişe dair bellek sarsıntıya uğramıştır. Zira yapılan işlem sokağın sağında ve solunda bulunan yapıları yıkmak, değiştirmek ya da renöve etmek değil bizatihi sokağın kendisini yani *algılanan mekânı* ve *temsili mekânını* değiştirme çabasıdır. Bu çaba iktidar tarafından 1956 yılında verilmiştir lakin mekân (Yüksek Kaldırım Caddesi) bir iktidarın doktrinine göre tasarlanmamış ya da yaşamamıştır. Neredeyse 1300 yıllık bir geleneğin tezahürüdür. Bu sebeple mekândaki değişim ancak iki halde mümkün olabilir. Bunlardan ilki mekânı var eden özneler tarafından zaman içerisinde gerçekleşecek değişimlerdir. Bir diğeri ise geçmişi referans alan bir renövasyon olabilir. Bu iki olgu dışında söz konusu cadde üzerinde yapılacak her değişimin karşılığı yıkım olarak nitelendirilecek ya da iktidarı işaret eden bir *mekân temsili* çabasına dönüşecektir.

Tam da bu noktada mekânın değişmez ve dönüşmez olduğu fikri akıllara gelecektir. Öncelikle mekânlar değişir, lâkin özellikle cadde ve sokak gibi toplumsal yaşayış üzerine kurulu sosyal mekânlar anıların ve yaşanmışlığın aktarımı ile yaşar. Özne olmadan mekân yalnızca boş uzamdan ve hiçbir konuda hiçbir ifadesi olmayan duvar, tavan ve sınırlardan ibaret kalacaktır. Özne özlenilendir, geçmişin ve bu günün saklı kaldığı hafızadır, Bizatihi bedeninin kendisidir ve yaşayan yegâne oluşumdur. Onun dışarısında kalan hiçbir olgu aktarılamaz, öğrenilemez ve konuşulamaz. Bu sebeple aslında mekân öznenin tam olarak kendisine tekabül eder. Yüksek kaldırımdaki asıl yıkım taşların sökülerek asfalt atılması eylemi değildir. Asıl yıkım

---

¹⁴ Özellikle cumhuriyetin ilanından sonra İstanbul çevresinde M. K. Atatürk ile başlayıp İsmet İnönü ile devam eden büyük bir değişim hareketi kendisini göstermektedir. Ancak Adnan Menderes döneminde bu hareket yerini toplu bir yıkım politikasına bırakmıştır. İstanbul’un simgesi sayılabilecek birçok yapı 1955-1960 döneminde yeni açılacak cadde ve bulvarlar için yıkılmıştır. Ne var ki konu ile ilgili akademik makale ya da inceleme sayısı yok denecek kadar azdır. İlhan Berk’te “Galata 1985” kitabını yazarken kaynak azlığını dile getirmiştir. 1950-1960 arasındaki büyük yıkım hadiselerine gazete ve dergi makalelerinden ulaşmak mümkündür. Adnan Menderes İstanbul’daki bu yıkım politikasını “*İstanbul’u yeniden fethetmek*” olarak açıklamıştır. Galata’nın On dokuzuncu Yüzyıl sonrası dönüşümü için Bkz. (Kafesçioğlu 2016).

yüksek kaldırımda yaşayan İstanbul ahalesinin ve orada mekânı yaratan öznelere *Res Extansa* 'yı terketmesidir. Böylesi bir yıkımın önüne geçilemez.

Yine de tüm bu olanların sonucunda dahi Yüksek Kaldırım anılarının ve geçmişin bilinirliği oranında değişime karşı direnç gösterir. Şu an Yüksek Kaldırım'da etkinlik gösteren her özne için an'ın yaratısı devam etse de Yüksek Kaldırım'ın *tin*'i aramızda bir hayalet gibi dolaşmaya devam eder ve kulaklarımıza gizlice aşağıdaki dizeleri fısıldar:

- Dedikodu -

*Kim söylemiş beni
Süheyla'ya vurulmuşum diye?
Kim görmüş, ama kim,
Eleni'yi öptüğümü,
Yüksek kaldırımda, güpe gündüz?
Melahat'i almışım da sonra
Alemdara gitmişim, öyle mi?
Onu sonra anlatırım, fakat
Kimin bacağını sıkmışım tramvayda?
Güya bir de Galataya dadanmışız;
Kafaları çekip çekip
Orada alıyormuşuz soluğu;
Geç bunları, anam babam, geç;
Geç bunları bir kalem;
Bilirim ben yaptığımı.
Ya o, Mualla'yı sandala atıp,
Ruhumda hicranını söyletme hikayesi?*

Orhan Veli Kanık

Orhan Veli Kanık'ın dizeleri, biraz merak edilip araştırılırsa aslında Yüksek Kaldırım'ın bir mekân olarak öznedeki karşılığını bulmak kolaylaşacaktır. Bunun için öncelikle Orhan Veli'nin Muallası'nı, Mehmet Kemalden dinlemek gerekecektir.

Mehmet Kemal “*Öğle Rakıları (2018)*” adlı kitabında Orhan Veli ile ilgili anılarını şu şekilde kaleme alacaktır:

“İstanbul’a gittiğimde Orhan’ı aradım. Ressam Agop Arad vefalı dostu idi, ona sordum. ‘Karaköy’de bir meyhane var, adı: Çat Çat orada bulunur.

Tarif üzerine Çat Çat’ı buldum Asıl adı Çat Çat değil, Orhan koymuş bu adı. Yıkıldı. Karaköy Balık Pazarı’nda, Unkapanı’na yakın bir yerde, küçük bir balıkçı meyhanesi.

Mualla Abla diye bir kadın işletiyor. Orhan, kadına ‘Mualla Abla’ dediği için olacak, herkes ‘Mualla Abla’ diyor. Kadının davranışlarından Orhan’a önem verdiği belli. Hatta biraz da aşık. Belki bu ablalık ağabeylik, gizli aşkı müşterilere çaktırmamak için icat edilmiş. Vakit öğleye yakındı. Baktım bir köşede şarap içiyor. Kadın mangalın üstünde tava, balık kızartıyor. Sıcak sıcak Orhan’ın önüne koyuyor. Orhan da, Mualla Abla da yoksul yaşantılarından memnunlar.

Beni görünce, oturduğu yerden davrandı: ‘Vay Reis!.. Hoş gelmişsin...’ dedi. Boynuma sarıldı. Ben de O’nun. Hemen kaynaştık. Benim taşralı kılığım Mualla Abla’ya hiç aykırı gelmemiş olacak ki, bir balık Orhan’a bir balık bana atıyordu. Biz de şaraptan yudumlayarak bunları afiyetle yiyorduk. (Kemal, 2018)”

Açıkça görülmektedir ki Galata eski yaşayışıyla son derece ilgi çekicidir. Aslında bu ilgi günümüzde yaşayan bireylerin aynı zamanda geçmişin bilgisine haiz olduğu gerçeği ile de ilintilidir. İnsan, mekânın tüm duvarları yıkılsa dahi yarattığı mekânın tinini anlık ve hafızada depolamaya devam eder. Bu sebeple aslında mekân mütemadi bir geçmişe gönderme dizgesi barındırır ve Henri Lefebvre’nin (2014) söylediği gibi kat kat tarihsellikten oluşur. Dolayısıyla mekân yalnızca öznenin, onu tanıyan, kullanan insanın yitimi, yok olması ya da hiçliğe uğraması karşısında kendi özünü yitirebilir. Aksi hiçbir durumda değişmez. Bu değiştirilmeye çalışılmayacağı manasına da gelmez. Mekân mevcut bir iktidar ya da bir doktrin vasıtası ile değiştirilmeye çalışılabilir. Bu durum da eski olanın üzerine gelen zorlama “*yeni*”nin yalnızca mekânı baskılayacağı gerçeğinden kurtulamaz. Ne var ki tüm bu eleştiri

içerisinde mekân kavramının aslında topluma içkin ve toplum kavramının da aslında mekâna içkin olduğu gerçeğini ifade etmemizden geçecektir.

Galata günümüzde ticaret, banka ve sanat ile birlikte anılmaktadır. Ancak ne var ki Galata semti içerisindeki bölünmüşlük ve sınırlar kendisini göstermektedir. Ticaret, Galata semtinin bambaşka bir boyutunu oluşturmaktadır ve küçük dükkânlar ve üretimhaneler ile kendisi gösterir. Dar yollarda birbirinin peşi sıra açılmış ve etkinlik gösteren bu yapılar hemen hemen her türden metanın ticaretinin yapıldığı küçük alanlardır. Bir başka bakış açısı ile söz konusu ticarethaneler de kendileri içerisinde kümeleşmiş durumdadır. Bu haliyle elektrik-elektronik ticareti ile uğraşanlar Galata'nın boğaz kesimini kapsayan Karaköy civarına, Nalbur, inşaat malzemesi ve yapı türevleri Galata'nın Haliç kesimini kapsayan Hırdavatçılar Çarşısı'na toplanmıştır. Tam da bu ticari oluşumun merkezi olan Bankalar Caddesi'nde ise bankaların merkezlerini ya da bankalardan geri kalan yapıların oluşturduğu merkezi kapsar. Bankalar Caddesi Yüksek Kaldırım'ın hemen solunda girişi bulunan sanatlı yapıları ile kendini gösterir. Yüksek Kaldırım'da bulunan dirençli sosyal yaşam bu cadde ile birlikte yerini iktidar ve doktrine bırakmaya başlar.

Görsel 6 Bankalar Caddesi'nin Galata yönüne doğru görseli. Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Mekânı, karşımıza problematik olarak çıkaran başlıca etmenlerden biri kapitalizmin günümüzde, Sanayi Devrimi'nden sonraki dönemden çok daha hızlı ve agresif şekilde ivmelenmesidir. Bugün gösterişli ve sanatlı olarak kabul edilen yapıların geçmişine baktığımızda bir kullanım değerlerinin olduğunu görürüz. Günümüzde hayranlık uyandıran yapılar ve binalar zamanında ülkenin yönetimi, banka, bürokrasi ve siyaset ya da ticaret gibi alanlardan biri ya da birkaçında etkinlik göstermek ve belirli problemleri çözümlenmek üzerine tasarlanmıştır. Kısacası bu binalar hayatın içerisinde yaşayan ve devinimsel yapılardır ve bir amaca hizmet etmektedirler. Mekânın üretimi kavramına tam da bu noktada Kartezyen bir bakış açısı ile yaklaşacak olursak mekânın kökeninde barınan özü kaçıracığımız aşikardır. Bankalar Caddesi ile Galata Hırdavatçılar Çarşısı incelemeye başladığımızda zihnimizin Kartezyen düşünceye bağlı gelişimi sebebiyle öncelikle iki mekân arasındaki ayrımları gözler önüne serecektir. İstemsiz bir şekilde sanatlı, heybetli ve büyük bir yapının kişiye hissettirdiği duygu ile derme çatma dükkanların oluşturduğu bütünün duygusu arasındaki farkları açığa çıkarmaya çalışacağız. Bu örneklendirmemizi şu şekilde açalım: Salt Galata binası, Bankalar Caddesi üzerindeki

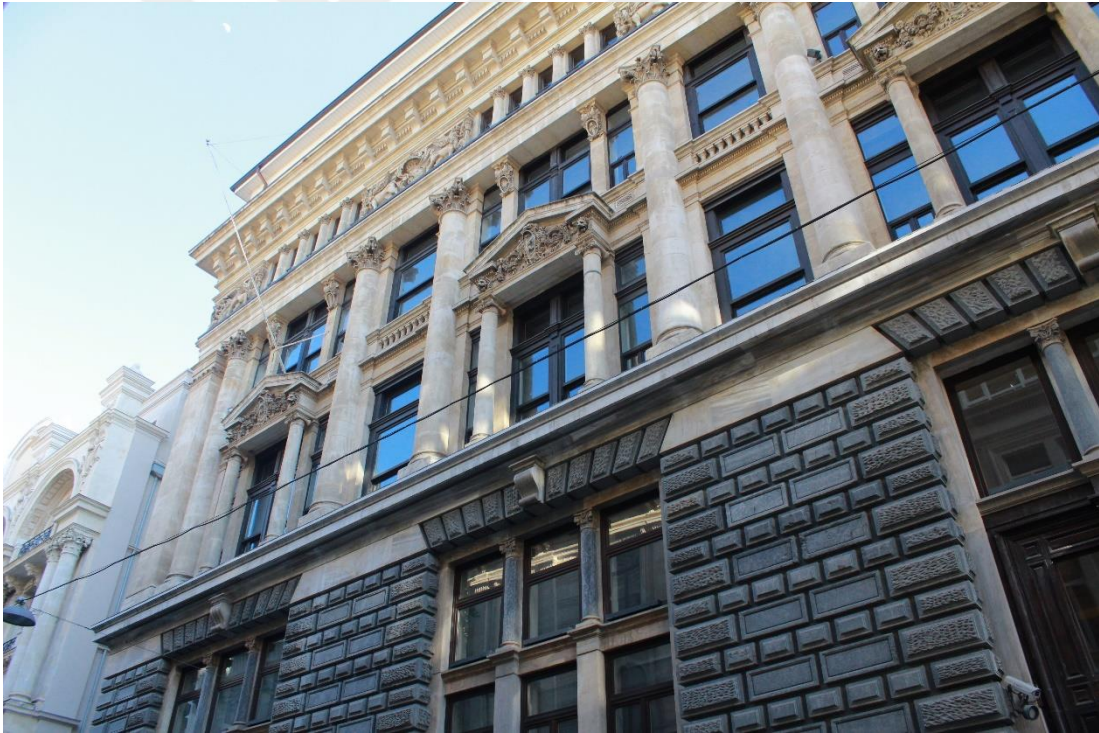

Görsel 7 Galata Hırdavatçılar Çarşısı. Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

en gösterişli yapılardan biridir ve Bankalar Caddesi benzer özellikte yapıların bir araya kümelendiği bir doğrusal çizgi şeklindedir. Hemen alt caddede kümelenen Hırdavatçılar Çarşısı ise Salt Galata'nın duvar komşusu olsa bile temsili bakımından gösterişli, sanatlı ve heybetli olarak gözükmez.

Galata Hırdavatçılar Çarşısı ile duvar komşusu olan Salt Galata binası bu ayrımın net görüldüğü sınırlardan biridir. İki mekân arasında -Hırdavatçılar Çarşısı ile Salt Galata'nın bulunduğu Bankalar Caddesi- mental, psikolojik ve sınıfsal bir farkın var olduğu gözümüze çarpar. Bu fark Galata bölgesi içerisinde toplumun homojen bir dağılım üretmesinin önüne geçer. Elbette ki Galata bölgesi günümüzde kendisini kapital olan ile ilişkilendirdiği için bir yerleşim yerinden ziyade büyük bir ticarethaneyi anımsatsa da günlük yaşayış içerisinde insanların caddelerde bulunması bakımından görünen fark aşıkardır.

Görsel 8 Salt Galata'nın Cepheden Görünümü. Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Mekân kendisini üreten ve kendisinden başka şeyleri de -örneğin toplumsal ilişkileri de- üreten, dolayısıyla değişimi öngören bir alandır. Yalnızca bu olgunun kabul görmesi ile birlikte dahi Kartezyen düşüncenin akıl yordamasından uzakta kalır. Bu bakış açısı ile Salt Galata'nın yenilenme sürecinde içerisinde yer alacak inşaat ve

dekoratif malzemelerinin bir bölümünün Galata esnafı ve özellikle Galata Hırdavatçılar Çarşısı'ndan “esnafa destek” adı altında temin edildiği gerçeğini açıklamamıza fırsat vermez. Dolayısıyla mekânı açıklamak konusunda büyük bir meseleyi görmemizin de önüne geçer.

Salt Nedir? Bu soruya verilecek cevaba geçmeden önce saltonline.org adresinden alınan yaratıcılarının açıklaması şu şekildedir:

“SALT, İstanbul ve Ankara’da araştırma, sergi, yayın, web ve dijitalleştirme projeleri; söyleşi, konferans, gösterim ve atölye gibi kamu programları gerçekleştiren bir kültür kurumudur. Belirli bir dönem, disiplin veya nesneye dayalı üretime bağlı kalmayan SALT, kullanıcı ve bileşenleriyle karşılıklı öğrenmeye ve tartışmaya açık bir zemin sağlamayı amaçlar (Salt Online 2011).”

Görsel 9 Salt Galata'nın giriş merdivenleri. Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Bu cümle doğrultusunda idrak edebildiğimiz öncelikli olgu zamanın kritik düzleminde konu ve olaylara bakış açısı getirme istekleri olarak gözükmektedir. Yani Salt Galat kurumu ve O'nu tasarlayan kimseler bir şekilde mekânın kullanım amacını peşinen belirtmişlerdir. Bunun yanında Salt olarak örgütlenen grup aslında Osmanlı

Bankası'nın, Garanti Bankası ile birleşmesinden sonra Garanti bankası adı altında var olan üç kültür kurumunun birleşmesi ile oluşmuştur (Yılmaz 2014, 463).

Görsel 10 Salt Galata'nın herkese açık kütüphane katı. Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Salt Galata'yı oluşturan kültür kurumları 2011 yılına kadar Garanti Bankası'nın altında konumlanan Garanti Galerisi, Osmanlı Bankası Arşivi Araştırma Merkezi ve Garanti Platform olarak bilinmektedir. Banka tüm bu kültür kurumlarını mutlak adı verilen "Salt" altında birleştirip etkinliklerine bu isimle devam etmiştir. Salt adı altında bulunan en büyük arşiv Osmanlı Bankası'nın 1863 yılından beri biriktirdiği iktisadi ve bankacılık dokümanları olarak gösterilebilir (Yılmaz 2014, 464).

2011 yılının Kasım ayında açılan Salt Galata, Han Tümertekin önderliğinde mimarlar tarafından tasarlanmış ve dönüştürülmüştür. Kurumun resmi internet sitesinde kendi dillerinden aktardıkları kadarıyla "yapının özgün karakterini ortaya koyacak biçimde eklerinden arındırılarak mekânsal kurgusu çok katmanlı programların gereksinimlerine göre düzenlenmiştir." Dolayısıyla mekân geçirdiği bu derin değişimin sonucunda Banka'dan sanat mekânına evrilmesi süreci yaratıcılarının deyimleriyle söz konusu şekildedir.

Bina, giriş kapısından girdikten itibaren büyük bir hole eşlik eden merdiven boşluğu ile kendisini gösterir. İlginç olan Osmanlı Bankası olması için yapılmasına rağmen her iki yanında duvarları süsleyen kabartmaların var oluşudur. Osmanlı gibi şer-i hukuk düzleminde yapılmış toplumsal kültürün kabartma ve heykellere bir o kadar tahammül edemediği aşikardır. Ne var ki karakteri gereği Bina'nın Avrupai tarzda yapılışı ve kuruluşundaki kaynakların yabancı sermaye tarafından karşılanması binanın ilk deneyimlendiği nokta olan giriş kapısında dahi deneyimlenmektedir. Kabartmalar epik, asker ve at figürlerinden oluşmaktadır.

Görsel 11 Salt Galata iç avlusu ve katları. Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Bina'nın giriş merdivenleri çıkıldıktan sonra, sol tarafta kalan büyük alan eskiden Osmanlı Bankası'nın kasasının ve veznelerinin bulunduğu içerisinde bütün bankacılık faaliyetlerinin yürütüldüğü asma katlı bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Mekân bankacılık faaliyetlerine yönelik tasarlandığı için alan içerisinde hareket etmek yer yer zorlu bir süreç olabilmektedir. Özellikle kasa arkasında bulunan nadir kitaplar koleksiyonu, ziyaretçiler tarafından ulaşılabilir olmaktan uzaktır. Mekân, tartışma, diyalog ve fikir geliştirme üzerine kurulu olsa da içeride büyük bir sessizlik hakimdir.

Ziyaretçilerin çoğunu üniversite sınavına hazırlık öğrencileri oluşturmaktadır. Söz konusu liseli gençler mekânı özellikle “test çözmek” olarak adlandırılan belirli bir çalışma disiplinine uygun olarak kullanmaktadır. Bu durumda yüksek konsantrasyon gerektirdiğinden mekânda büyük bir sessizlik hakimdir. Bu sebeple mekân tasarım amacına uygun kullanılmamaktadır. İlginçtir ki bankacılık faaliyetleri -toplama, çıkarma, hesaplama vs.- ile zamanında kendini tamamlayan ve bu yönüyle insanlara kendisini gösteren alanda tekrardan hesaplama yapılmaktadır. Günümüzde bu durum, sadece banka işlemleri ile ilgili değil üniversite kazanmak ile ilgilidir. Söz konusu eylemler bütünü aradan uzun yıllar geçse dahi değişmemiş gözükmektedir. Elbette bir değişim söz konusudur. Giyilen kıyafetler, mekânda yer alan oturma düzeni, amaç, mekânın renk düzeni ve ışıklandırılması değişen olgular olarak belirtilebilir. Lakin tin mekânın içerisinde görünmez bir hayalet gibi var oluşunu sürdürerek orada bulunanları etkilemekten geri durmaz.

Görsel 12 Ofis katları ve çalışma odaları. Kaynak Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Kitapların bulunduğu kısım ile diğer alanlar birbirlerini gerek içeride dolaşan insanlar gerekse atmosfer bakımından net çizgilerle ayırır. Kütüphane sessiz bir etüt mekânını andırırken, yapının geri kalan kısmı sanatlı tasarımı sebebiyle ziyaretçilerin

yoğun ilgisi ile karşılaşır. İlginç olan nokta, mekânı öte berisine serpiştirilmiş Osmanlı Bankası koleksiyonu gibi büyük bir kitleye ev sahipliği yapıyor olmasına rağmen ziyaretçilerin çoğunun bu duruma ilgi göstermemesidir. Ziyaretçiler mekân içerisinde binayı ve stilini arka fon olarak kullanarak kendilerini fotoğraf çekmeyi çokça tercih etmektedir. Mekânın var oluş amacı bir banka olmak iken geldiği noktayı melez bir sanat ve okuma merkezi olarak tanımlarsak, bu tanımların yanına bir de fotoğraf stüdyosu olarak kullanılmasını eklemek sanıyorum yanlış olmayacaktır.

Görsel 13 Büyük mermer merdivenler. Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Bireylerin mekânın tarihi veya günümüzde kullanım amacını önemsemedikleri ve yalnızca *gösteri toplumunun* ihtiyaçlarını tatmin etmek için mekânı ziyaret ettikleri görünen bir gerçektir. Özellikle ikinci kat merdivenlerinin başladığı ve bittiği noktada aydınlatma boşluğuna bakan korkulukların yanında mütemadiyen kendisini ya da arkadaşlarını kadraja almış bir kalabalık görmek mümkündür. Bu durum yöneticileri de rahatsız etmiş olacak ki güvenlikleri ile girilen ilk temasta mekân içerisinde profesyonel kameralarla çekim yapmanın yasaklandığı ya da izne tabi olduğu konuklara açıkça belirtilmektedir. Günümüz sosyal medya platformlarında “Salt Galata” sözcükleri ile bir arama yapıldığında mekân içerisinde gerçekleştirilmesi vadedilen ve Salt Galata’nın kuruluş amacını oluşturan eylemlerin (kolokyum,

tartışma, sergi, sinema vs.) yerine bireysel fotoğraf ve özçekimlerin baskın bir fazlalıkta olduğu görülmektedir. Bu durum mekânın yeterince tanıtılmamasından mı kaynaklanmaktadır? Salt Galata ne yaptığını ve nasıl bir etkinlik ağı içerisinde bulunduğunu insanlara tam olarak aktaramamış mıdır? Mekânın tanıtıma ihtiyaç duyması ya da bir şekilde özne tarafından anlamlandırılabilmesi için ekstra bir çaba sarfetmek tam olarak mekândaki muğlaklık tarafından açıklanabilir.

Görsel 14 Osmanlı Türkçesi ile yazılmış duvar süsü: Allah biriktireni sever! Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Sanat mekânı, mekânın üretimi ve belirli noktalarda insana değer yanlarının görülmesi, günümüz kapitalist düzeninde alışık olmadığımız olgulardır. Kaldı ki bir banka denilince aklara genellikle büyük bir apartmanın alt katında ya da büyük bir plazanın içerisinde metrekaresi iki yüz ile dört yüz arasında değişen görece kurumsal renklerin hâkim olduğu ve bankolar ile kaplı alanlar gelmektedir. Ancak Salt Galata binası günümüzde bankacılık hakkında alışılanların aksine sanat ve gösteriş öğeleri ile doludur. Bu durum saldırgan kapitalizmin yirmi birinci yüzyılda bize getirmiş olduğu gerçekliktir. Öyleyse Salt Galata'nın bir banka olarak kalması günümüzde garipsenecek bir olgu olarak karşımıza çıkabilirdi. Çünkü Kartezyen mantığın bir getirisi olarak, belirli kalıplar dahilinde, belirli mekânları tekdüzeleştirmiş

bulunmaktayız. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Salt Galata binası ile aynı mimari özelliklerde tasarlanmıştır. Daha önceleri Tütün Rejisi olarak faaliyet gösteren bina, bugün Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'dır.

Görsel 15 Latince yazılmış duvar süsü: Dostlardan aldığın her şey kaderin dışında kalır; Ancak vermiş oldukların her zaman servetin olacaktır. Kaynak: Kubilay Yılmaz, Tarih: 05.05.2019

Bir ülkenin parasından sorumlu olan kuruma Merkez Bankası ya da Osmanlı'daki adıyla Osmanlı Bankası demek, mantıklı ve yapılması gereken tek harekettir. Öyleyse söz konusu mimari ile banka iktidarı övmekte midir? Bizatihi günümüzde merkez şubesi olmasa da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da Osmanlı Bankası'nın bulunduğu binanın yanında aynı mimaride etkinlik göstermektedir. Şu hâlde devlet bankaları özel bankaların aksine kendilerini ezici, büyük ve sanatlı yapıların içerisinde var ederek topluma ve daha da önemli toplumsal olana nasıl bir mesaj göndermek istemektedir? Günümüzde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Salt Galata arasında bir çelişkinin olduğu gözle görülür bir gerçekliktir.

Yirmi birinci yüzyıl Türkiye'sinde bankaların sanat ile olan diyalogları incelemeye değer bir hadisedir. Sanat günümüzde bir şekliyle kapital olandan ayrı düşünülemez olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Tükenme tutkusunun iki biçimi vardır: İmaj yaratımına etkin katılım ve güç vasıtasıyla tahrik. İmaj pazarlama oyununa katılan tüketici, altın kaplamayı platformla yani bir nesnenin gerçek değeri ile karıştırarak oran duygusunu kaybedebilir (Sennett 2011, 98)”.

Kapitalizm günümüzde her şeyin metalaşmasına ön ayak olmaktadır. Bugün kapitalizmin temsilcisi nedir diye sorsak paradan para kazanmayı kendisine düstur ilan eden banka kavramı şüphesiz ki ön sıralarda yerini alacaktır. Dolayısıyla sanatlı olan her şeyin bir noktada kapital sermayeyi buna bağlı olarak da iktidarı övme isteği zihnimize oluşan bir görüyü tetikleyebilir mi?

Mekânın tüketimi tam da bu noktada Lefebvre’den gelen bir görü ile (Lefebvre 2016, 58) Richard Sennet (2011)’i destekler niteliktedir. Salt Galata’yı gördüğümüzde içimizde doğan tüm hayranlık dürtüleri yüzeysel bir bakışın sonucunda belirlemektedir. Ayrıntılı bir incelemeyle mekânın köklerine indiğimizde içeride bir baskının olduğu, küresel veya imparatorluk çerçevesinde krizlerle mücadele ettiği, haşmeti ile arzulan imparatorluğun vitrinini oluşturduğu, azınlığın -Ermeni azınlık- tüm özverisi ile büyük bir sektörün görünür yüzü konumuna geldiğini ve isyanlarıyla bir devletin istenmeyen çocuğu olarak görüldüğünü okumamız mümkündür. Bunu duvar kabartmalarında, arşivin tozlu sayfalarında ve binanın tininde pek ala görebiliriz. Bu olgu, tinin ve mekânın değişmez olduğu ile ilintilidir. Elbette bugün, Salt Galata’yı deneyimleyen bir çok özne Kartezyen bakış açısı ile baktıkları için binayı nesne yerine koyup, değiştiğini ve mekânın artık bir sanat mekânı olduğunu söyleyecektir. Ancak mekân bilgi, beden ve mutlak olan her şeydir. Dolayısıyla nesnede gördüğümüz değişimi, tinde gördüğümüz değişimle karıştırmamız gerekir.

Mekânın değişimi bu noktada kapitalizmi işaret etmektedir. Hatta Sennett’in söylemi ile büyük sanatlı yapısıyla gücü, yaratımına etkin katılımıyla da bireyi kendine çekerek, Lefebvre’nin de söylemiyle tarihin, kültürün ve yaşanmışlığın acımasızca tüketildiği bir mekân. Bugün elinde fotoğraf makinesiyle kendisini bir banka şubesinde çekip sosyal mecrada kendisine ilgi ve alaka arayan bir gençle karşılaşmak ne kadar sıradışı ise, Salt Galata’da bulunan bireylerin aktüel bir tartışma yürütmek için orada olduğu durumu bir o kadar sıradışıdır. Dolayısıyla mekân, dönüştürücüleri tarafından vadedilene hiçbir zaman veremediği gibi tüketicileri tarafından tüketilmek istenen “şey”i hiçbir zaman gerçekleştirilemeyecektir.

“Allah biriktireni sever!” bu söz Salt Galata binasının girişinde holün merdivenlerini çıktıktan sonra sol kapının -ki bu kapı bankanın kasasına açılmaktadır- üzerinde yer almaktadır. Osmanlıca kaleme alınan bu söz Banka hisselerinin pek azını elinde bulunduran Osmanlı İmparatorluğu’nun mekândaki tek varisidir. Mekân içerisinde binanın Galata cephesi hariç oryantalist üslup son derece azdır. Yazının tam karşısında bu sefer Latince lisanı ile yazılmış “Dostlardan aldığın her şey kaderin dışında kalır; ancak vermiş oldukların her zaman servetin olacaktır” bir yazı bulunmaktadır. Dönemin Osmanlıcılık anlayışını bu kitabelerden daha iyi özetleyen bir veri bulmak son derece zordur. Yazıların mermer bloklara yazılması sebebiyle geçmişin izini günümüze taşıdığı büyük bir açıklıkla görülmektedir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu tezin yazılmasına kaynaklık eden araştırmanın yöntemi olarak, kişisel deneyimlere ve toplumsal ilişkilere dair ayrıntılı veri elde edebilme yetkinliği ile bilinen nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Sayı ve miktar ölçüsünün özellikle önemli olduğu kartezyen düşünce eleştirisine karşılık, nitel araştırma yöntemi bireyin içerisinde bulunduğu duygu, durum ve çevresinden getirdiği tüm anısal bütünlüğe ulaşılabilecek yapıları ortaya koyabildiği için tercih edilmiştir (Giddens 2012, 21-25). Burada çağdaş sosyoloji teorilerinin ışığında, hem bireylerin mekan ile ilişkisi, hem mekanın yarattığı toplumsal ilişkiler hem de tarihin tortusunun mekanlar ve insanların yaşantıları üzerindeki etkilerini kavranmaya çalışılmıştır.

Teze kaynaklık eden alan araştırması çerçevesinde, yirmi kişi ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeciler, öncesinde Galata semti ardından da Bankalar Caddesi üzerinde bulunan Salt Galata binası ile bir şekilde etkileşime girmiş bireylerdir. Görüşmecilerin seçimine, günümüz ve geçmiş bilgilerinden faydalanmak amacı ile 18 yaş sınırından başlamıştır. Üst yaş sınırı yoktur. En yaşlı görüşmeci 89 yaşındadır. Görüşmeciler iki grup altında toplanmıştır. Bu gruplar Galata bölgesinde yaşamının büyük bir kısmını geçiren esnaf halkı (Semt Sakini olarak anılacaktır) ve Salt Galata’ya çalışma ya da gezi amacıyla gelen bireyler (“Ziyaretçi” olarak

anılacaktır)’den oluşmaktadır. Bu ayrımındaki amaç, farklı öznelere aynı mekânları nasıl farklı deneyimlediklerini kavramak yönündedir.

Çalışmanın verilerini toplamak amacıyla ile yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Bu formlar katılımcının kişisel bilgilerinin bulunduğu ilk bölüm ile araştırmaya konu Galata ve Salt Galata hakkında soruların bulunduğu iki bölümden oluşmaktadır. Görüşmecilerden Esnaf halkına altı kişisel bilgi sorusu ve kırk mekân hakkında soru olmak üzere toplamda kırk altı soru yöneltilmiştir. Görüşmecilerden Galata’ya çalışma ve gezi amacıyla gelenler içinse altı kişisel bilgi sorusu ve otuz beş mekân hakkında soru olmak üzere kırk bir soru yöneltilmiştir. Sorular nesnel olgulardan ve sonuçtan ziyade katılımcının deneyimini ve bu deneyimin nedenlerini ortaya çıkarmaya yönelik hazırlandığı için iki grup arasındaki soru sayısı ve soru içerikleri farklılık göstermektedir (Berg ve Lune 2015, 19-21). Hazırlanan sorular semt sakinleri için üç kategori altında sunulmuştur. Ziyaretçiler için olan sorular iki kategori şeklinde düzenlenmiş ve sorulmuştur¹⁵. Bu noktada amaç büyük genellemelere ve büyük nüfuslara ilişkin sayılara ulaşmak değil, mekân deneyimini ortaya çıkaracak etken olaylara, duygulara, hafızaya ulaşmaktır. Görüşmecilerden semt sakini olanlar ile randevu yöntemi ile temas sağlanmıştır. Ziyaretçi olanlardan ise Galata ve Salt Galata içerisinde tanışılarak temas sağlanmıştır. İki grupta da kartopu yönteminden faydalanılmıştır.

Katılımcıların semt sakini olarak belirlenen grubu için hazırlanan soru kâğıdı üç ayrı kategoriye ayrılmıştır. Bunun sebebi ise toplanan verilerin yorumlanma aşamasını kolaylaştırmak ve veri çeşitliliğini elde etmektir. Semt sakini grubunun sorularının başında Galata bölgesinin sosyal yapısını analiz etmek için semte yönelik sorular yöneltilmiştir ve mekânın değişimi, sosyal boyutu, mekâna yüklenen anlam çıkartılmaya çalışılmıştır. İkinci kategoride ise Salt Galata’ya yönelik sorular yöneltilip binanın geçmişi ve şimdiki hali ile ilgili hafıza yoklaması yapılmıştır. Son bölümde ise Hırdavatçılar Çarşısı ile ilgili sorular yöneltilmiş ve bu üç kategorinin keşifini elde edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca sorulan sorular “çevre esnafı ile ilişkileriniz nasıldır?” yerine “Esnaf arasında tavla oynama kültürü var mıdır? Siz

---

¹⁵ Detaylı bilgi, Ek-1 Görüşme Rehber Forumu’nda yer almaktadır.

oynar mısınız?” gibi bireylerin deneyimlerine odaklanan ve mekânın sosyal yapısını alternatif yollarla çözümlenmeye çalışan bir yaklaşım içerisinde olmuştur.

Katılımcıların ziyaretçi olarak belirlenen grubu için hazırlanan soru kâğıdı ise iki ayrı kategoriye ayrılmıştır. Bunun sebebi de diğer grup ile aynı özellikler taşır. Ancak iki grubun farklı özellikleri sebebiyle bu ayırım zorunlu bir hal almaktadır. İlk bölümde Galata bölgesi ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Burada yapılmaya çalışılan bir başka husus da aslında görece daha deneyimli ve o semtte daha çok zaman geçiren bireyler ile semti henüz deneyimlemiş bireylerin semte yüklediği anlamı görebilmektir. İkinci kategoride ise Salt Galata ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Mekânı deneyimleyen özne ile mekânı özne arasındaki farkın vurgulanması amacıyla bu bölüm oluşturulmuştur.

Çalışmaya başlamadan önce katılımcı ile ilk temasta tanışma sağlanmış ve araştırmayı yapanın kimliği ile ne olduğu konusunda açık bilgi verilmiştir. Ardından görüşmenin ve araştırmanın hangi amaçlar doğrultusunda yapıldığı aktararak çalışmaya katılmak isteyen bireylerden sözlü onay alınmıştır. Görüşmelerin semt sakini olan bireyler ile ilgili kısmı Galata Hırdavatçılar Çarşısı ve Karaköy elektronik pazarında, ziyaretçi olan bireyler ile ilgili bölümü de Salt Galata kafesinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin her biri kırk dakika ile bir saat arasında sürmüş, görüşmecilerin konu ile ilgili deneyimleri bütünüyle açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Tüm görüşmeciler bu tezde etik kurallara uymaları açısından takma isimler ile anılmıştır. Tüm görüşmeler ses kaydı ile kayıt altına alınmadan önce katılımcılardan ses kayıtlarının alındığı doğrultusunda sözlü onay alınmıştır.

Görüşmeler ile sürdürülen çalışmanın temel çerçevesi İstanbul odaklı olarak belirlenmiştir. Bu belirlemenin iki sebebi bulunmaktadır. İlk olarak ziyaretçi olsalar dahi semt sakinleri dışında Galata bölgesi ve görece Salt Galata hakkında katılımcıların azami bilgi sahibi olmalarının istenmesidir. Son olarak ise araştırmanın kapsamının ve sınırlarının belirlenmesinin sağlanmak istenmesidir. Görüşülen kişiler eşit olarak on semt sakini ve on ziyaretçi olarak ayrılmıştır. Ziyaretçi grubunun eğitim durumu, bir üyesi doktora öğrencisi, bir üyesi yüksek lisans mezunu, iki üyesi üniversite mezunu, üç üyesi lise mezunu ve üç üyesi lise öğrencisi şeklindedir. Semt sakini grubunun eğitim durumu ise, üç üyesi üniversite mezunu, dört üyesi lise

mezunu, bir üyesi ortaokul mezunu ve iki üyesi ilkokul mezunu şeklindedir. Ayrıca katılımcılara yöneltilen demografik sorular aracılığıyla medeni durum, yaş ve meslek grubuna dair detaylı bilgi alınmıştır¹⁶.

Saha araştırmasının nitel araştırma yöntemine ve buna bağlı olarak derinlemesine görüşmeye dayanırken, tezin ardında bilgiye ve onu üretmeye dair Michel Foucault'nun teorisi yatmaktadır. Öncelikle Foucault'nun tarzındaki bir düşünme biçimi konuya ilişkin *episteme* yani bilginin varoluşu çerçevesinde genel ancak azımsanamayacak ölçüde tikel bir sorgulama ile başlar (Burke 2013, 6). Doğal olarak katılımcılarımızla yaptığımız tüm görüşmeler mekânın bilgisine haiz olunup olunamayacağını da bizlere fısıldamıştır. Bu öyle bir olgudur ki mekânın bilgisine haiz olma durumu bilgiden bilgilere bir geçişi içerisinde barındırır. Bu durum, bir mekân için sadece orada olmasının yanında bir ağın içerisinde nerede durduğunun araştırılıp, ağdaki diğer öğelerle birlikte tanımlanmasına tekabül eder. Bu sebeple bilgi yoktur, çoğul bilme biçimleri ve bilgiler vardır. Dahası bu bilgiler katılımcıların sorulara verdiği cevapların yanı sıra kendi içlerinden gelen ve soru metninden bağımsız cevaplar ile de örülebilir. Nitel araştırmanın yarı yapılandırılmış görüşme kâğıdı formatında seçilme sebebi bu düşünce sıçramalarını yakalayabilmektir.

Geleneksel tarihyazımında özne kendisini açıkça gösterir hatta öyle bir açıklık ile gösterir ki zaman içerisinde bağlı olduğu ideolojinin ve kendi yarattığı doktrinin canlanıp onu bir kafes içerisine aldığı ya da ipleri elinde bir kukla gibi oynattığını fark edemez. Bu sebeple geleneksel tarih her zaman büyük lafların, sloganların, kitle hareketlerinin ve bu harekete devinim verdiği düşünülen büyük söz kalıplarının esareti altında bir bilim olarak seyretmiştir. Ne var ki, modern felsefenin en büyük balyozu ihtişamdan uzak ve sessizce bu düşüncenin üzerine inmiştir (Kenny 2017). Geleneksel tarihyazımı her santimetresi belirli ve bilinen bir yolun defaatle gidip gelinmesinden ibarettir. Her durak noktasında görece büyük bir insanın büyük bir düşüncesini haykırır. Genellikle de kazananlar tarafından yazılır. Lâkin hakikat fısıltı ve mırıldanmalarda gizlenir. Dolayısıyla bakmamız gereken yerler de bilinen yol hariç her yerdir.

---

¹⁶ Detaylı bilgi, Ek-2 Katılımcıların Demografik Özellikleri Tablo-1 de yer almaktadır.

Gerçek görünen olmayandır. Dolayısıyla zemin aynı değildir (Özmkas 2019, 31). Çalışma bu noktada, bir binanın tarihi ile uğraştığından, diğer çalışmalara nazaran daha zorlu bir süreç izler. Çünkü geçmişe yönelik izlenmesi gereken olgular, olaylar ve durumlar bir arşivin genellikle en göze çarpan ve “ben buradayım diye bağırın” belgeleridir. Dolayısıyla araştırma yapılırken bu tarzda göz önünde bulunan belgelere yüz çevrilmiştir. Gerek katılımcılarla yapılan görüşmelerde gerekse arşiv belgelerinde kenara atılan, söylenmeye utanılan ve Foucault’nun tabiriyle “tükürülen” (Özmkas 2019, 36) bir şekliyle Pera olan her türlü belgeye yer verilmeye çalışılmıştır. Ötekinin araştırılması bir çukura inmeye benzer. Sadece ötekinin dışlanması öznenin ziyade bilgi için de geçerlidir. Bu sebeple özellikle Salt Galata gibi bir mekânın bilgisine ulaşmaya çalışmak son derece zorlayıcıdır. Çünkü hali hazırda Salt Galata kendisinin ne olduğunu arşiviyle, belgesiyle, sanat atölyeleriyle ve ofisleriyle haykırmaktadır. Bu araştırmada en zorlanılan husus bu gürültünün arasında fısıltıyı duyabilmeye çalışmaktır.

Tarih günümüzde yazılır ve günümüzde okunur. An’dan bakıldığında Foucault’ya göre geçmiş bir basınç içerisinde ideolojik bir araç, gelecek ise geçmişe tam zıt bir refah ve anarşi faaliyetidir. “Ben” bu ikisinin ortasında an’ı ne şekilde şekillendireceğini seçen öznenin çırpınışı olarak kendisini gösterir. Dolayısıyla varlığa yönelik aslı durum bedeni bile dışarıda bırakacak şekilde her tür tanımlamadan uzak durmaya çalışmaktır (Özmkas 2019, 31-33). Bu araştırmadaki yöntem an’da durmayı ve tarihi an’da okumayı hedeflediği için ilerleme ya da gerileme gibi varsayımlar barındırmaz. Bu tezin araştırması da Foucault’nun düşüncelerinden beslenmiştir. Dolayısıyla şu an’da olan bir olayın geçmişteki kaynağını bulmak için uğraşmamıştır (Kendall ve Wickham 2016, 22). Bunun yerine tarih sadece şimdinin teşhisi için bir yol olarak kullanılır.

Arkeoloji burada kullanabileceğimiz metotların¹⁷ başında gelir. Ancak başlangıç olarak arkeoloji ve soykütük arasındaki farkı vurgulamak gerekmektedir. Arkeoloji durağan bir kesitin, bir resmin, bir binanın, bir arşiv dairesinin ya da konuşmacıların belirli sınırlar içerisindeki varlığını açıklamaya çalışırken, soykütük

---

¹⁷ Arkeoloji ve soy kütük kavramlarının yöntem olup olmadığı günümüz çağdaş kuramcıları tarafından tartışılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Özmkas, U. (2019). *Biyopolitika: İktidar ve Direniş Foucault, Agamben, Hardt-Negri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

dinamik bir karakter izler ve söylem ağının süreçsel yönlerine vurgu yapar (Kendall ve Wickham 2016, 78-80). Bu sebeple arşiv belgeleri arkeoloji ile, görüşmeler soykütük yöntemi ile incelenmiştir. Bu inceleme esnasında ilk olarak, söylenebilir olan ile görünür olan arasındaki fark vurgulanmıştır. İkinci olarak, ifadeler arasındaki ilişki sırasına odaklanılır. Üçüncü olarak, ifadelerin ne sıklıklarla tekrarlandığına odaklanılır. Dördüncü olarak, ifadeler ile öznel arasında kurulmuş bağlar analiz edilir. Tam da bu noktada aşağıdaki pasaj söylemi destekler nitelikte bir yol gösterici olacaktır.

“İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar ama kendi keyiflerine göre değil; kendi seçtikleri koşullar içinde değil, doğrudan karşı karşıya kaldıkları, belirlenmiş olan ve geçmişten gelen koşullar içinde yaparlar. Bütün ölmüş kuşakların geleneği büyük bir ağırlıkla yaşayanlarının beyinleri üzerine bir kâbus gibi çöker (Marks 2007, 13).”

Beşinci olarak, ortaya çıkış yüzeylelerini betimlemeye çalışmak yani mekâna has yeni terimlerin ortaya konmasını sağlamaktır. Altıncı olarak, mekânda var olan ve mekânı var etmeye çalışan nesnelere kazandıkları yetkiyi sorgulamaktır. Son olarak, söylemsel terimlerin kazandığı nesnelere yapılan göndermeleri sorgulamaktır (Kendall ve Wickham 2016, 69-72). Bu çalışmada soykütük ve arkeolojideki ince ayırım gözetilerek katılımcılarla yapılan görüşmeler ve arşiv belgelerinin araştırılması bahsedilen yedi metot ekseninde yapılmıştır.

Arkeoloji ve soykütük çalışmalarını yanında, tarafımdan gerçekleştirilen doğrudan gözlem metodu araştırmaya bazı avantajlar kazandırmıştır. Bunlardan ilki, mekânın algılanmasında ilk elden tarafsızca elde edilmeye çalışılan yorumlama aşamalarıdır. İkincisi, diğer bir araştırmacının yorumundan kaçınılarak ikincil türden ifadelerin devre dışı bırakılmasıdır. Üçüncüsü ise olguların özellikle bozulmadan ve doğal haliyle sunulmasını sağlamıştır (Patton 2002, 262-263).

Sonuç olarak, araştırmanın yönteminde izlenen adımlar niteliksel bir yaklaşım içermektedir. Nihayetinde katılımcılara mekân hakkında yöneltilen sorular derinlemesine incelenmiştir. Lefebvre'nin uzam kavramından koparıp sosyal boyutu ile ele aldığı mekânın incelenmeleri kapsamında analiz edilip somut düzlemde değerlendirilmiştir. Sahadan elde edilen bulgular, mekânın ortaya çıkışında ve

analizinde Henri Lefebvre'nin ve Michael Foucault'un kavramsal açıklamaları arasındaki benzerlikler vurgulanmaya çalışılarak yorumlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GALATA'NIN SALT AYNASI

Çalışmanın bu bölümü Galata'nın sembolik eserlerinden olan Salt Galata binasının öncelikle tarihine odaklanacaktır. Ve ardından mekânın deneyimleyen özneler tarafından incelenmesi ile ilgili tartışmalar yürütecektir. Salt Galata bu bölümde üç alt başlığa ayrılarak incelenmiştir:

Geçmişin Salt Galata'sı, tarih odaklı bir yaklaşım izlemektedir. Bu yaklaşım neticesinde binanın kuruluşu ve zaman içerisindeki değişimi tartışılmıştır. Özellikle André Autheman'ın kaleminden faydalanılarak yazılan bu bölümde Edhem Eldem'e de sıklıkla başvurulmuştur. Autheman ve Eldem, Salt Galata hakkında derinlemesine çalışmalarda bulunmuşlardır. Özellikle Autheman 1910 yılına kadar olan banka tarihini detaylarıyla aktarmıştır. Eldem ise tüm banka tarihini büyük bir ustalıkla ele almıştır. Ne var ki çalışmalar genellikle iktisat temelli olduğu için tarihsel durakları ayıklamak ve sosyolojik olarak yorumlamak gerekmiştir. Geçmişin Salt Galata'sı bölümü içerisinde katılımcılarla gerçekleşen görüşmeler sonucunda tarihte geçmişe gönderim yapılan cevaplar alıntılanarak işlenmiştir.

Ziyaretçilerin Salt Galata'sı, büyük bir oranda tarihin yatay okunması ve Foucault'nun arkeolojisinden yararlanılarak görüşmeler üzerindeki analizlerin toplandığı bölümü oluşturur. Bu bölümde katılımcıların verdiği cevapların Henri Lefebvre'nin sosyolojik mekân analizleri ile bağlantısı vurgulanmıştır. Salt Galata'nın bugünü ele alınmıştır.

Mahallenin Salt Galata'sı ise görüşmecilerin özellikle *semt sakinleri*¹⁸ nden seçilen bireyler ile yapılan görüşmeler neticesinde oluşturulmuş, *semt sakini kişiler* ile *ziyaretçi*¹⁹ kişilerin mekâna bakışındaki ayırım ve mekânı oluşturuş biçimleri açısından farklar vurgulanmıştır. Dolayısıyla çalışma Lefebvre'nin üçlü mekân

---

¹⁸ “Araştırmanın Yöntemi” bölümünde de bahsedildiği üzere araştırma örnekleme içerisinde ikiye ayrılan gruplardan birincisidir.

¹⁹ “Araştırmanın Yöntemi” bölümünde de bahsedildiği üzere araştırma örnekleme içerisinde ikiye ayrılan gruplardan ikincisidir.

perspektifine gönderme yapılarak geçmişin, geleceğin ve tasarlanan mekânın toplumsal boyutuna ulaşmak amaçlanmıştır.

3.1. Geçmişin Salt Galata'sı

Türk Bankacılığında 120 yıl

Bankı Osmani i Şahane

4 Şubat 1863 yılında kuruldu
Osmanlı Bankası.
"Bankı Osmani i Şahane" adıyla.
120 yıl içinde Türkiye'de ve dünyada
ekonomik sistemler değişti,
güç dönemler, savaşlar,
krizler yaşandı.
Osmanlı Bankası
gelişmelerden, olaylardan
bilgi ve tecrübe kazanarak,
başarıyla çıktı.

Dünyada ve Türkiye'de
kendisine duyulan güveni,
saygın yerini daima koruyarak
bugünlere ulaştı.
120 yılın bu birikimiyle
Osmanlı Bankası, gelecekte de,
geleneğlerinden ayrılmadan
güvenilir hizmetler sunmaya
devam edecektir.

Türkiye'nin en eski bankası
OSMANLI BANKASI

28/2/83 fenes. AJRGN50020

Görsel 16 Osmanlı Bankası reklamı. Kaynak: <https://archives.saltresearch.org> Tarih: 11.12.2019

Osmanlı Devleti'nin resmi bankacılık faaliyetlerine başlaması tezin konusunu oluşturan Salt Galata binasında etkinlik göstermeye başlayan Bank-ı Osmanı-i Şahane'nin öncesine dayanır. Osmanlı Devleti içinde bulunduğu karmaşık mali tabloda birçok kez bir banka fikrini gün yüzüne çıkarmış hatta öncesinde İstanbul Bankası, Ottoman Bank gibi bankaların kurulmasını da sağlamıştır. Ancak buradaki fark ticari bir banka ile -kredi veren, mevduat hesabı açan vs.- devlet bankası arasındaki farktır. Bir devlet bankası (bkz. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) piyasada bulunan paranın akışını da kontrol etmektedir. Bu sebeple para basma ve dağıtma görevlerini de üstlenir (Aktemur 2005, 3). Kısmen bu durum devletin hazinesinde söz hakkı olan bir kuruma işaret eder. Salt Galata mekânı konumuzun temeli olduğu için bu başlık altında bankadan önceki tarihine kısaca yer verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin bankacılık anlamındaki ilk kuruluşu İstanbul Bankası'dır. 1847 tarihinde Galata'nın gayrimüslim bankerleri tarafından devletin kaime²⁰ değerlerinin korunması amacıyla kurulmuştur. Ancak banka en başında belirlenen hedeflerini gerçekleştirememiş ve Osmanlı Devleti yüz otuz milyon kuruşluk borcun taşıyıcısı haline gelmiştir. Devlet'in borçlarını ödeyemiyor oluşu Banka'nın kendi sonunu hazırlamış ve beş yılın sonunda da kapanmıştır. Bu dönemden sonraki tüm teşebbüsler Osmanlı Devleti'nin bankacılık faaliyetlerinde ve dolayısıyla ekonomide dışa bağımlı hale gelmesine yol açmıştır. Milli bankacılığa dair herhangi bir teşebbüsün olmayışı ise Ottoman Bank ve Bank-ı Osmanı-i Şahane isimli yabancı bankaların dönemini başlatmıştır (Akgüç 2007, 7).

Osmanlı Bankası, Osmanlı devletinin içinde bulunduğu ekonomik dar boğazın bir getirisi olarak bizzat Osmanlı Hükümeti tarafında açılan bir projenin katılımcıları arasında yapılan tercihler ile kurulmuştur. Birçok grubun katılımı ile üç grup

---

²⁰ Osmanlı Devleti Döneminde Sultan Abdülmecit tarafından 1840 yılında dolaşıma çıkarılan ve "Para Yerine Geçen Kâğıt" anlamına gelen "Kaime-i Nakdiye-i Mutebere"ler, "banknot" olmaktan ziyade, "faizli borçlanma senedi" veya "hazine bonusu" niteliğindedir. İlk dönemlerde kaimeler elle yapılmakta ve her birine resmî mühür basılmaktadır. Ancak taklidi kolay yapıldığı için kâğıt paraya olan güvenin azalması nedeniyle kaimeler 1842 yılından itibaren matbaada basılmaya başlanmıştır. 1863 yılında ise Osmanlı Devleti, kâğıt para ihracı imtiyazını 30 yıl süre ile İngiliz ve Fransız ortak sermayesi ile kurulan Osmanlı Bankasına bırakmıştır. Ancak, Birinci Dünya Savaşı sırasında Hükümetin avans ve banknot basma isteğini Osmanlı Bankasının geri çevirmesi üzerine, Osmanlı Devleti 1915 yılından itibaren, hazinesindeki altın ve Alman Hazine bonolarını karşılık göstererek "Evrak-ı Nakdiye" adı altında farklı bir banknot çıkarmıştır. Bu banknotlar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında para bastırılmadığından, 1927 yılı sonuna kadar tedavülde kalmıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2019).

sermayedar diğerklerinin aralarından sıyrılmayı başarmıştır. Bu gruplar; Rothschild'ler, Pereire Kardeşler ve Credit Mobilier ve Henry Layard ve Glyn Mills and Co. olarak özetlenebilir. Nihayetinde dönemin politik sebepleri doğrultusunda bankanın, Osmanlı topraklarında etkinlik göstermesi için Pereire Kardeşler ve Credit Mobilier İngiliz sermayesi uygun görülmüş ve Kraliçe Victoria 24 Mayıs 1856'da bankanın açılış iznini imzalamıştır. 500.000 sterlin sermaye ile kurulan banka 13 Haziran 1856'da Galata semtinde hizmete başlamıştır (Aktemur 2012, 5-6).

Osmanlı Bankası'nın ilk kuruluş merkezi Salt Galata'nın bugünkü binası da değildir. Banka, bugünkü merkezine büyük ekonomik buhranlar ve toplumsal sıkıntıların arasından sıyrıldıktan sonra gelebilecektir. Tam da bu noktada Osmanlı Bankası ile Bank-ı Osmanı-i Şahane arasındaki ayrımı ve süreci vurgulamak yerinde olacaktır. Osmanlı Bankası (Ottoman Bank), İngiliz sermayesinin çoğunlukta olduğu bir yapılanmadır ve 24 Mayıs 1856 yılında kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin ekonomik sorunlarıyla baş etmede etkin yöntemler geliştirmeye çalışmış ve çoğu zaman borç politikalarında bir oyuncu gibi rol almıştır. Bu yönüyle bir devlet bankası imajı çizen Osmanlı Bankası, Osmanlı Devleti tarafından para basıp bir emisyon bankası olma özelliği de istenince genişleme yoluna gitmiştir. Bank-ı Osmanı-i Şahane'nin bilinen adıyla ilk ortaya çıkışı Osmanlı Bankasına Fransız sermaye gruplarının katılımı ile olmuştur. Bu çok uluslu yapının kuruluşu ise 1863 yılında gerçekleşebilmiştir. Banka, bu zamana kadar olan etkinliklerini St. Pierre Hanı'nda göstermiştir (Eldem 1999, 43).

Etkinliğine St. Pierre Hanı'nda başlayan Ottoman Bank gelişerek Bank-ı Osmanı-i Şahane adını almıştır. Bu noktadan sonra üç görevi²¹ de üstlenen bir devlet bankası konumundadır. Bu durum onu devlet hazinesi ile eşit bir duruma getirmese de Osmanlı Devleti için vazgeçilemez bir konuma getirmiştir. Bir banka olması sebebiyle hızla şubeleşme hamlesine başlamış ve giderek gerek imparatorluk gerekse imparatorluk sınırları dışında etkinlik gösteren boyuta ulaştırmıştır.

---

²¹ Banka kurulduktan hemen sonra bu sorunların çözümü adına tüzel kişiliğine uygun ya da değil bakılmaksızın devlet ileri gelenleri başta olmak üzere tüm Osmanlı tarafından hem emisyon bankası hem yatırım bankası hem de ticari banka olarak görülmüştür. Sadece bu haliyle bile yapımı üstlendiği sorumluluk ve kurtarıcı kimliği kurumun üzerinde Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda ve hatta Tanzimat'tan Cumhuriyet'e her zaman hissedilmiştir (Autheman 2002, 13-14).

Görsel 17 Sir Edgar Vincent. Kaynak: <https://archives.saltresearch.org> Tarih: 11.12.2019

Dönemin Bank-ı Osmanı-i Şahane Genel Müdürü Sir Edgar Vincent tarafından 7 Şubat 1890 tarihinde Fransız sermayedarlarının Paris Komitesi Üyeleri'nden Théodore Berger'e gönderdiği mektupta mevcut buldukları yerde yetersiz bir alanda ve köhne bir binada çalıştıklarını Galata'da tütün rejisi tarafından satın alınmış bir arsanın yarısının satın alınıp yeni bir bina inşa etme fikri iletilmiştir. Bu fikir Théodore Berger tarafından W. Lander'e iletilecek ve sonuç olarak Londra ve Paris komitelerinin ortak kararı ile Osmanlı Bankası'nın Merkez Binası'nın inşa izni 13 Şubat 1890'da verilecektir. Tam da bu noktada Alexandre Valluary yeni binanın mimarı olarak atanacak, 4 Eylül 1890'da kat planlarını ve cephe çizimlerini tamamlayacaktır. Böylelikle eski Voyvoda, yeni Bankalar Caddesi üzerinde bir yanı Haliç'e diğer yanı Galata'ya bakan arazi üzerine heybetli binanın yapımına başlanmıştır. Binanın inşası 1892'de tamamlanmıştır. 1998 yılına kadar Bank-ı Osmanı-i Şahane'nin Genel Müdürlük Binası olarak hizmet veren yapı Osmanlı Bankası'nın Garanti Bankası'na devri olan aynı tarihten sonra Osmanlı Bankası Müzesi ve Salt Galata Arşiv, Etkinlik ve Araştırma Merkezi olarak hizmet vermektedir (Aktemur 2012, 4-5).

Semt sakinleri olarak belirtilen katılımcılardan Eren Bey'in kızı Dilek Hanım tıpkı Eren Bey gibi Hırdavatçılar Çarşısı'nda çalışan bir esnaftır. Annesi öldükten sonra babasına yardımcı olmak için Hırdavatçılar Çarşısı'nda çalışmaya başlamıştır. Emekli olmadan önce ise Salt Galata'yı oluşturan Garanti Bankası'nda görev almıştır. Salt Galata ile ilgili aktardıkları söylemleri çalışma kapsamı bakımından değerlidir:

Ben Garanti Bankası'nda çalıştım hatta uzun yıllar çalıştım. Demin de söylediğim gibi annemi kaybettikten sonra babama işte yardımcı olmak için geldim. Çünkü adam bırakmıyor. İşini yani. Evde duramıyor, bak kaç yaşında hala burada. Salt Galata'ya gelirse, her bankanın böyle sanatsal bir icraatı vardır. Garanti'nin de Salt Galata işte. Dört beş sene önce açtılar. Hatırlar mısın bilmem. Yaşın kaç senin hatırlarsın belki. Osmanlı bankası Garanti tarafından alındı birleştiler yani. Osmanlı bankası nasıl desem yani çok itibarlı bir bankadır aslında. Ama o eski tavrından bir türlü de kurtulamadı işte. İnanı böyle nasıl desem ki geçmişte kalmış gibiydi. Çok müşterisi de yoktu. Şey ama yani müşterisi olan da hiç bırakmazdı. Şimdinin bankalarına bir bak nasıl her yerde var. Ama Osmanlı Bankası öyle değildi. Olamazdı da zaten (Semt Sakini, Dilek, Emekli bankacı, Tesisatçı, 48).

Sir Edgar Vincent'in (1857-1941) yetersizliği öne sürerek St. Pierre Hanı'ndan Tütün Rejisi²² ile birlikte söz konusu mekâna yapılacak büyük ve gösterişli bir yapıya geçme isteği neticesinde şekillenen yapı, Alexandre Vallauray tarafından tasarlanacaktır. Söz konusu mekânın mimari tasarımının Vallauray'e verilmesinin bir sebebi olduğu aşikârdır. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sosyolojik düzlem İttihat ve Terakki'nin paşaları tarafından değiştirilmeye çalışılmadan önce ihtilafli bir yorum ile kucaklayıcı bir anlayışı canlandırmayı hedefliyordu demek sanıyorum yanlış

---

²² *Memalik-i Osmaniye Duhanları Müsterek'ül Menfaa Reji Şirketi (Osmanlı İmparatorluğu Tütünleri Kazanç Ortaklığı Tekeli Şirketi)* adıyla kurulan tütün tekeli, Osmanlı kaynakları üzerindeki yabancı kontrolünü açık bir statüye kavuşturan Duyunu Umumiye sistemi içinden doğan çok uluslu bir yabancı sermaye yatırımdır. Osmanlı tütün gelirini toplama imtiyazı, 10 Ocak 1883 tarihli Duyunu Umumiye İdaresi kararıyla Berlin'de banker S. Bleichröder, Viyana'da Anstald Kredi Grubu ve Osmanlı Bankası grubundan oluşan bir anonim şirkete verilmiştir. Reji Şirketi veya Reji İdaresi adlarıyla anılan şirket, dönemin Avrupası'nın ileri kapitalist ülkelerinin hemen hepsinin temsil edildiği çok uluslu bir yabancı sermaye yatırımdır (Öztürk ve Keskin 2013, 95).

olmayacaktır. Akım, çokça bilinen Osmanlılık akımı olarak lanse edilse de bir üst kimlik yaratmayı amaçlamaktadır. Bu kimlik sayesinde tüm bireylerin Osmanlı üst kimliği altında birleşerek imparatorluk için yararlı bireylere dönüşmesi hedeflenmiştir. Ne var ki Osmanlı sistemi, büyük ve otokratik bir hareketi destekleyebilecekmiş gibi gözüke de bünyesinde barındırdığı azınlıkların hem nicel hem de nitel çokluğu sebebiyle her atılımın nihayete varamadan sönümlenmesine neden olmaktadır. Galata'nın semt sakini olan Eren için yapısı ise kendi ifadesi ile aşağıdaki gibidir.

Galata dediğimde mı şunu anlıyorum. Her milletten insan anladın mı ziyarete geleni değil sade, yabancı da... yabancı diyorsam toprak sahibi yani mülkü dükkânı var efendim ne bileyim yeri var adamın. Buradaydı Yahudi'si, Ermeni'si... vapurlar yanaşırdı buraya içinde bir bölük insan, kamyonlar inerdi yükler vinçler. Kim biliyor şimdi... kalmadı... Ben gördüm! (Semt Sakini, Eren, Tesisatçı, 89).

Görsel 18 Salt Galata'nın Pera'ya bakan yüzü. Kaynak: <https://archives.saltresearch.org> Tarih: 12.12.2019

Bu üst kimliği hedefleyen sosyolojik değişim, belirli bir çöküş noktasında çare olarak arandığı için öncelikli hedefi sanatsal, mimari ve kültürel değişimler değil, askeri ve devlet yönetimindeki bürokratik değişimler olarak kendisini göstermektedir. Ne var ki “Batının iyi yanlarını almak, kötü yanlarını bırakmak” gibi bir düşüncenin hâkim olduğu bu yıllarda kurumların birbirleri ile olan diyalektik ilişkisi tam olarak görülemediğinden kültür, sanat ve sosyal yaşam gibi büyük olguların bile hayatın her yönüyle ilintili olan karmaşık bir ağıın içindeki düğümler olduğu gerçeği Osmanlı Devleti’nin yüzleşmekten imtina ettiği bir olguydu (Aytaş 2002, 199-220). Bu sebeple Osmanlı dışarıdan ithal ettiği her teknolojik yapı ya da üretim düşüncesinde aslında kültürel, sosyolojik ve mimari alanlarını da içerisinde barındıran bir genel değişimi topraklarına getirmiştir.

Görsel 19 Salt Galata'nın Haliç tarafına bakan yüzü. Kaynak: <https://archives.saltresearch.org> Tarih: 12.12.2019

Alexandre Vallauray, Fransız kökenli, İstanbul doğumlu bir mimardır. Mimari eğitimini Fransa'nın saygın okullarından Paris'deki Ecole Des Beaux Arts'da tamamlamıştır. Hayatının sonuna dek İstanbul'da sayısız eser vermiştir ve bu eserlerinin büyük bir çoğunluğu da Galata ve Beyoğlu civarındadır²³. Vallauray'nin

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aktemur, A. M. (2012). Alexandre Vallauray'nin Karaköy'deki Eserleri. The Journal of Academic Social Science Studies, 5(8), 37-74.

söz konusu projeye seçilme sebebi ise neo-klasik çizimlere olan hakimiyetinin yanında, oryantalist üslubun ve biçimin etütlerini tam olarak bilmesinden kaynaklanır. Çünkü Vallaury her ne kadar Avrupa mimari hatlarına hakimse bir o kadar da Osmanlı ve oryantalist mimari anlayışına hakimdir (Aktemur 2012, 3-6). Söz konusu anlayış dönemin Osmanlı siyasi hareketi ile örtüşmektedir. Bu sebeple yapıyı tasarlaması görevi Vallaury'e verildikten sonra kendisi, dönemin Osmanlı anlayışına uygun olarak yapının iki cephesini iki farklı kültürün uyumu şeklinde tasarlamıştır. Söz konusu cephelerden Güney yönüne bakan cephe -ki aynı zamanda Haliç ve Tarihi Yarımada'dan görünmektedir- tamamı ile Osmanlı mimarisi ve oryantalist üslupta tasarlanmıştır. İstanbul'da yerleşim yerleri içerisinde Müslüman kesimin yaşadığı yerlerden görülen cephe de bu cephedir. Diğer yanı ile Kuzey cephesi ise yapının Neo-klasik tarzda tasarlandığı ve giriş kapılarını barındırdığı cephedir. Bu cephe İstanbul'un çoğunlukla gayrimüslimlerinin yaşadığı Galata ve Beyoğlu bölgesi tarafından görünmektedir.

Osmanlı Devleti İngiltere ve Fransa tarafından Avrupa'nın hasta adamı olarak nitelendirilirken, Banka yine aynı devletlerin sermayeleri ile kurulmuştur. Mekân olarak ne payitahtın hazinesi olan Topkapı'da ne de Yıldız Sarayı yakınlarında kurulmuştur. Bizatihi Banka ve Banka'nın bağlı olduğu yapı İngiliz ve Fransız bankerlerinin yoğunlukta olduğu İstanbul'un ticaret ve cazibe merkezi aynı zamanda Batı'ya açılan kapısı Galata'da oluşturulmuştur. Galata, İstanbul'un Roma olduğu dönemden beri ticaretin geliştiği, ekonominin merkezi olan ve her türlü "yabancıyla" ilişkiye girilen yerdir. Bu bakış açısı Henri Lefebvre'nin mekân analizinin yanı sıra Foucault'nun soy kütüğü çalışmaları ile de ilişkilidir. Mekân, Osmanlı Devleti'nin iktidarını övecek bir süsleme sanatı ile bezenmişken, aynı zamanda Galata'nın dinamiklerine uygun olarak yenilikçi ve faal olarak kar odağında şekillenmiştir. Dolayısıyla Salt Galata'nın tarihini başlangıcından itibaren okumak gerekirse, bu durum tarihsel her bilginin bir şekliyle mekân ve iktidar kuramları ile ilişkili olduğunu gözler önüne serecektir (Foucault 2014, 112). Foucault'nun derin analogjilerinden örnekle "aslında gerçek bir kral olmanın tek yolu kral gibi davranmaktır" bir Osmanlı Bankası olmanın tek yolu tüm imtiyazlara rağmen yabancıların arasında bir Osmanlı Bankası gibi davranmaktır.

Osmanlı Devleti'nin en sadık "tebaası" olarak bilinen Ermeni Cemiyeti 1896 yılına gelindiğinde Osmanlı genelinde ve çoğunlukla İstanbul'da birçok eylem düzenlemiştir. Özellikle Taşnak Hareketi içerisinde barındırdığı radikal tutumu sebebiyle milli sınırları övüyor ve Osmanlı genelinde Ermeni ayrılıkçı hareketin en görünen yüzü oluyordu. 1896 yılının ilkbahar döneminde ayrılıkçı hareket İstanbul genelinde büyük bir terör eylemi zinciri oluşturmaya karar vermişti. Osmanlı'nın hükümeti sayılan Bab-ı Ali'ye baskınlar düzenleniyor, karakollar bombalanıyor ve İstanbul adım adım karışıklığa yönlendiriliyordu. İlginçtir ki mekânı çevresiyle olan diyalektik etkileşimi gibi terör olayları ve kutuplaşma da diyalektik bir ilişki güder. Ermenilerin terörist eylemlerine binaen Müslüman gruplar da Ermenilerin yoğunlukla yaşadığı bölgelere saldırılar düzenliyor bu durum devletin başkentinde gerilimi büyük oranda yükseltiyordu (Autheman 2002, 150).

Tüm bu olayların ortasında 1896 yılının 26 Ağustos gününde Ermeni önder Garabet Arsen Garoyan -daha sonrasında Karekin Pastırmacıyan olduğu öğrenilecek ve Erzurum vilayeti mebusanı olarak seçilecektir.- eşliğinde öğle saatlerinde yirmi beş kadar kişiyle Bank-ı Osmanı-i Şahane'nin merkez binasına bir baskın düzenlenmiştir. Baskını gerçekleştiren kişiler doğu vilayetlerinde Ermenilere verilmesi istenen hakların yanında nihayetinde "bağımsız bir Ermenistan" fikrini dayatarak banka çalışanları ile yüz kırk müşteriyi bina içerisinde esir etmişlerdir (Eraslan 2017, 120). Burada ilginç olan nokta şudur ki, tarihsel kırılmayı incelediğimiz bu başlık altında esir edenler de esir edilenler de Ermeni asıllıdır.

Baskın esnasında Sr. Edgar Vincent bankanın damına çıkıp yan binadaki tütün rejisi -günümüz Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Binası- kurumuna geçmeyi başararak kaçmıştır. Sonrasında Osmanlı güvenlik güçlerinin yanına giden Vincent, bankayı işgal eden Ermeniler ile II. Abdülhamid arasındaki pazarlıkları yürütmüştür. Elbette ki bu esnada güvenlik güçleri ile Ermeniler arasında çatışmalar başlamış 1896 yılı 27 Ağustos saat 13.30'da Ermeni eylemcilerinin binaya boşaltmasına dek sekiz kişi ölürken on dört kişi de yaralanmıştır (Eraslan 2017, 122-125).

Osmanlı batılılaşma hareketi Birinci Dünya Savaşı'nın (1914-1918) getirdiği kutuplaşma dönemine kadar özellikle Fransız kültürü tandansında yer yer İngiliz nüveleri ile kendini hissettirir. Ne var ki Birinci Dünya Savaşı cepheleşme içerisinde

özellikle Enver Paşa tarafından Harbiye Nazırlığı görevlerinde bu etkilenme yerini hayranlıkla karışık düsturda Almanya tarafına çevirmiştir. Birinci Dünya Savaşı dünya genelinde gerçekleşecek olan dönemin küresel anlamda en büyük yıkıcı felaketidir. Osmanlı Devleti de bu dönemde elinde kalan imparatorluk sınırlarını korumak amacıyla ve hükümetin hatırı sayılır yönlendirmeleri ile yönünü Almanya tarafına çevirmiştir. Şu hâlde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu özetlemek yerinde olacaktır.

Osmanlı Devleti hükümetlerince Osmanlı Devleti'nin tüm mali olanakları bir bankanın elinde toplanmıştır. Osmanlı Bankası olarak bilinen bu yapı İngiliz ve Fransız sermayedarlarının eşliğinde kurulmuştur. Ancak ne var ki Osmanlı Devleti yirminci yüzyıl itibariyle İngiliz ve Fransızlar ile savaşa girmenin eşliğindedir. Osmanlı Bankası'nın kuruluşundan beri yalnızca maddi politikalar yürüterek devlet nazarında ayrılıkçı bir hareketin içine düşmediği aşıkardır. Kaldı ki kuruluşunda yatırımcıları tarafından bir devlet bankası rolünü üstlenmesi ya da bu imtiyazlara hasıl olması beklenen bir olgu mudur tam olarak bilinemez. Autheman (2002)'in ve Erdem (1999)'in eserlerinden anladığımız kadarıyla Bank-ı Osmanı-i Şahane savaşta dahi bir Osmanlı Bankası'na yakışır şekilde tarafsız bir politika izleme yoluna gitmiştir. Durum böyle olsa dahi Osmanlı sınırları içerisinde başlayan milliyetçilik akımları yalnızca Osmanlı Devleti'ni bölmekle kalmıyor Osmanlı içerisinde bulunan kurumların da bölünmesine sebep oluyordu (Akgüç 2007, 9-12). Günümüzde de benzer etkileri gözlemlemek mümkündür. Bu etkiler yaşanmışlıktan devralınmış bir miras niteliğindedir. Görüşmecilerden Zeynep Hanım'ın sözlerine şöyle yansır:

Fark ettin mi bilmiyorum. Bizim bu cadde az biraz farklıdır. Üstteki cadde daha farklıdır. Buranın insanı da farklıdır. Oraninki de... işimiz olmayınca da pek çıkmayız yukarıya. Ha bankalarda bazen işimiz oluyor o ayrı. O zaman tabi gideriz. Ama durduk yere he bir yukarıyı gezeyim dediğim hiç olmadı (Semt Sakini, Zeynep, İnşaat Malzemeleri, 59).

Birinci Dünya Savaşı neticesinde karşımıza çıkan en trajik hadiselerden bir tanesi Büyük Tehcir'dir. Ermeni nüfusunun büyük bir kısmının zorunlu göçe tabi

tutulması kâğıt üzerinde kültürden uzak kararlar alan hükümetlerin bu oldu bitti yaklaşımıyla büyük dramlara yol açabileceğinin büyük göstergesidir. Zira Ermeniler Osmanlı Devleti içerisinde birçok toplumsal, hukuksal ve kültürel boyutta memurluğa talip olmuş ve gerçekleştirmiş kişilerdir. Tehcir hareketi yalnızca Doğu vilayetlerini süpüren bir rüzgâr olarak görünmemelidir. Bu hareket Osmanlı'nın kapital şehirlerinde dahi üst düzey görev üstlenen Ermenilerin kültürel bir kâbus şeklinde belirli yerlere zorla gönderilmesine sebep olmuştur (Çiçek 2010, 6-8).

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı yenildi ve savaşın galip cephesi Fransız ve İngilizler olmuştur. Savaş sırasında Osmanlı Devleti birçok krizle boğuşmuş, özellikle İttihat ve Terakki'nin paşaları tarafından -özellikle Talat Paşa tarafından- banka birçok kez tehditlere maruz kalmış ve hatta bir dönem Banka içerisinde bir millileştirme hareketinin varlığının bile söz konusu olmuştur. Ancak Banka her defasında maliye nazırı Cavid Bey tarafından savunulmuş ve kurumun ilhak edilip devlet kuruluşuna döndürülmesine yönelik girişimler bertaraf edilmiştir. Bu durum Osmanlı sınırları içerisinde tehcir hareketine karar veren heyetin hareket tarzını özetleyen ve elbette beklenen bir vaka olarak karşımıza çıkar. Birinci Dünya Savaşı popüler kültürde bilinenin aksine Osmanlı Devleti'nin yenilmesi ile değil Türk Kurtuluş Savaşı'nın Lozan Anlaşması sonucu bitmesi ile sonuçlanmıştır (Autheman 2002, 232-233).

Osmanlı batılılaşma hareketi Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği kutuplaşma dönemine kadar özellikle Fransız kültürü tandansında yer yer İngiliz nüveleri ile kendini hissettirir. Ne var ki Birinci Dünya Savaşı cepheleşme içerisinde özellikle Enver Paşa tarafından Harbiye Nazırlığı görevlerinde bu etkilenme yerini hayranlıkla karışık düsturda Almanya tarafına çevirmiştir. Birinci Dünya Savaşı dünya genelinde gerçekleşecek olan dönemin küresel anlamda en büyük yıkıcı felaketidir. Osmanlı Devleti de bu dönemde elinde kalan imparatorluk sınırlarını korumak amacıyla ve hükümetin hatırı sayılır yönlendirmeleri ile yönünü Almanya tarafına çevirmiştir. Şu hâlde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu özetlemek yerinde olacaktır.

Osmanlı Devleti hükümetlerince Osmanlı Devleti'nin tüm mali olanakları bir bankanın elinde toplanmıştır. Osmanlı Bankası olarak bilinen bu yapı İngiliz ve Fransız sermayedarlarının eşliğinde kurulmuştur. Ancak ne var ki Osmanlı Devleti yirminci yüzyıl itibariyle İngiliz ve Fransızlar ile savaşa girmenin eşliğindedir. Osmanlı

Bankası'nın kuruluşundan beri yalnızca maddi politikalar yürüterek devlet nazarında ayrılıkçı bir hareketin içine düşmediği aşıkardır. Kaldı ki kuruluşunda yatırımcıları tarafından bir devlet bankası rolünü üstlenmesi ya da bu imtiyazlara hasıl olması beklenen bir olgu mudur tam olarak bilinemez. Autheman (2002)'ın ve Erdem (1999)'in eserlerinden anladığımız kadarıyla Bank-ı Osmanı-i Şahane savaşta dahi bir Osmanlı Bankası'na yakışır şekilde tarafsız bir politika izleme yoluna gitmiştir. Durum böyle olsa dahi Osmanlı sınırları içerisinde başlayan milliyetçilik akımları yalnızca Osmanlı Devleti'ni bölmekle kalmıyor Osmanlı içerisinde bulunan kurumların da bölünmesine sebep oluyordu (Akgüç 2007, 9-12).

Birinci Dünya Savaşı neticesinde karşımıza çıkan en trajik hadiselerden bir tanesi Büyük Tehcir olarak karşımıza çıkmaktadır. Ermeni nüfusunun büyük bir kısmının zorunlu göçe tabi tutulması kâğıt üzerinde kültürden uzak kararlar alan hükümetlerin bu oldu bitti yaklaşımıyla büyük dramlara yol açabileceğinin büyük göstergesidir. Zira Ermeniler Osmanlı Devleti içerisinde birçok toplumsal, hukuksal ve kültürel boyutta memurluğa talip olmuş ve gerçekleştirmiş kişilerdir (Çiçek 2010, 6-8). Tehcir hareketi yalnızca Doğu vilayetlerini süpüren bir rüzgâr olarak görünmemelidir. Bu hareket Osmanlı'nın kapital şehirlerinde dahi üst düzey görev üstlenen Ermenilerin kültürel bir kâbus şeklinde belirli yerlere zorla gönderilmesine sebep olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti yenilmiştir ve savaşın galip cephesi Fransızlar ve İngilizler olmuştur. Savaş sırasınca Osmanlı Devleti birçok krizle boğuşmuş, özellikle İttihat ve Terakki'nin paşaları tarafından -özellikle Talat Paşa tarafından- banka birçok kez tehditlere maruz kalmış ve hatta bir dönem Banka içerisinde bir millileştirme hareketinin varlığının bile söz konusu olmuştur. Ancak Banka her defasında maliye nazırı Cavid Bey tarafından savunulmuş ve kurumun ilhak edilip devlet kuruluşuna döndürülmesine yönelik girişimler bertaraf edilmiştir (Autheman 2002, 232-233). Bu durum Osmanlı sınırları içerisinde tehcir hareketine karar veren heyetin hareket tarzını özetleyen ve elbette beklenen bir vaka olarak karşımıza çıkar. Birinci Dünya Savaşı popüler kültürde bilinenin aksine Osmanlı Devleti'nin yenilmesi ile değil Türk Kurtuluş Savaşı'nın Lozan Anlaşması sonucu bitmesi ile sonuçlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde imzalanan Sevr Antlaşması ile Osmanlı Devleti birçok alanda karşılanması güç bir ekonomik, siyasal ve toplumsal sorumluluğun altına girmiştir. Antlaşmanın sonucu olarak Mustafa Kemal Atatürk ile örgütlenen Ankara Hükümeti beraberinde bir sonu ve yeni bir başlangıcı temsil etmektedir. Kurtuluş Savaşı olarak adlandırılan 1919-1924 arasındaki süreçte Osmanlı Bankası hem Doğu'da bulunan şubelerini korumak hem de İstanbul Hükümeti ile Ankara Hükümeti arasında bir tercih yapmak durumunda kalmıştır. Osmanlı Bankası'nın arşivlerinde yer yer Cumhuriyet Hükümeti'ne maddi destek sağladığı bilinmektedir. Ancak içinde bulunan bu buhranlı durum ve geleceğin belirsizliği Banka'nın yönetim kadrolarına çoğunlukla ne yapacağını bilemez durumda bırakmıştır (Eldem 1999, 256).

Kurtuluş Savaşı bitip Cumhuriyet ilan edildiğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim kadroları ile Osmanlı Bankası arasında temkinli bir iletişim hasıl olmuştur. Bu iletişimin sebebi yeni kurulan Cumhuriyet'in iktisadi temellerini oluşturacak bir bankasının olmamasından kaynaklanmaktadır. Osmanlı Bankası isminden de anlaşılacağı gibi çökmüş bir imparatorluğun kalıntısı ve görece 1924 sonrası dönemde yapılacak devrimlerin kabulünün önündeki engel olarak görülmüş olabilir. Hatta bu durum bizatihi İsmet İnönü tarafından milli bir banka kurulana kadar zoraki bir iş birliği olarak görülmüştür. Bunun yanı sıra Cumhuriyet liderleri ve Banka arasında devlet bankası kurulana kadar yapılacak anlaşmada Banka'nın millileştirilmesi ön şart olarak sunulmuştur. Millileştirme ise şu şekilde yapılacaktır: Banka çalışanı olan bireylerin üçte ikisinin Türk asıllı olması zorunludur (Salt; Garanti Bankası 2011).

Osmanlı Bankası, Türkiye Cumhuriyeti ile dengeli bir politika izlemeye özen göstermiştir. En nihayetinde artık Osmanlı İmparatorluğu tasnif edilmiş, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yeni bir yönetim tarzı ile yeni bir anlayış hâkim olmuştur. Lakin tam da bu noktada yeni cumhuriyetin geçmişten aldığı tehdit ve zorlamalara karşı eski olan karşısında son derece hassas olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nden kalan ne varsa tahrip etmek yerine müzeye çevirmeyi veyahut ibret-i alem olarak sergilemeyi uygun görmüşlerdir. Dolayısıyla Osmanlı Bankası da tam olarak bu düşüncenin altında ezilmiştir. Çünkü kuruluşu gereği çok milletli ve kozmopolit bir yapıda bulunan Banka'dan kısa bir süre

içerisinde yerli ve milli olması beklenmiştir. Kaldı ki o dönemin “mekân” anlayışı böylesi bir yaklaşım gerektirir.

Cumhuriyet’in 1926’da giriştiği milli bir Merkez Bankası kurma projesi, 3 Ekim 1931’e gelindiğinde nihayete ulaşmış ve Türkiye Cumhuriyeti resmi devlet bankası, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası olarak kurulmuştur. Bu girişimin sonucunda zorlama bir birliktelikle Osmanlı Bankası ile olan ilişkiler ve Banka’nın yürüttüğü resmi devlet bankası olma durumu askıya alınmıştır. Aslında olan şey zaten pamuk ipliğine bağlı ilişkinin belirli bir zamandan sonra sonlanması olarak açıklanabilir. Bu zaman dilimi dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından yeni bir banka kurulana kadar olarak belirtilmiştir. Şu saatten sonra Osmanlı Bankası’nın resmi bir görevi kalmadığından bir ticaret bankası statüsüne düşmüştür (Delice 2015, 27). Merkez Bankası ile Osmanlı Bankası’nın yan yana oluşu ise semt sakinlerinden Mustafa Bey tarafından aşağıdaki gibi değerlendirilir.

Osmanlı bankası vardı orada biliyorum. Ama binanın yarısı o. İki banka var orada. Vardı işte yani. Şimdi demin de sen söyledin başka bir şey olmuş orası. Ne olmuş he sanat yeri olmuş. Bilmem ben! Ama önünden geçmişim. Bir büyük bina gibi gözüküyor işte ama girişleri farklıdır mesela oranın. Bir taraf Merkez Bankası’dır. Diğer taraf da o dediğin şey işte. Salt mıydı he o (Semt Sakini, Mustafa, Tesisatçı, 53).

Görsel 20 Salt Galata ile Komşusu Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Kaynak: Kubilay Yılmaz Tarih: 05.09.2019

İlginçtir ki zamanında tütün rejisi olarak kullanılmakta olan Bank-ı Osmanı-i Şahane'nin yan binası -ki yapıya bütünüyle bakıldığında Reji ile Banka'nın yekpare bir bütün olduğu görülebilir- Cumhuriyet ile Reji tasnif edilip Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na verilmiştir. Mekânın değişmez olduğu düşüncesi bazı mahallerde kendisini hissettirmektedir.

Elbette ki her şey değişir ve dönüşür (Cevizci 2011, 47). Ancak nihayetinde tin yerinde kalır. Kendisini hissettirir ve düşünce ne olursa olsun ne şekilde verilirse verilsin mekân başlangıç olarak bilginin kendisini oluşturur ve bu bilgi doğrultusunda düşünceyi yorumlayarak iletir. Nihayetinde uzun yıllar hüküm süren bir imparatorluğun büyük batılılaşma sürecinin sonuna eklemlenen bu yapı Osmanlı topraklarında yeşeren banka idesinin belki de ilk karşılığıdır. Yeni Cumhuriyet'in sadece bu yönüyle bile yoktan var olmadığını, geçmişin mekânlarında kendine sığınılacak bir mekân bulduğunu söyleyebiliriz. Bu mekâna zorla dahil olmuş olsa dahi mekân geçmişin düşüncesini aktarmaktan vazgeçmeyecektir.

3.2. Ziyaretçilerin Salt Galata'sı

Galata, tarihinden de anlaşılacağı üzere İstanbul'un en eski semtidir. Bu bakımdan binlerce yıllık bir geleneğin sonucunda insanlar ve onların deneyimleri tarafından var olup var edilmiştir. Ziyaretçilerin Salt Galata'sı başlığı altında ziyaretçilere öncelikle Galata sonrasında ise Galata'yı yansıttığı düşünülen Salt Galata binası ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Ziyaretçilerden hepsi Galata'nın tarihi ile ilgili görece bilgi sahibidir. Örneğin Özgür Galata'yı şu sözlerle anlatmıştır:

Galata biraz daha tarihi temsil ediyor. Sonuçta İstanbul, doğru noktada durduğun sürece sağ tarafa bakınca elli yıl sonrasını görebiliyorken, sol tarafa bakınca beş yüz yıl öncesini görebiliyorsun. Galata, o beş yüz yıl öncesini gösteren taraf benim için (Ziyaretçi, Özgür, Otel Müdürü, 54).

Galata ile Karaköy arasındaki ilişki sorulduğunda ziyaretçi olarak kabul edilen on kişilik gruptan altı kişi Galata ile Karaköy arasında ayırım yapmakta zorlanmışlardır. Bu durum temsil mekânlarının uyarınca Lefebvre'nin düşüncesinden yola çıkılarak öznenen bağımsız mekân üzerinde yapay yollar ile yaratılmış düşüncelere belirli direnç merkezlerince karşılandığının en önemli göstergesidir. Galata ziyaretçilerinden Mustafa tarafından bu durum aşağıdaki yorumunda kendisini gösterir.

İki ayrı semt gibi gelmedi bana asla. Sanki... yani ne bileyim bir beden belden yukarısı ve belden aşağısı olarak hayal ederdim. Tek bir beden olarak düşünülebilecek kadar ortak noktaları bulunmasına rağmen, iki ayrı tarafta konumlanacak kadar zıtlıkları var (Ziyaretçi, Musa, Yazılımcı, 29).

Galata ziyaretçilerinden Işıl ise Galata ile Karaköy arasındaki farkı şu şekilde belirtmiştir.

Galata'da dolaş sonra Karaköy'e gel kahveni iç. Karaköy daha çok kafe ve barlarla kendisini gösteriyor e tabi ticaret de oldukça yoğun burada (Ziyaretçi, Işıl, İşsiz 26).

Galata'daki değişim eski olanın yerini yavaşça yeni olanı bırakması şekli ile yorumlanamaz. Galata bir liman kenti olarak işlevsel olmanın yanında dönemini en gelişmiş ticaret alt yapısına sahip ve aynı zamanda çalışma alanları bakımından yoğun olan bir bölge olarak kendisini göstermektedir. Bugünkü değişim işlevsel atölyelerin yerine açılan kafeler, otele dönüştürülen çalışma alanları, sanat atölyelerine dönüştürülen banka genel merkezleri olarak kendisini göstermektedir. Mekâna uygulanan bu çarpıcı değişim mekânı yaşayan bir varlık olarak düşündüğümüzde onu öldürmekte ve hayaletini aramıza salmaktadır. Bu durum Galata'yı ziyaret eden her öznede içsel bir fisıltı şeklinde kendisini gösterir. Musa Bey ise değişimi şu şekilde yorumlar.

Hangi dönemine işaret ettiğinize göre değişir. 1453'ten sonrası için konuşursak, her ne kadar hâkim olmasam da yerleşik halkı günümüze göre daha çeşitliydi. Sahip olduğu değer günümüzde daha çok Turizm odaklı olsa da geçmişte liman kenti olmasından dolayı daha çok ekonomik ve ticari bir değere sahipti. Günümüzde daha çok estetik iken, geçmişte işlevseldi (Ziyaretçi, Musa, Yazılımcı, 29).

Işıl Hanım için ise İstanbul denince anlaşılması gereken kavramlar kendisinin dilinden aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Taksim, Beyoğlu, Haliç, Karaköy, Eminönü... İstanbul'u İstanbul yapan yerler değil mi bunlar zaten (Ziyaretçi, Işıl, İşsiz 26)?

Salt Galata'yı ziyaret eden on katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda bireyin mekânsal deneyiminin sorgulanması hedeflenmiştir. Öncelikle görülmektedir ki Salt Galata'yı ziyaret eden on katılımcının altısının birincil amacı fotoğraf çekilmek

olarak belirtilmiştir. Derinlemesine sorgulama yapıldığında katılımcıların mekânı kullanım amaçları ya da mekânda kendilerini var etmeleri mekânı bir arka plan gibi düşünmelerine sebep olmuştur. Ancak mekân öznenin kendisi olduğu için fotoğraf amacıyla gelen bireylerin binayı bir Osmanlı Bankası, bir sanat mekânından ziyade bir fotoğraf stüdyosu olarak şekillendirdikleri görülebilmektedir. Ziyaretçi olarak belirtilen gruptaki on katılımcıdan beş tanesi mekânı özellikle fotoğraf çekmek için kullandığını belirtirken, beş tanesi mekânın diğer özelliklerine odaklanmışlardır. Buket Hanım'ın Salt Galata'yı kullanım şekli kendi ifadesi ile şu şekildedir.

Geliyorum işte birkaç haftada bir iki kere. Şey yani bina çok güzel çok çekici. Güzel tasarlanmış aslında tarihi falan da etkileyici. Mesela Instagram'ında görmüşsündür de çok güzel renkler, ışıklar. Biraz kalabalık ama yine de ıı geliyorum yani (Ziyaretçi, Buket, Öğrenci, 19).

Lefebvre, mekânın tüketiminden (Lefebvre 2018) bahsederken mekânın özne tarafından oluşturulan ve sonrasında ise özne tarafından anılarının oluşturulmasına bir araç olarak kullanılan konumları işaret eder. Mekân bir kurallar bütünü ile öznenin karşısına çıkabilir. Bu kuralları geçmişinde anı olarak barındırdığı diğer öznelerden almıştır. Dolayısıyla uzun yıllar boyunca banka olarak hizmet vermiş bir binanın anılarında fotoğraf çekimi ile özdeşleşmesi pek mümkün değildir. Bugünün ziyaretçileri, binanın geçmişinde hiç deneyimlenmemiş bir aksiyonu -praksis-mekânda gerçekleştirmektedir:

Fotoğraf çekilmek için geliyorum hatta çoğu zaman da arkadaşlarımla falan geliyorum. Bir tane arkadaşımın profesyonel fotoğraf makinesi var. Genelde geliyoruz işte kahve falan içiyoruz. Bir iki saat takılıp işte çıkıyoruz yani. Ben bu şehre üniversite için geldim bizim oralarda böyle güzel yerler bulmak zor orada kalan arkadaşlarıma da aslında hava falan (gülüşmeler) atmış oluyorum (Ziyaretçi, Çiğdem, Öğrenci, 20).

Ziyaretçi grup olarak belirtilen katılımcılarla yapılan görüşmelerde on kişiden dört tanesinin fotoğraf amacı gütmeyen mekândan faydalanmak ya da sadece mimari özelliklerini incelemek adına içeride diğer beş katılımcıya kıyasla daha çok zaman geçirdikleri görülmüştür. Ancak söz konusu beş katılımcıdan iki tanesi için farklı bir alt tema kendisini göstermiştir. Bu tema, çoğunluğu *havf*²⁴ olarak nitelendirebileceğimiz mekânda var oluşu hissedememe güdüsü olarak belirtilebilir. Tam da bu noktada katılımcılardan Işıl ve Melisa'nın söylemleri bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Ben mimarisini tam olarak anlamış değilim Osmanlı döneminden kalma bir eser ama duvarında Latince yazılar var. Batı'ya özgü figürler var. Bununla beraber içi etkileyici evet ama kafe ve restoran kısmı bağımsız bir durumda sanki Salt'ın kalaniyle pek de bir ilgisi yok o kısmın. Kütüphane ve sütunların olduğu kısımlar etkileyici olsa da kalan kısım beni etkilemiyor “zaten kütüphane kısmı güzel biz buraya ne koysak beğenirler” denmiş gibi. Ben bu mekânda böyle bir oturma alanını hoş bulmuyorum böyle bir kafe görmek isteseydim Nişantaşı'na giderdim. Geçtiğimiz aylarda bir resim sergisi vardı alt katta. Gittim gezdim, bir yer ancak bu kadar 4 duvar olabilirdi. İhtişamlı döner kapısından girdiğimizde ambalajı güzel de içeriye keşfettikçe beklentiyi sarsıyor Salt Galata. Kütüphanedeyken mutluyum, giriş kısmı da göz doyuruyor az çok ama bana huzur veriyor mu? Pek değil. Kopuk kopuk bir mekân sanki her yerde farklı bir öge ama bütün olmaya çalışırken de ayrı kalmışlar gibi (Ziyaretçi, Işıl, İşsiz, 24).

Ziyaretçilerden Melis ise bina içerisinde geçirdiği zamanı değerlendirmesi istendiğinde aşağıdaki şekilde bir yanıt vermiştir.

---

²⁴ Heidegger bu kavramı “*angst*” olarak kullanmıştır. Düşünceden kaçışı özetleyen derin bir sıkılmışlık, bunalma ve çatışmayı özetleyen derin bir anlam ihtiva eder. Şimdi burada olmak ya da an da yaşamayı kısıtlayıcı özellikler barındırırken aynı zamanda düşünme eylemini körukleyen bu kavram hakkında detaylı bilgi için Kaan Ökten tarafından çevirisi yapılan Martin Heidegger, Varlık ve Zaman (2011) kitabına başvurulabilir.

Dürüst olacağım burada. Buraya ilk geldiğimde inanılmaz etkilenmişim. Her yeri inceledim gezdim. Ama sonra fark ettim ki bu binada uzun süre kalmamı engelleyen şeyler var. Bunlar ziyaretçileri, çalışanları falan da değil. Bu binada bana fazla gelen ve dışarı çıkmamı sağlayan bir şey var. (Ziyaretçi, Melis, Öğretmen, 26).

Salt Galata, farklı ziyaretçileri farklı şekillerde karşılayabilecek işlevleri içerisinde barındırmaktadır. Çalışma odaklı bir birey kendisine kütüphanede yer bulurken, fotoğraf çekilmek isteyen bireyleri kat aralarında ve hollerde görebiliriz. Nihayetinde kişisel gözlemlere dayalı olarak belirtilmesi gerekir ki çalışma alanları üniversite sınavına hazırlanan öğrenciler tarafından çokça kullanılmaktadır. Bu kullanım değerinden çekinen yöneticiler kütüphaneyi gerçekten araştırma yapmak isteyenler ile sınava hazırlananlar olarak ikiye bölmüştür. Ferit Şahenk Salonu olarak adlandırılan mekân kasanın içerisinden geçilerek yalnızca kayıtlı üyelerin kullanılacağı bir amaca çevrilmiştir. Kısacası mekân öznenin kuralları gereği bölünmüştür. Örneğin ziyaretçilerden Melis, eğitimi gereği araştırmacı bir özne konumunda mekânın belirli yerlerinde daha fazla yönelim göstermiştir.

Çok kıymetli eserler var. Özellikle yüksek lisans ve doktora öğrencileri için ayırdıkları kütüphane benim için çok kullanışlı. Buradaki eserlerden yararlanıyorum. Özellikle arşivi çok zengin (Ziyaretçi, Melis, Öğretmen, 26).

Foucault'nun araştırma yöntemlerine dikkat edecek olursak, mekân içerisinde öznelerin birbirlerine hitapları kendilerine belirledikleri unvanlar büyük bir yer tutmaktadır. Bugün Salt Galata içerisinde güvenlik görevlisi, kütüphane sorumlusu, küratör, sergi sorumlusu, arşiv yönetmeni gibi birçok unvanla karşılaşırız. Doğal olarak bu unvanlar öznenin mekân içerisinde yapıp etmelerini belirler. Etkinlik adı verilen toplanmalarda Salt Galata belirli konuklarını ağırlar. Ne var ki yapılan görüşmelerden de anlaşılacağı gibi gündelik hayatta (deneyimlenen mekân) ziyaret eden bireyler ile etkinlik içerisinde bulunan (algılanan mekân) bireyler birbirlerinden

tamamen ayrıışmış durumdadır. Ziyaretçilerden Musa, etkinlikleri aşığıdaki şekliyle yorumlamaktadır.

Kültür ve Sanat açısından, Türkiye'de gidilebilecek nadir etkinliklere ev sahipliğı yapıyor. Hepsini maalesef takip edemiyorum. Katıldığım oldu elbet. Hatta en son "Graeme Booker - Bak kim var?" konuşmasına katılmayı düşünmüştüm fakat başka planlarım öne çıktı (Ziyaretçi, Musa, Yazılımcı, 29).

İrem ise etkinlikler ile çok fazla ilgilenmediğini ifade ederken Salt Galata'yı genel kullanım amacına yönelik şu şekilde ifade etmiştir.

Etkinlikleri evet metroların giriş yerlerinde falan görüyorum. Perşembe Sinemaları falan oluyor mesela. Derslerimin hep yoğun zamanına denk geldi bir türlü de gidemedim. Salt'ı hep ders çalışmak ya da işte kaynak bulmak için kullandım sanırım. Şimdi sen sorunca da bir gidesim gelmedi değil hani... (Ziyaretçi, İrem, Öğrenci, 18).

Salt Galata, Bankalar Caddesi üzerinde bulunur. Tarihi ve arşivi yüklü bir devlet bankası olarak uzunca bir süre hizmet verdi. Bu sebeple eski işlevleri tin içine işlemiş bulunmaktadır. Birçok mekânda geçmişe dair izler okunabilmektedir. Pekâlâ burada bulunan insanların bazılarının hissetmiş olduğu huzursuzluk hissi geçmişten gelen bir hayaletin yeni olanı reddetmeye çalışması olarak okunabilir mi? Bina gösterişli unsurlarının yanı sıra değerli olan nesneye güven duygusu katma amacı güdülerek yapılmıştır. Nihayetinde bir kütüphane değil bir imparatorluğun azametini göstermeyi amaçlayan ekonomik bir lahittir.

Bu doğrultuda katılımcılara Salt Galata'nın eski bir Osmanlı Bankası olduğunu bilip bilmediklerine ve mekânda bunun izlerinin olup olmadığına dair sorular yöneltilmiştir. Ziyaretçi olarak kabul edilen katılımcıların on kişiden sekizi Salt Galata'nın eski bir Osmanlı Bankası olduğu bilgisine sahiptir. Selma Hanım Osmanlı

Bankası ile ilgili düşüncelerini ve mekânın dönüşümüne dair yorumunu aşağıdaki şekli ile paylaşmıştır.

Evet duymuştum önceden. Yani koca Osmanlı'nın bankasında dolaşıyor olmak ayrı böyle sanatlı bir bina olması ayrı şaşırtıcı. Nasıl böyle 111 bir yere çevirdiler acaba... bence kim düşündüyse iyi düşünmüş. Gençler için güzel ve 1111 kullanışlı bir mekân olmuş. Evet bence belli yani eskiden banka olduğu kuzucum anlaşılıyor yani bence (Ziyaretçi, Selma, Esnaf, 55).

Samet Bey, Salt Galata içerisinde bulunana nesnelere ile mekân arasındaki ilişkiyi fark ederek bu iki kavram arasındaki diyalogu şu şekilde yorumlamıştır:

Galata tarafına mal almaya sık sık gelirim. Eşimle de kendimize işte bazen izin veriyoruz işte eee geziyorum buraları sana bir şey diyeyim mi gençleşiyoruz buralarda. Neyse evet biliyordum banka olduğunu. İçerisi de güzel olmuş. Bence izleri de az da olsa var yani. Neden kütüphanede kasa olsun ki mesela? Ya da demir kafeslerin içinde kitap neden olsun? Görmek isteyene anladsın mı iz çok (Ziyaretçi, Samet, Esnaf, 57).

Sonuç olarak mekân, içerisinde silinemeyecek özellikler barındıran derin bir yapı olarak karşımıza çıkar. Yapılış amacı bir doktrine ya da siyasi bir güdüye dayanıyor olsa da mekânın ne'liği yaşanmışlıklarla gelişen bir olgudur. Ziyaretçi olarak kabul edilen katılımcılar, mekânın içinden geçen yolcular olarak gözükse de bu anı bütünlüğüne ekleme yaparak mekânı var ederler. Dolayısıyla öz mekânı ne olduğunu söyleyen kalıp cümlelerden ziyade öznenin orayı ne olarak kullanmak istediği arasında sıkışmaktadır. Salt Galata ve dolayısıyla Galata semti geçmiş ve bugün kullanımlarının iç içe geçip şimdiki kurmanın en belirgin özelliklerini gösterir.

3.3. Mahallenin Salt Galata'sı

Çalışmanın bu bölümü semt sakini olarak kabul edilen katılımcılara görüşmeler esnasında sorulan soruların analizi için ayrılmıştır. *Araştırmanın Yöntemi* bölümünde de değinildiği üzere sorular üç ayrı -Galata, Hırdavatçılar Çarşısı, Salt Galata- kategori için hazırlanmış ve analizi de bu doğrultuda yapılmıştır.

Galata, onu ziyaret amacı ile orada bulunanlardan kendisine birçok şey katarak yaşamına devam etmektedir. Lâkin zaman söz konusu olduğunda Galata içerisinde en çok vakit geçiren kitleye bakmak gerekmektedir. Çünkü Galata ve *Galatalılık* tabiri bizatihi onlar tarafından var edilir. Özneler mekân içerisinde kendilerine biçilen rolleri – esnaf, sanatçı, tüccar, dilenci, azınlık- sınıflarında taşıyarak belirli yapıp etmelerde bulunmaktadır. Bu sebeple tarih içerisinde yaşanan değişim aslında bir değişimden fazlasıdır. Değişim olarak değerlendirilenler tamamen yaşanmışlığın kendisidir. Asıl değişim bu yaşanmışlığın üzerinde zorlama ve emrivaki yapıldığında kendisini gösterir. Görüşmecilerden Recep bu durumu şöyle anlatmıştır:

İııı eskiden burada bir pastane vardı. Çok da güzeldi. Sanırım bir Ermeni işletiyordu. İsmi neydi ıııı hatırlayamadım bak şimdi.. Neydi ya aman her neyse şey heh Baylan Pastanesi. Çok güzel tatlılar yapardı. Sonra şu köprü'nün önünde bir geçit var orası eskiden geçit değildi neydi biliyor musun? Çay bahçesiydi çay! Kızımınla giderdik. Bakıyorum da çok değişti buralar. Bilmiyorum (Semt Sakini, Recep, İnşaat Malzemeleri, 63).

Mekân, yıkılabilir. Mekânın bağlı olduğu, mekânın temsilleri noktasında ana damarları olan sokaklar, caddeler yok edilebilir. Ne var ki mekânı günümüze taşıyan ve günümüzde var olmasını sağlayan hakikat öncelikle anılarda inşa edilebilmektedir. Anılar ve bellek duygusal bir bütünlüğü oluşturur. Bu bellek sahipleri ortadan kaldırılmadığı sürece yaşamaya devam eder. Özellikle yazılı bir yere aktarılmışsa uzun süreler daha bir mekân şeklinde kendisini korur. Hırdavatçılar Çarşısı'nın mekânın belleği üzerindeki yansıması Mahmut Bey tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

Çok eski zamanlarda kuruldu. Valla tarihini inan bile... yani hatırlamıyorum ama imece usulü kuruldu diyebilirim. Burada birçok dükkân vardır aşağı yukarıda yani hepsinin de sahibini tanırım. Kim ne iş yapar mı bilirim. Burası kuruldu burada yerler şey yani alındı ondan sonra bir tarihte geldiler hepiniz Perpa'ya gideceksiniz dediler. Yav şimdi kim gider oraya sen burada yani düzenini kurmuşsun, müşterin oluşmuş. Hee gidenler oldu mu illaki oldu tabi. Ama gitmeyenlerde oldu hem de nasıl söyleyeyim çok oldu. Galata'yı turistik yer yapacaklarmış. Tamam arkadaş yani yapacaksın da bizi turiste niye göstermezsin! Utanılacak bir şey yapmıyoruz ki (Semt Sakini, Mahmut, Tesisatçı, 72)!

Hırdavatçılar Çarşısı ile Salt Galata birbirlerinin duvar komşusu olan iki mekândır. Hırdavatçılar Çarşısı eski usul esnaf geleneğinde yaşamını sürdürürken, Salt Galata modern bir yaşam tarzı üzerinden kendi varlığını devam ettirmektedir. Birbirlerine fiziksel olarak bu kadar yakın iki mekân arasındaki etkileşim, sosyal mekân teorisinde de anlatıldığı gibi bir şekilde gerçekleşmiş olması gerekirdi. Ne var ki katılımcılar arasında semt sakini olarak adlandırılan on esnaf ile yapılan görüşmelerde Salt Galata'nın kendini anlattığı şekliyle bilinirliği yalnızca üç esnaf ile sınırlı kalmıştır. Geriye kalan yedi semt sakini katılımcı Salt Galata'nın varlığını bilmektedir lâkin Salt Galata'yı bir banka olarak görmeseler de içerisinde resmi birtakım işlerin gerçekleştiği bir mekân olarak tanımlamaktadırlar. Aşağıda verilen alıntılardan bir tanesi Salt Galata ile ilgili bilgi sahibi olmayan bir semt sakini katılımcıya aitken diğeri ise Salt Galata ile ilgili bilgi sahibi olan bir semt sakini katılımcıya aittir:

Evet tabi biliyorum Sert Galata'yı. Hemen şurada duvarı var bak beyaz kocaman. Sert Galata mı dedin?! Haa Salt Galata... Evet biliyorum birkaç kere geçtim tabi önünden. Orada bankada bir işim vardı o yüzden gittim. İçini de biliyorum ama içeride ne var ne yok diyeli neredeyse on sene olmuştur (Semt Sakini, Eren, Tesisatçı, 89).

Salt Galata mı? Duydum evet evet hemen bizim komşumuz. Baya bir şeyler yaptılar orada. 2014 civarıydı sanırım. Boyadılar, temizlediler. Hatta bi ara bir dedikodu çıktı. Yok efendim neymiş oradan birileri gelecekmiş de esnaftan bizim çarşıdan bir şeyler alacaklarmış yenilemek için. Valla (gülüşmeler) ne gelen oldu oradan ne giden... Bir gelen olduysa da bana olmadı he çevrede gördüm mü ona da hayır. Bi de onların istedikleri şey de bulunmaz zaten biz de içine de girdim öyle alengirli şeyler de yok bizde (Semt Sakini, Su Pompası Tamiri, 41).

Derinlemesine görüşme kâğıdı içerisinde yer alan bir başka soru grubu ise Hırdavatçılar Çarşısı içerisindeki esnafların ilişkilerine yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu soruların yer almasındaki asli amaç Galata'nın geçmişteki ilişkileri ile günümüzdeki ilişkilerinin analizine ulaşmaktır. Foucault'nun fısıltılar ile konuşmak ve bağırandan ziyade alt metni okumak üzerine geliştirdiği yaklaşım gereği esnaf ilişkileri tavla metaforu ile sorulmuştur.

Tavla mı? Oynarız tabi ki (gülüşmeler) burada küçük bir masamız var baharda çıkarıyoruz çay falan içiyoruz işte. Esnafla muhabbetimiz iyidir. Herkes birbirini tanır burada. Kavga gürültü pek olmaz (Semt Sakini, Kemal, İnşaat Malzemeleri, 38).

Görüldüğü üzere mekân pratiklerinde bireyler kendi yaşam tarzını geliştirip koruma eğilimi göstermektedir. Mekânsal pratikler içerisinde özne değişiminin asıl sebebi olmadığı müddetçe direnç emaresi göstermez. Eren Bey semtteki değişim aşağıdaki şekli ile açıklamaktadır:

Şimdi... Değişimin... Burası gittikçe zayıflıyor! Zamanla etrafta bir sürü yerler açılıyor açılınca müşteri kaybediyoruz. Anladın mı işte gittikçe hem burası geliyor bazı yerler hem de kaybediyoruz arkadaşlarımızı, buranın ruhunu. Şimdi bu hırdavatçılar çarşısında biz böyle bir neyiz? birbirimize bağlanmış, efendim daima birbirimizi seven bir kitle var. Herkes bir komşu.

Komşusunu daima ararlar komşu birliği var yani (Semt Sakini, Eren, Tesisatçı, 89).

Tarihsel düzeyde baktığımızda Galata'nın kozmopolit yapısı gözümüze çarpmaktadır. Mekân içerisinde onu var eden özneler de bu yapının bütünlüğünü oluşturmaktadır. Günümüzde Galata hala kozmopolit bir yapı olarak gözükse de zaman içerisinde temsil mekânları kavramına bağlı planlı ve programlı dönüşümler neticesinde gayri Müslimlerin sayısı son derece azalmıştır. Bu olgu görüşmelerde kendisini aşağıdaki şekliyle ifade eder:

Daha önceden vardı hem de çok vardı. Bizzat benim bile tanıdığım birçok insan vardı. Sana daha ilginç bir şey daha söyleyeyim aslında sen bunu babama soracaktın. Onun daha çok arkadaşı vardı. Eskiden eczacılar, pastacılar çoğu Ermeniydi burada. Şimdi var mı yine var ama az. İnan çoğunu ben de tanımam. Geçim derdine düştük zaten pek öyle dışarı çıkıp gezdiğimiz de olmuyor (Semt Sakini, Zeynep, İnşaat Malzemeleri, 59).

Sonuç olarak, Galata'nın iki farklı bölünmüş mekânı ile karşılaşmış bulunuyoruz. Bunlardan ilki Salt Galata'nın da içerisinde bulunduğu bankalar caddesine işaret eden nezih ve soylulaştırılmış mekân, bir diğeri ise Hırdavatçılar Çarşısı'na işaret eden yaşayan ve pratik mekândır. Salt Galata çevresi geçmişinden beri planlanmış, üzerine ayrıntıları ile düşünülmüş bir yapıyı işaret ederken Hırdavatçılar Çarşısı kendiliğinden ve işleve yönelik bir oluşumu ifade eder. Şu nokta anlaşılmalıdır ki hiçbir sosyal bilimci olayların nasıl olması gerektiği konusunda yargıda bulunmak istemez. Dolayısıyla bu çalışma belirli bir toplum kesimini överken belirli bir kesimi dışlamayı hedeflememiştir. Buradaki öncelikli amaç, iki mekân arasındaki iletişim kopukluğunu ve öznelerin kendilerine ait dünya oluşturma çabalarını ortaya koymaktır. Görünmektedir ki aslında iki mekânda yüzyıllar boyunca benzer özelliklerini koruyarak bugünlere gelmiştir. Ancak Salt Galata için durum biraz farklıdır. Sınıf ve iktidar odaklı bir dönüşüm ve değişim geçirmiştir. Öyle ki bazı

esnaflar için bir hayaletten ileri gidemeyen Salt Galata, kendi yaratıcıları için çevre ile etkileşimini sonlandırmış bir derebeyliktir.

Salt Galata'da bulunan bireyler için çevre esnafını, çevre esnafı için ise Salt Galata'nın yapıp etmelerinin neredeyse hiçbir önemi yoktur. Birbirine değmeden bu iki grup iki komşu mekândan geçip giderler. Aslında ilişki kurma çemberini genişletsek Salt Galata'yı yapan güç odağının bir benzerinin Galata esnafını bir başka yere taşımak istediğini bile söyleyebiliriz.

SONUÇ

Mekân, incelenmesi son derece karmaşık, çok boyutlu toplumsal bir olgudur. Köklerinde insan ilişkilerini belirlemeye yönelik sancılar barındırır. Mekâna yönelik bakış açımızı değiştirerek mekânı sorguladığımızda karşımızda yeni kapılar açılır. Bu durum aslında mekânı matematik tarafından çizilmiş boşluklardan ibaret olarak algımızda var etmemizden kaynaklanır. Mekân denince akla genellikle bir oda, bir arazi ya da belirli bir düzlemde etkinlik gösteren yapılar bütünü gelir. Dolayısıyla birey olarak herhangi bir mekânın varlığından şüphe duymadığımız gibi mekânın oluşumundaki dinamik etkileri çoktan var olmuş, var olagelmiş olarak düşünürüz. Bu düşüncemiz bizi istemsiz olarak yapıp etmelerimizi mekândan bağımsız düşünmeye yönlendirir. Mekânı tam manası ile kavrayamamamıza dahası özne olarak düşünce üretmememize sebep olur. Dolayısıyla mekânın aslında öznenin bilincinde var ettiği başka bir özne olduğu gerçeğini göz ardı ederiz.

Mekânın durağan bir yığın olduğu fikrine ulaşmamız günümüz tasarımının temelini oluşturur. Herhangi bir sebepten bir mekânın kökenini sorgulamaya çalıştığımızda ise çoğunlukla verdiğimiz cevaplar mekânın ne olduğundan çok sınırlarının nasıl çizildiği ile ilgilidir. Bu cevaplar sonucunda ulaşılan nokta ise mekânın yaratıcıları tarafından bu kütleli sınırlarının hangi amaçlar doğrultusunda çizildiğidir. Tüm bu sorgulamaların üzerine “Mekân nasıldır?” sorusunda bulunduğumuzda ise anlayışımız tetiklenir ve belli belirsiz bir huzursuzluk içerisinde düşünme eylemine başlarız. Tam bu noktada fark ettiğimiz bu huzursuz dürtü, aslında kapitalizmle neredeyse ayırt edilemez bir şekilde birbirine bulaşmış mekân kavramının içsel benliğimizde bir karşılığının olmayışdır.

Mekân kavramına yapılan ve karşılığında huzursuz bir dürtü oluşturan bu düşünce eylemi ile mekânın ilişkilerini sezinleme aşaması başlar. Öncelikle mekân, tekil olarak sorgulanan bir anlayış ile değerlendirilemez, bütüncül anlayış ise mekânın tini ile alakalı olarak çok daha büyük iletişim ve etkileşim ağları ile bağlantılıdır. Bu noktada bir binanın ilk önce bulunduğu semt ile sonra bu semtin bulunduğu ilçe ile sonrasında daha büyük alanda büyük bir metropol ile ilişkilerini düşünmemiz gerekmektedir. Bu durum mekânın tininden kaynaklanan fenomenolojisini görmemiz

için elzem bir dürtüdür. Doğal olarak herhangi bir odayı incelerken bunu bina ile birlikte düşünmemiz gerçeği, söz konusu odanın sınırlarını incelemekten çok daha karmaşık ancak karmaşık olduğu kadar hakikat ile ilintilidir.

Modern insanın bütüncül bakış açısı kapital karşısında sınırlandırılmıştır. Modern insan, günümüzde neredeyse tek bir özelliği ile var olur. Bu özelliğe geçmeden önce modern insanın kaybettiği özelliklere kısaca bir değinmek yerinde olacaktır. Öncelikle modern insan el hünerinin değerli olduğu fikrinin kaybettiği; herhangi bir ürünü tamamen el emeği ile üretmez bu sebeple zanaat yönü körelmiştir. Dolayısıyla kendi yaşamı için gerekli olan aletlerin çıkarımını ve tasarımını gerçekleştiremez. Belirli bir düşüncenin altında emeğini icra eder ancak bu emek yaratıdan uzak bir tekrardan ibarettir. Dolayısıyla yaratıcı emek üzerinde herhangi bir hakkı da yoktur. İnsanın emeğinden uzaklaşmasının sonuçlarına dair listeyi Karl Marks'ın ve Henri Lefebvre'nin benzer düşünceleri doğrultusunda uzatmamız mümkündür. Çünkü modern insanın kaybı çoktur. Bu kayıpların yanında -göreceli olarak- tek bir kazanımı olmuştur: Modern insan kalabalık kentlerde yaşar.

Kentin getirisi tek ve biricik olmaktan uzaktır. Günümüzde mekânın yaşanmasında çekilen varoluşsal sıkıntıların temelinde de bu yatar çünkü kapitalizmin bir getirisi olarak şehirler varlık algısını çarpıtan dev yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaldı ki kentleşmenin bu denli yoğun ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi de kapitalizm tarafından beslenmiştir. Tam da bu noktada mekân problemini oluşturan dinamikleri belirli bir ölçüde işaret etmiş bulunmaktayız. Dolayısıyla içsel bir "havf" içinde beliren dürtülerin asli noktası şehirleşen insanın kapitalleşmesi, kapitalleşen şehirlerin ise özgün, öznel ve öznel olanı yok etmesinde kaynaklanır.

Descartes ile başlayan mekânın düşünülmesi etkinliği, Kant ile daha ileri bir tartışma boyutuna taşınmıştır. Kartezyen düşünceyi öznenin yitimi olarak yorumlamak mümkündür. Bu noktada ayrışmanın ve bütüncül düşünme yönteminin yokluğundan kaynaklanan yargıların kapitalist anlayışın olumlanmasında önemli bir yanı olduğunu yadsımamak gerekir. Modern kartezyen düşünce biçiminin bize getirdiği asli olgular, öznel (düşünen şey) ile nesnel (var olan şey) olarak kendilerini gösterir. Tam da bu nokta, yaşamı, yaşayan şeyleri ve bütünlüğü parçalayıp ikiye bölmek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla herhangi bir olgu içerisinde kartezyen yaklaşımı kullanarak

varlığı ikiye bölüp bir yanına safi düşünsel eylem ve edimler yüklerken bir yanını öldürüp nesneleştirmiş olmaktadır. Bu durum aslında günümüz mekâna bakış açısının temelini ve en büyük sorunsalını oluşturmaktadır. Nihayetinde ontolojik olarak ikiye bölünen varlığın bir daha nerede ne şekilde birleşeceği belirsizdir.

Kartezyen düşüncenin ikinci adımını ise mekânın kategorileştirmesi olarak görebiliriz. Bu süreç antik Yunandan Descartes'a ve sonrasında Kant'a ulaşan bütüncül bir düşünsel eğilim göstermektedir. Kant kartezyen düşüncenin tamamlayıcısı ve zirve noktası olarak görülebilir. Bu sebeple bu tezin teori bölümü Kant ile başlamıştır ve aslında bu durum Kant'ın kategori anlayışına yöneltilen bir kritiktir. Lakin bir nokta var ki bu eleştiri içerisinde vurgulanması çok önemlidir. Mekânın öznedenden bağımsız ölü bir alan olarak düşünülmesine yol açsa da kartezyen düşüncenin aynı zamanda mekânı bir eleştirme olgusu olarak kabul gösteren bir yanı vardır. Nihayetinde her ne kadar kartezyen düşüncenin bir eleştirisi içerisinde olsak da mekân kavramını bir şekilde üzerinde düşünce yürütebileceğimiz bir alan olarak var eden de söz konusu düşüncenin kendisidir.

Kavramların tarih içerisindeki gelişmelerini inceledikten sonra ve mekân hakkındaki düşünce yapısının problematikliğinin kaynağının kapitalist bakış açıları ile ilintili olduğunu kavradıktan sonra tarihsel süreçte kapitalizmin karşısında ürettiği düşünceler ile Karl Marks'ın ve Hegel'in bakış açılarının incelemenin bir gereklilik olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu noktaya elbette tezin merkez düşünürü noktasında bulunan Lefebvre ile bakmamız uygun düşer. Lefebvre, mekânın toplumsal dinamikler ile var olduğunu bize gösterirken Marks'ı eleştirecek ve onun düşünce tarzını insandan uzak materyalist ve sadece tarihsel akışların içerisindeki bir ekonomi tabanlı olduğunu söyleyecektir. Aslında Lefebvre'nin mekân anlayışı her ne kadar içerisinde Marks'a bir eleştiri getirmiş de olsa kökeni bakımından sırtını neo-marksist çizgiye dayandırmaktadır diyebiliriz. Eleştiriden sonra doğacak yeni düşünce akımı ise mekânın incelenmesinde en önemli yardımcımız olarak karşımıza çıkacaktır. Bu durum zaman ile ilişkisini reddetmeden mekânı, zamandan bağımsız düşüme yetisidir. Elbette bu tarz bir düşünce tarzı içerisinde mekân zamandan önce gelecektir. Dolayısıyla Lefebvre, Marks'tan tarihsel materyalizm içerisindeki mekân kavramının bağlarını çıkarırken mekânın tını ve özü ile ilgili teorilerini Hegel'in fenomenolojisinden alacaktır. Hegel düşüncesine eklediği nokta ise mekânın

diyalektik değil triyalektik ilişkiler barındırdığı sunumudur. Bu şekliyle üçlü bir ilişki içerisinde mekânı ele alacak, kaotik olma durumundan yararlanarak sentez adımını reddedecektir.

Mekân üçlemesi, Lefebvre'nin mekânı ele alırken bütünlüklü bir yaklaşım ile ürettiği düşünce yapısıdır. Bu olgu, Mekân Temsilleri, Temsil Mekanları ve Mekânsal Pratik olarak belirtilebilir. Bu söz konusu üç ayağın birleştiği noktada ise mekânın üretimi yani toplumsal mekân yatmaktadır. Dolayısıyla bu ayaklardan hiçbiri birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Her mekân söz konusu üç olgunun birleşimi ile oluşan toplumsal mekâna işaret eder. İç dinamikleri içerisinde bu üç olgudan daha ağır basanları olabileceği gibi bu dengesizliğin okunabilmesi de mümkündür.

Salt Galata, bu sebeple tezin merkezine oturmuş durumdadır. Çünkü Salt Galata ve etkinlik gösterdiği binanın içerisinde bulunduğu durum Lefebvre'nin düşüncesi ile bir bakıma tüm sınırlarını ortadan kaldırmaktadır. Tarihsel sıralama içerisinde mekânın değişimleri ve dönüşümleri Lefebvre'nin mekân temsilleri, mekânsal pratikler ve temsil mekanları kavramları arasındaki geçişin en açık yaklaşımı gibidir. Ancak bu noktada belirtilen olguların izini sürmek için tarihsel bir derinliğe de ihtiyaç duyulmaktadır. Tarihsel derinlik dikey doğrultuda olabileceği gibi (arşiv araştırmaları, tarih kitapları vb.) yatay bir tarihsellikten de (içinde bulunulan zamanda yaşayış ve etkileşim) yararlanmak zorunda olduğumuz aşıkardır. Bu olguyu açıklayabilmek için ihtiyaç duyduğumuz özellikleri özetleyecek olursak: Mekânın nasıl oluştuğunu öğrenmek, mekânın dinamiklerini çözümlenmek ve tarihsel izini sürmek gereklidir. Nihayetinde elinizdeki çalışma Lefebvre'nin mekân kuramına yapılan Foucault'un "arkeoloji" çalışmasını eklemek olarak özetlenebilir. Bu bakımdan elde edilmek istene sonuç ise mekânın tinsel olarak değişemeyeceği ancak ve ancak tarihsel süreçte Lefebvre'nin üç ayaklı yapısı arasından ayaklardan birine daha fazla yaklaşım diğerinden daha fazla uzaklaşması olarak odaklanabilir. Dolayısıyla da bu durum "arkeoloji" ile okunabilir.

Araştırma yöntemi kapsamında ve görüşmeciler ile yapılan mülakatların sonucunda mekânın var oluşuna ve gündelik hayat içerisinde kullanım amacına yönelik birçok farklılık saptanmıştır. Yapılan yirmi görüşmenin sonucunda mekânın toplumsal düzlemde kişilere göre farklılık gösteren bir boyutta olduğu açığa

çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple açıklıkla söylenebilir ki mekân kendisini anlamlandırmadan önce bireyin söz konusu alanı ne olarak gördüğü ile ilintilidir. Mekânın bir yaratıcısının bulunduğu fikri aslında bir illüzyon olarak kendisini göstermektedir. Bu doğrultuda mekânın yaratıcısı mekâna uygun ya da atfedilen birçok olguyu peşinen toplumun kabul edeceği yargısını içinde barındırır. Ne var ki mekânlardan hiçbiri bir yaratıcıya ihtiyaç duymaz. Mekân, toplum onu ne şekilde ifade etmekteyse yalnızca ve sadece o'dur.

Salt Galata'nın içerisinde etkinlik gösterdiği mekân kuruluşunda bir "Mekân temsili" ile banka olarak tasarlanmıştır. Bilindiği üzere mekân temsilleri başlangıçta aklın ve düşüncenin yordamasını barındırdığı için belirli amaçların ve etkilerin önceden belirlenmesi üzerine tasarlanır. Bu sebeple kapitalist anlayış ile son derece ilintilidir.

"Mekânsal pratik" adımımda ise binanın, tütün rejisinin yanında bir arazide doğal bir sınırlar alanı içerisinde inşa edildiğini görürüz. Burada en önemli nokta zamansal çizgiyi inkâr etmeden zamandan bağımsız yapmaya çalıştığımız düşünce eylemine sadık kalmamız olacaktır. Bu düşünce ayağı aynı zamanda Galata Sementi'nde yolların, binaların ve örüntülerin oluşturduğu yapıdır. Dolayısıyla Osmanlı Bankası'nın ve sonrasında Salt Galata'nın kendinden alâ ile olan etkileşimi ifade eder.

Son adımda "Temsil mekânı" olarak tanımlayabileceğimiz alanda öznenin mekân ile olan etkileşimini, mekânı var edişini ve mekân sebebiyle mekânda var edilmesini sorguladığımız alanda bulunuruz. Bu alan üzerine düşünülmeden tasarlanmış ve öznenin yapıp etmesi ile karşımıza çıkan boyutları oluştur. Hayaller, anlamlar, hafızalar ve semboller bu alanın içerisine girerek burada bir okuma yapmamıza olanak tanır.

Söz konusu üç yaklaşımla bir mekân incelemesi yapmak ilk kez gerçekleştirilen bir araştırma olmadığı için bu sorgulanmanın daha iyi nasıl yapılabileceği konusunda Foucault'ya başvurulmuştur. Salt Galata aslında tüm azameti ve haşmeti ile Bank-ı Osmanî-i Şahane olarak bilinen Osmanlı Bankası'nın Ruhunu taşımakta olan yaşını başını almış bir çocuktur. Yeni olması sebebiyle mekân temsiline dayalı iddiası mekânsal pratikte kendini gösteremez.

Kuramcılar Salt Galata'yı "yeniden" tasarlarken mekânın bütünlüğüne ve geçmişine dokunmamış gibi gözükse de her duvarın yanına bir eklemlenmiş bir "yeni" yapıyı görmek mümkündür. Dolayısıyla mekân bir cephesi oryantalist, bir cephesi neo-klasik içi ise modern yapıda sarkastik bir evre içerisinde kendini var etmeye çalışmaktadır. "Mekânın amacını anlamlandıramamış" eleştirisini de kabul ederek şu noktada özellikle mekânın Haliç tarafına bakan cephesine eklemlenen kafe, restoran, sanat galerisi bölümü ve kitapçıya naçizane bir atıfta bulunmak istersek Lefebvre'nin kapitalizmi olumlayan "mekân temsilleri" kavramına ne denli ihtiyaç duyduğumuz bir kez daha açığa çıkacaktır. Aslında Salt Galata adını verdiğimiz olgu yukarıda saydığım alanlardan fazlası değildir.

Tarihsel süreçlerini Foucault'nun yaklaşımı ile okuduğumuzda her toplumsal kırılmanın mekânda yeni bir etkisi olduğunu görebilmekteyiz bu durum dikey tarihsellikte mekânı okumamız için önemliken yatay tarihsellik içerisinde Galata esnafı ya da çevresi ile hiçbir ilişki içerisinde kendini gösteremeyen söz konusu yeni eklemlenmiş yapılar günümüz agresif kapitalist yaklaşımlarının temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple hiçbir akademisyenin bir araştırma fonu almadan sadece randevu ile yemek yiyebileceğiniz Salt Galata restoranında gözlem yapabilmek için yemek yemeyi göze alabileceğini düşünmüyorum.

Araştırmanın tarihsel sürecini ve bugününü daha iyi betimleyebilmek açısından katılımcılarla yapılan görüşmeler ile Henri Lefebvre arasında kurulan ortak okumalar bir olguyu açıklıkla belirtmektedir. Mekân oluşumu mekânı yaratan bireylerin ve mekân içerisinde kendisine verilen geçmiş görevlerle öznenin haricinde değişime tabi tutulduğunda muğlak bir alan oluşturmaktadır. Bu alan içerisinde yaşayan her bir kimse mekânın muğlak boyutu sebebiyle hareketlerinde, yapıp etmelerinde bir dirençle karşılaşarak kendisini var etmekte zorlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (2012). *Dispozitif Nedir*. (E. Dedeoğlu, Çev.) İstanbul: Monokl Yayınları.
- Akgüç, Ö. (2007). Türkiye'de Yabancı Bankalar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(36), 6-17.
- Aktemur, A. M. (2005). Osmanlı Bankasının Tarihçe ve Mimarisi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 1-20.
- Aktemur, A. M. (2012). Alexandre Vallauray'nin Karaköy'deki Eserleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 37-74.
- Altan, İ. (2017). *Mimarlıkta Mekan Kavramı*. İstanbul: Ofis 2005 Yayınevi.
- Ankaralı, H., Erarşlan, N., & Ankaralı, S. (2020). COVID-19, SARS-CoV2, Enfeksiyonu: Güncel Epidemiyolojik Analiz ve Hastalık Seyrinin Modellemesi. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(Ek Sayı 1), 1-22.
- Aron, R. (2004). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (K. Alemdar, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınları.
- Autheman, A. (2002). *Bank-ı Osmani-i Şahane*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Aytaş, G. (2002). Batılılaşma Maceramızda Türk Romanına Yansıyan Tipler. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 199-220.
- Bank-ı Osmanî-i Şahane'nin Kuruluşu*. (2019, Ocak 6). Osmanlı Bankası Müzesi: <http://www.obmuze.com/#bank-i-osmani-i-sahanenin-kurulusu/kurulus> adresinden alındı
- Berg, B. L., & Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (H. Aydın, Çev.) Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Berk, İ. (1985). *Galata*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Bozkurt, N. (2015). *İmmanuel Kant Seçilmiş Yazılar*. İstanbul: Sentez Yayınları.

- Bumin, T. (2010). *Tartışılan Modernlik Descartes ve Spinoza*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Burke, P. (2013). *Bilginin Toplumsal Tarihi* (Cilt 2). (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cassirer, E. (1996). *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*. (D. Özlem, Çev.) İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çelebi, V. (2013). Michael Foucault'da Bilgi, Özne, İktidar ilişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 512-523.
- Çiçek, K. (2010). Osmanlı Ermenilerinin 1915'teki Tehciri: Bir Değerlendirme. *Gazi Akademik Bakış*(6), 1-14.
- Delice, G. (2015). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: 85 Yıllık Bir Geçmişin İzlerinden Tarihe Kayıt Düşmek. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(1), 21-55.
- Descartes, R. (2016). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*. (E. Sunar, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Descartes, R. (2018). *Yöntem Üzerine Konuşma*. (Ö. Doğan, Çev.) İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Durkheim, E. (2014). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. (Ö. Doğan, Çev.) İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Eldem, E. (1999). *Osmanlı Bankası Tarihi*. İstanbul: Yurt Yayınları.
- Eraslan, H. (2017). Ermeni Basımı ve Osmanlı Bankası Baskımı (1896): Ceride-İ Şarkiye ve İravunk Gazeteleri Arasındaki "Vazife-İ Sadakat" ve "Vazife-İ İhanet" Tartışması. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*(58), 115-140.
- Erkılıç, H., & Bayraktar, U. (2015). Resimli ve Temsili Bir Triyalektik Mekân Okuması Olarak Ekümenopolis. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*(23), 113-134.

- Foucault, M. (2011). *Özne ve İktidar*. (O. Akınhay, & I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ghulyan, H. (2017). Lefebvre'nin Mekan Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçesine Dair Bir Okuma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 26(3), 1-29.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gottdiener, M. (1993). A Marx for Our Time: Henri Lefebvre and the Production of Space. *American Sociological Association*, 129-134.
- Göçmen, D. (2016). Hegel'in Felsefe Kavramı Üzerine Kısa Bir Deneme. *Düşünbil Dergisi*(56), 1-15.
- Groh, J. M. (2016). *Mekan Yaratmak*. (G. Koca, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Haber Türk. (2020, Şubat 28). *Corona Vakaları Dünya Haritası*. Mart 28, 2020 tarihinde Haber Türk Online Haber Sitesi: <https://www.haberturk.com/coronavirusu-adresinden-alindi>
- Hegel, G. W. (2010). *Tinin Görüngübilimi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hegel, G. W. (2014). *Mantık Bilimi - Küçük Mantık: Felsefi Bilimler Ansiklopedisi - I*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınları.
- Hyppolite, J. (2016). *Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar*. (D. B. Kılınç, Çev.) İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Kafesçioğlu, F. O. (2016). 19. Yüzyılın İkinci Yarısından Günümüze Galata/Karaköy'de Kent Morfolojisi ve Yapı Türlerinin İncelenmesi. *İdeal Kent: Kent Araştırmaları Dergisi*, 7(18), 174-203.
- Kant, I. (2014). *Prolegomena*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kazgan, H. (2005). *Galata Bankerleri* (Cilt I). İstanbul: Orion Kitabevi.
- Kemal, M. (2018). *Öğle Rakıları*. İstanbul: H2O Yayınları.
- Kendall, G., & Wickham, G. (2016). *Foucault'nun Yöntemlerini Kullanmak*. (U. Y. Kara, & T. Sivrikaya, Çev.) İstanbul: Işık Yayınları.

- Kenny, A. (2017). *Modern Felsefenin Yükselişi*. (V. Uzundağ, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Kırmızı, Z., & Çalışkan, F. T. (2012). *İstanbul Ulaşım Zaman Dizini*. İstanbul: Cinus Yayınevi.
- Kurtar, S. (2012). Mekânı Yaşamak: Lefebvre ve Mekânın Diyalektik Oluşumu. *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu*, 1(8), 4.
- Lefebvre, H. (1995). *Marx'ın Sosyolojisi*. (S. Hilav, Çev.) İstanbul: Gökkuşuğu Yayınevi.
- Lefebvre, H. (2015). *Kentsel Devrim*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekânın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2018). *Şehir Hakkı*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları.
- Lefebvre, H. (2019). *Marksizm*. (V. Günyol, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marks, K. (2007). *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*. (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marks, K. (2010). *Yabancılaşma*. (B. Erdost, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marks, K. (2011). *1844 El Yazmaları*. (M. Belge, Çev.) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Marks, K., & Engels, F. (2019). *Komünist Manifesto*. (C. Üster, & N. Deriş, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Oban, R. (2007). Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2.
- Ollman, B. (2006). *Diyalektiğin Dansı - Marx'ın Yönteminde Adımlar*. (C. Saraçoğlu, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Öktem, Ü. (2004). David Hume ve Immanuel Kant'ın Kesin Bilgi Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2(44), 39-55.

- Önal, S. (2014). Kartezyen Özne ve Kantçı Öznenin Heidegger'de Anlamı: Dünyasallık. *Kilikya Felsefe Dergisi*(1), 63-75.
- Özmkas, U. (2019). *Biyopolitika: İktidar ve Direniş Foucault, Agamben, Hardt-Negri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, M. Y., & Keskin, N. E. (2013). Tütün Sektöründe Yabancı Yatırım: Reji Deneyimi Işığında Bugünü Anlamak. *Çalışma ve Toplum*(2), 91-118.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. London: Sage Publications, Inc.
- Salt Online. (2011, Ocak 1). *Salt Hakkında*. Mayıs 11, 2019 tarihinde Salt: <https://saltonline.org/tr/43> adresinden alındı
- Salt; Garanti Bankası. (2011). *1921-1930 Yeni Dengeler*. Mart 11, 2019 tarihinde Osmanlı Bankası Müzesi: <http://www.obmuze.com/#uyum-cabalari/yeni-dengeler> adresinden alındı
- Sennett, R. (2011). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Türker, O. (2000). *Galata'dan Karaköy'e: Bir liman hikayesi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2019, Ocak 5). *Kaime ve Evrak'ı Nakdiye*. T.C.M.B. Sanal Müze: <https://sanalmuze.tcmb.gov.tr> adresinden alındı
- Urry, J. (2015). *Mekanları Tüketmek*. (R. G. Ögdül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uysal, Ü. E. (2006). Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği. *Journal of the Chamber of City Planners*(2), 77-92.
- Yılmaz, E. (2014). Salt Galata Tanıtım/Eleştiri. *Bilgi Dünyası*, 2(15), 463-464.

EKLER

Ek-1 Görüşme Rehber Formu

İzin ve Açıklama

Ben, Beykent Üniversitesi, Sosyoloji Yüksek Lisans öğrencisiyim. Adım Kubilay Yılmaz. Salt Galata ile ilgili sosyolojik bir inceleme yapmak için buradayım. Sorularınıza vereceğiniz cevaplarınız kesinlikle ve sadece bir araştırma raporunda kullanılacak olup, adınız tarafımda saklı tutulacaktır. Araştırmada yer alan soruları sormak için izninizi rica ediyorum. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Görüşmeci Adı Soyadı:

Görüşülen Adı Soyadı (vermek istenirse):

Görüşme Tarihi:

Görüşme Süresi:

Görüşme Kayıt No:

Görüşme Reddedildi ise Nedeni:

BÖLÜM 1

KİŞİSEL BİLGİLER

1. Doğum Yeri
2. Yaş
3. Eğitim
4. Medeni Durumu
5. Meslek

BÖLÜM 2

SALT GALATA İLE İLGİLİ ESNAF İÇİN HAZIRLANAN SORULAR

2.1. Galata Semti Hakkında Sorular

- 2.1.1. Kaç yıldır Galata semtinde çalışıyorsunuz?
- 2.1.2. Galata için geçmişte özlemini hissettiğiniz bir yapı var mı?
- 2.1.3 Galata'nın geçmiş tarihi ile ilgili bilginiz var mı?
- 2.1.4.Galata, sizin burada geçirdiğiniz süre boyunca sizce nasıl değişimler geçirdi?
- 2.1.5. Bulduğunuz bu semt geçmişte nasıldı, şimdi nasıl?
- 2.1.6. Geçirdiği değişimlerin size ve işinize etkisi nasıldı?
- 2.1.7. Galata semtinden ayrılmayı hiç düşündünüz mü?
- 2.1.8. Galata kaç farklı yapıdan oluşur? Neden?
- 2.1.9. Sizce Galata'nın sınırları nelerdir? Nasıl tarif edersiniz?
- 2.1.10. Bu semtte değiştirmek istediğiniz bir yapı var mı?
- 2.1.11.Karaköy ve Galata arasındaki ilişkiyi nasıl tarif edersiniz?
- 2.1.12. Azınlık grupları olarak Galata ve civarında kimler bulunur?
- 2.1.13. Galata esnafları için uygulanan bir politika var mı? Size ne gibi etkileri oldu?
- 2.1.14. Galata'daki değişimin sonucunu nasıl görüyorsunuz?
- 2.1.15. Tüm bunların bir sonucu olarak Galata size nasıl bir anlam ifade ediyor?

2.2. Salt Galata Hakkında Sorular

- 2.2.1. Komşunuz olan Salt Galata hakkında ne düşünüyorsunuz, bilginiz var mı?

- 2.2.2.** Hiç Salt Galata’da bulundunuz mu?
- 2.2.3.** Çevrenizdeki insanlar Salt Galata için ne düşünüyor?
- 2.2.4.** Salt Galata ile Hırdavatçılar Çarşısı arasındaki ilişkiler nasıldır?
- 2.2.5.** Bankalar Caddesi’ni en son ne zaman ve ne için ziyaret ettiniz?
- 2.2.6.** Salt Galata 2011 yılında yenilendi. Bu süreçte Hırdavatçılar Çarşısı’ndan alışveriş yapıldı mı?
- 2.2.7.** Çarşı’nın hareketlenmesi gibi bir durum oldu mu? Sizi nasıl etkiledi?
- 2.2.8.** Salt Galata’nın ziyaretçilerinin geçmişte ve şimdi çarşıya olan etkisini nasıl kıyaslıyorsunuz?
- 2.2.9.** Hırdavatçılar çarşısının konumunu anlatırken Salt Galata’ya göre tarif ediyor musunuz?
- 2.2.10.** Salt Galata binası içerisinde farklı aktiviteler yer alıyor. Bunların afişlerini hiç gördünüz mü?
- 2.2.11.** Yaptıkları çalışmalar hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 2.2.12.** Geçmişte Salt Galata’nın nasıl kullandığını biliyor musunuz?
- 2.2.13.** Eski bir Osmanlı Bankası olması ve şimdi bir sanat mekanı haline gelmesi size ne düşündürüyor?
- 2.2.14.** Peki Salt Galata’nın sizin için anlamı nedir?

2.3. Hırdavatçılar Çarşısı Hakkında Sorular

- 2.3.1.** Kaç yıldır Hırdavatçılar Çarşısı’nda çalışıyorsunuz?
- 2.3.2.** Bu çarşmayı nasıl tanımlıyorsunuz?
- 2.3.3.** Hırdavatçılar Çarşısı’nda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
- 2.3.4.** Çarşı’nın geçmişteki iş potansiyeli ile şuanki iş potansiyelini nasıl değerlendiriyorsunuz?

- 2.3.5. Esnafar arasındaki ilişkiyi anlatır mısınız?
- 2.3.6. Esnafar arasında tavla oynama kültürü var mıdır? Siz oynar mısınız?
- 2.3.7. Buradaki esnafar size ne Şekilde hitap eder?
- 2.3.8. Hırdavatçılar Çarşı'nın sizin için anlamı nedir?
- 2.3.9. Burada gayri müslim arkadaşınız var mı? Onlarla ilişkileriniz nasıldır?
- 2.3.10. Çarşı'ya ulaşımı nasıl sağlıyorsunuz?
- 2.3.11. Mesai saati sonrasında Galata veya çevresinde bulunuyor musunuz?

SALT GALATA İLE İLGİLİ ZİYARETÇİLER İÇİN HAZIRLANAN SORULAR

2.1. Galata Senti Hakkında Sorular

- 2.1.1. Kaç yıldır Galata ve civarına geliyorsunuz?
- 2.1.2. Bu sent size ne hissettiriyor?
- 2.1.3. Galata civarında bulunan mekanlar ve insanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 2.1.4. Galata'nın geçmiş tarihi ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
- 2.1.5. Galata, burada geçirdiğiniz süre boyunca ne gibi değişimler yaşadı?
- 2.1.6. Karaköy ve Galata arasındaki ilişkiyi nasıl yorumluyorsunuz?
- 2.1.7. Galata ve çevresindeki sentlerin ilişkisini nasıl yorumluyorsunuz?
- 2.1.8. Buradaki tarihi yapıtlar size ne hissettiriyor?
- 2.1.9. Sizce Galata'nın sınırları nelerdir?
- 2.1.10. Burada değiştirmek istediğiniz bir yapı ya da bir Şey var mı? Nasıl bir değişiklik isterdiniz?
- 2.1.11. Azınlık grupları olarak Galata ve civarında kimler bulunur?

2.1.12. Galata sizce geçmişte nasıldı şimdi nasıl?

2.1.13. Galata'daki değişimin sonucunu nasıl görüyorsunuz?

2.1.14. Tüm bunların bir sonucu olarak Galata size nasıl bir anlam ifade ediyor?

2.2. Salt Galata Hakkında Sorular

2.2.1. Salt Galata'ya en çok hangi amaçla geliyorsunuz?

2.2.2. Burada düzenlenen etkinlikleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

2.2.3. Etkinliklerin hepsini takip ediyor musunuz ya da hiç katıldınız mı?

2.2.4. Ziyaretçiler hakkında ne düşünüyorsunuz?

2.2.5. Ne sıklıkla Salt Galata'ya geliyorsunuz?

2.2.6. Burada bulunan kaynaklar hakkında ne düşünüyorsunuz?

2.2.7. Salt Galata'nın mimari yapısı ile ilgili ne düşünüyorsunuz?

2.2.8. Burada bulunmak sizde ne gibi duygular oluşturuyor?

2.2.9. Bu mekânda çekilmiş hiç fotoğrafınız var mı?

2.2.10. Burada niçin fotoğraf çekiyorsunuz?

2.2.11. Salt Galata'nın eski bir Osmanlı Bankası olduğunu biliyor muydunuz?

2.2.12. Eski bir Osmanlı Bankası olmasının izlerini sizce taşıyor mu?

2.2.13. Bu bilgi size ne hissettirdi?

2.2.14. Salt Galata içerisinde hiç alışveriş yaptınız mı?

2.2.15. Ücretler hakkında ne düşünüyorsunuz?

2.2.16. Kütüphaneyi ziyaretinizde kolaylıkla yer bulabiliyor musunuz?

2.2.17. Buraya olan ilgiyi nasıl yorumluyorsunuz?

2.2.18. Burada çalışan insanların ziyaretçilere bakış açısı sizce nasıl?

2.2.19. Bu bakış açısı sizde ne gibi etkiler bırakıyor?

2.2.20. Tüm bunların sonucu olarak Salt Galata sizin için ne ifade ediyor?

Ek-2 Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo-1 Katılımcıların Demografik Özellikleri							
No.	Katılımcı	Yaş	İkâmet Bilgisi	Meslek	Medeni Durum	Eğitim Düzeyi	Grup
1	Eren	89	Kadıköy	Tesisatçı	Eşi Ölmüş	Üniversite	Semt Sakini
2	Ali	45	Fatih	Boyacı	Evli	İlkokul	Semt Sakini
3	Mustafa	53	Beşiktaş	Tesisatçı	Evli	Lise	Semt Sakini
4	Mahmut	72	Bağcılar	Tesisatçı	Eşi Ölmüş	Ortaokul	Semt Sakini
5	Kemal	38	Gaziosmanpaşa	İnşaat Malzemeleri	Evli	Üniversite	Semt Sakini
6	Dilek	48	Galata	Tesisatçı	Evli	Lise	Semt Sakini
7	Recep	63	Şişli	İnşaat Malzemeleri	Bekar	Lise	Semt Sakini
8	Zeynep	59	Balat	İnşaat Malzemeleri	Eşi Ölmüş	İlkokul	Semt Sakini
9	Ayşe	36	Kağıthane	İnşaat Malzemeleri	Evli	Üniversite	Semt Sakini
10	Bülent	41	Güngören	Su Pompası Tamiri	Evli	Lise	Semt Sakini
11	Işıl	24	Şişli	İşsiz	Bekar	Üniversite	Ziyaretçi
12	Musa	29	Şişli	Yazılımcı	Evli	Lise	Ziyaretçi
13	Melis	26	Beylikdüzü	Öğretmen	Bekar	Doktora	Ziyaretçi
14	Selma	55	Şişli	Esnaf	Evli	Lise	Ziyaretçi
15	Samet	57	Şişli	Esnaf	Evli	Lise	Ziyaretçi
16	Funda	52	Bayrampaşa	Psikolog	Evli	Yüksek Lisans	Ziyaretçi
17	Özgür	54	Bayrampaşa	Otel Müdürü	Evli	Üniversite	Ziyaretçi
18	İrem	18	Bayrampaşa	Öğrenci	Bekar	Üniversite	Ziyaretçi
19	Çiğdem	20	Beşiktaş	Öğrenci	Bekar	Üniversite	Ziyaretçi
20	Buket	19	Mecidiyeköy	Öğrenci	Bekar	Lise	Ziyaretçi

Ek-3 Görüşmeler Sonucu Ortaya Çıkan Tema ve Alt Temalar

Tablo-2 Araştırma Sonucu Ortaya Çıkan Tema ve Alt Temalar

1. Galata Senti

- 1.1. Galata'nın deneyimlenmesi
- 1.2. Senti değişimi ve dönüşümü
- 1.3. Ziyaretçilerin gözünden Galata senti
- 1.4. Galata ve Karaköy arasındaki ilişki
- 1.5. Galata'nın geçmiş değerleri
- 1.6. Galata'nın tarihinin günümüze yansımaları
- 1.7. Galata'nın çevresi ile ilişkiler ağı
- 1.8. Azınlık ilişkileri
- 1.9. Tarihi yapıtlar

2. Hırdavatçılar Çarşısı

- 2.1. Esnaf ilişkileri
- 2.2. Salt Galata ile Hırdavatçılar Çarşısı İlişkileri
- 2.3. Hırdavatçılar Çarşısı ve Bankalar Caddesi ilişkisi
- 2.4. Azınlıklar ve Çarşı arasındaki ilişki
- 2.5. Çarşının ve Galata'nın dönüşümü
- 2.6. Değişen toplumsal ilişkiler

3. Salt Galata

- 3.1. Salt Galata'nın deneyimlenmesi
- 3.2. Mekân içerisinde ilişkiler ağı

- 3.3.** Ziyaretçi profilleri
- 3.4.** Salt Galata'nın geçmiş öyküsü
- 3.5.** Salt Galata'nın geçmiş ile günümüz arasındaki ilişki
- 3.6.** Semt sakinlerinin gözünden Salt Galata
- 3.7.** Ziyaretçilerin gözünden Salt Galata
- 3.8.** Mimari özellikler
- 3.9.** Osmanlı Bankası izleri
- 3.10.** Mekânın dönüşümü
- 3.11.** Mekânın değişmezliği

Geçmiş Zaman Olur ki / ONCE UPON A TIME

By NECDET SAKAOĞLU

Galata Kulesi ile yaşıt olan bu Ortaçağ sokağı, Kule meydanından limana inen bir-cik yoldu ve Galata surlarının kapılarında Küçük-kule Kapısı ile Kemeraltı'na bağlanmıştı. Yüksek-kaldırım eski manzarası ile Cenova sokaklarını andırıyordu. Kuşkusuz sokağa bu esintiyi verenler de 15. yüzyıl ortalarına değin Galata'yı ellerinde tutan Cenovalılardı. Ayrıca limana yakınlığından dolayı gemicilerin dolup boşaldığı batakhaneler, meyhaneler Yüksek-kaldırım'a bağlı ara sokaklardaydı.

Bu ilginç sokağın klasik döşemesi yük hayvanlarının da işleyebileceği biçimde basamaklı kaldırımdı. 1875'te Tünel servise girinceye kadar günde ortalama 40 bin kişi, başka bir deyimle İstanbul nüfusunun 1/25'i bu sokağı kullandığı için, kentin en kalabalık sokağıydı.

Yüksek-kaldırım'ın İstanbul yaşamındaki yerini vurgulayan ve yüzyıl başındaki işlevini anlatan Sermet

Muhtar Alus buraya "Beyoğlu yakasının Mahmutpaşa Yokuşu" der. Ancak o zamanki daracık dükkanlardan, yaymacılardan, mezatçılardan, isportacılar-dan; şapkacı, kitapçı, plakçı, fotoğrafçı, çerçeveci esnafından günümüze kalan geleneklerden söz edilemez. Doğal olarak ünlü Çardaklı Kahve, turistlerin, ressamların uğrağı Maks Frübierman'ın onbinlerce kartpostalın pazarlandığı dükkanı da unutulmuştur. Kaldırımları 1940'ta yenilenen Yüksek-kaldırım'ın bu tarihsel döşemesi 1956'de bozulmuş ve asfalt kaplanmıştır.

Yüzyıl önce / A Century Ago
Yüksek-kaldırım

This mediaeval street as old as Galata Tower was originally the only street leading down from the square around the tower to the harbour, and linked Küçük-kule Gate in the Galata walls to Kemeraltı. In former times Yüksek-kaldırım resembled the streets of Genoa, not suprisingly since the Genoese possessed this town facing Istanbul over the Golden Horn until the mid-15th century. Its proximity to the harbour made it a haunt of sailors and brothels and drinking houses filled its side streets. The steep street was cobbled to enable pack animals to keep their footing. Until the short stretch of underground funicular railway known as Tünel was built from the top to the bottom of the hill in 1875 an average of 40,000 people, the equivalent of 4 per cent of Istanbul's population at the time, used this street every day, making it the busiest in the entire city.

The Turkish writer Sermet Muhtar Alus describes Yüksek-kaldırım as a hub of Istanbul life at the turn

of the century, the equivalent of Mahmutpaşa Hill in Istanbul proper. Yüksek-kaldırım was lined with tiny shops of all kinds, selling everything from hats to books, and the pavements were crowded with street vendors, their wares on barrows or laid out on the pavement. The famous Çardaklı Coffee House and Max Frübierman's postcard shop whose best customers were tourists and artists have long since been forgotten. In 1940 the cobbles were replaced, but when the surface again deteriorated they were replaced by asphalt in 1956.

224

SKYLIFE MAYIS MAY 1998

Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği
Taha Toros Arşivi

Yüksekkaldırım

Sadri Ertem

Onu çocukken memnu bir mıntaka gibi hatırlardık. Oradan bazan kaçak olarak geçerdim. Bu kaçak günlerin kafamda bıraktığı manzaralarda dehşete ve harikuladeliğe benzer şeyler vardı.

Yüksekkaldırım, sokaklarının başlarında çakır keyif, göz be-beklerinde uzak iklimlerin renkleri parıldayan, karaların hasreti ile yanan gemiciler, açılmış ve yere dayanmış siyah bir şemsiyenin üstünde fakir kumarbazları etrafını çevreleyen kâğıt oyuncuları, siyah yayvan mangali üstünde buram buram dumanlan tüten kokoreç satıcıları, üzerine san krep geçirilmiş, küfesi yana devrik, içinde mum yanan ve krepin arkasındaki üzümleri İsa kehribar gibi gösteren sihirbaz üzüm-cüler, kitapçıların tozlu vitrinleri içinde uyuklayan Tevratlar, İnciller ve ciltleri kopmuş, şirazeleri çözülmüş sürü sürü kitaplar, soluk benizli İsa resimleri, iç sokaklardan akseden uğultuya tempo tutan lâtama sesleri, nişancı dükkânları, sokaklardan sinsi sinsi dolaşan ve yan sokaklara kaymaya çalışan toy mektepli yahut dükkâncı çıkarlarından ibaret bir alemdi. Kaldırımın nihayetinde Galata Mevlevihanesi berrak sulu sebili ile yeşil çiçekli basması ile insanları aşağıya inmekten meneden bir manevi karakoldu. Bu alemin tuhaflığını arttıran şey, buradan geçtiğimizi kimseye söylemememiz, buranın adeta adı anılması yasak bir yer olmasındandı.

Galata ve Beyoğlu İstanbul'un fakir semtleri için birer korkunç hatıra idi. Yüksekaldırım efsaneleri ile beşiklerimizin sallandığı hatıraları ile daha süt dişlerimiz çıkmadan tır tır titrediğimiz bu iki semti birbirine bağlayan bir merdivendi. Uğursuz, itibarsız, dik basamaklı, geceleri daha ıssız, daha korkunç, karanlık bir hayat halini alırdı. Geceleri o bana, altından duvarı çekilmiş, karanlığa çökmekte olan bir merdiven hissini verirdi.

Bu his herkeste umumi bir şekilde yaşamış olacak ki, bu kaldırım şehrin ortasında insan ayak topraklarının aşındırdığı kaldırım kayaları ile ve etrafındaki eski binaları ile şehrin adeta unutulmuş, köhneleşmiş, terkolunmuş bir semti halini aldı. Bir taraftan tramvay, bir taraftan tünel insanları bu memnu mıntakadan sanki gözlerini kapıyarak manzaraları göstermeden uzaklaştırıyorlardı. Senelerce İstanbul buna alıştı

fakat senelerce sonra bu en kestirme yol diye yine Yüksekaldırım düştüm.

Yüksekkaldırım artık İstanbul'un en işlek caddelerinden daha kalabalıktır. Bu ihtiyaç ve köhneleşmiş dekorlar ve kaldırımlar üstünden seken her cins insan vardır. Genç mektepli, yaşlı kadın, sakallı satıcı, bıyiksız gayet şık delikanlı, fakir tavırlı insan, dilenci ve mağrur bakışlı adam yanyanadır.

Çünkü tünel sonsuz bir uykuya dalmıştır. Artık insanlar taşımıyor. Tramvaylar şehrin bütün halkını bir yandan bir yana nakledecek bir kabiliyette değildir. İnsan oğlu Yüksekaldırımından bir sel halinde akıyor...

Zaman zaman aklıma gelirdi. Kırılarda ve şehirlerde yolların istikameti nasıl tayin olunur diye düşünürdüm.

Çünkü şehirler arasında olsun, şehirlerin içinde olsun yollar her zaman hendesi bir mana ve kolaylık ifade etmez. Onun öyle dolambaçlı yerleri, öyle karmakansık halleri vardır ki, insan bir şehir haritası üzerinde yolların dolambaçlarını tetkik ettiği zaman acayip bir yol mistiki ile karşılaşır.

Avrupa'nın hâlâ öyle büyük şehirleri vardır ki, bu şehirlerin kırılarda açılan sokakları ve şehri kaplayan caddeleri hâlâ bir takım ivicayardan ibarettir. Şehrin caddeleri ve şehirlere gelen yollar hakkında düşüncelerimi anlattığım yabancı bir şehir mimarı bana dedi ki:

"- Eskiden kalma yollar, caddeleri henüz insan aklı çizememiştir. Bunlar akla göre tashih bile edilememiştir.

Yeni şehirlerde, yeni vasıtalarla göre yollar açılmaktadır. Fakat yeni şehirlerin kale kapılarını, şehir caddelerini tayin eden atlar, katırlar, develer ve merkepler olmuştur."

Yedigün 29.9.1941 No: 447, Sayfa 5

Orhan Türker, bir limanın hikâyesini anlatıyor

Galata'dan Karaköy'e

Günümüzde Karaköy olarak adlandırılan, İstanbul'un merkezindeki liman bölgesi Galata, Beyoğlu ilçesinin bir bölümünü oluşturmaktadır. 1960'lı yıllardaki Kıbrıs olaylarına bir tepki olarak adı Karaköy'e çevirilen bölgenin hüznünlü öyküsünün yanı sıra neler yitirdiğimizin de acı bir bilançosunu sunuyor Orhan Türker "Galata'dan Karaköy" de.

İLHAN EKSEN

Gemiler bu ilk deniz yolculuğu tarih boyunca hep etkilendi. 1867'de Namık Kemal ve Ziya Paşa Londra'da gazete yayımlayarak özgürlük savaşını vermek üzere bir Fransız gemisi tarafından İstanbul'dan götürülürken, ikinci Birinci Dünya Savaşı batagına sokan İtihatçıların önde gelenleri kendi kurtuluşlarını 1918'de bir Alman denizaltısı ile kaçmakla bulurlar. Mustafa Kemal kurtuluş mücadelesini başlamak üzere Bandırma adlı bir Türk vapuru ile 1919'da Samsun'a gidince, son Osmanlı padişahı Vahdettin de 1923'te İngiliz Malaya zirhisi ile taci, tahtı ve menleketi terk eder. Farklı bayraklara sahip gemilerin gidip gelerek hem ülkenin hem de dünyanın yazgısını sadece siyasi değil ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan da etkilediği bu dekor İstanbul Limanı'dır. Orhan Türker işte bu İstanbul Limanı'nın Batı'ya en fazla açık olan kapısı Galata'nın bir bölümünü anlatıyor *Galata'dan Karaköy'e, Bir Limanın Hikâyesi* adlı son kitabında. Daha önce İktisadi Sel Yayıncılık'tan çıkan "Mega Revma'dan Arnavutköy'e - Bir Boğaziçi Hikâyesi" ve "Osmanlı İstanbul'unun bir köşe: Tavla" adlı semt monografilerinin olduğu gibi yazar yine bir semti, ama daha önceden bir semti benzer bir sistematik içinde tarihcisi, nüfus yapısı, kiliseleri, ayazmaları, sinagogları, camileri, manastırları, okulları, hamamları ile incelemekle kalmıyor, bu semtin diğer önemli özelliklerini de Galata ritmini, Galata borsası ve bankelerinin, ticarethaneleri, tiyatroları, meyhaneleri, barları, genelevleri, otelleri de bize anlatıyor.

Yazarın sınırlarını baştan belilediği bölge Yüksekaldırım-Galata Kulesi-Tophane üçgeni. Bu yörenden bir özelliği geçmişte Rum nüfusunun ticaret ve üretime hakim olması. Bu özellik, yazarın Yunanca bilmesi gibi az rastlanırlar bir nitelik ile çakışınca ortaya Rum patrikhanesi, kilise ve dernek kayıtlarına, Rumca gazete ve kitaplara, bir de özel koleksiyonlara doğrudan ulaşılabilir olanağı çıkıyor. Tabii ki yazarın amacı Galata'nın tarihini orada yaşamış Rumlar açısından ve onların anlamlarından aktarmak değil. Ama ne çare ki ulaşabildiği kaynakların (telefon rehberi ve gazete koleksiyonları hariç) 34'ü Yunanca, 25'i Türkçe, 6'sı diğer dillerden. Nedenle Osmanlı ve Türk yazarlar ne Galata tüccar ve bankerlerinin kapı-ticaretleri eksincinden dönen serbest dış ticarete dayalı sınırlı düzeni ile devlete borç verme/bulma işlevlerini anlamışlar ne de kilise ve dernekler etrafında gayrimüslimlerin oluşturduğu eğitim çabaları ile milliyetçi duyguların gelişmesini fark etmişler. Son yıllarda yayımlanan çoğu mimari açırlıklı Galata kitaplarını bir yana bırakırsak Resat Ekrem Koçu, Ahmet Rasim ve Sernet Muhtar Alus gibi dön-

kü yazarlar Galata'da dolaylı olarak bile yasaklanmış. O zaman araştırmacıya Galata Rumları'nın kiliselerinde tuttukları doğum, ölüm, gelir-gider kayıtları ile eğitim, dayanışma, yardım hatta filarmoni derneklerinin detayları, eski gazete ilanları, Galata'daki işyerleri sahipleri ve kiracılarının isim ve uğraşlarının listeleri kalıyor, bir de İstanbul ve Yunanistan'da yayınlanmış incelemeler ve anı kitapları. İşte Orhan Türker bu belgeleri sabırla elden geçirerek, daha yıllıklar ve telefon rehberlerini bile tarayarak Galata'nın nüfus ve meslek yapısını ortaya çıkarmaya çalışmış.

Tarihi boyunca bir dışalım limanı özelliklerini hep koruyan, 1895 yılına kadar açıldığında demirleyen gemilerden sandal ve mavnalarla taşınan yüklerin depolandığı, dağıtıldığı Galata'nın dar ve çamurlu sokakları tüccar ve aracı yazhanelerinin yanı sıra gelip giden gemilere hizmet veren muncu, içici, demirci, fermeneçi, barutçu ve derici esnafını da barındırır. 1860'larca gündü ortalama yüzden fazla geminin Boğaz'dan geçiş yaptığı, bunların çoğunun İstanbul Limanı'na girip çıktığı düşünülürse sadece bu kadar çeşitli *din, dil ve ırkların insanın karaya ayak basması, çalışması, yaşadığı ve tabii ki eğlendiği* bu yerde, her liman kentinde olduğu gibi, alkol ve seks ticaretine dayalı bir eğlence sektörü ile sefere çıkacak gemicileri günahlarından arındıracak ve denizde yitip gitme korkularını giderecek cami, kilise ve sinagoglar varlıklarını birlikte yüzyıllar boyunca sürdürmüşler.

Bazı araştırmacılara göre Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girishi Kırm Savaşı (1853-1855) sırasında İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı devleti ile Rusya'ya karşı ittifak kurması ile başlar. Kırm Savaşı sırasında İstanbul'da ilk defa görülen, savaşta giderken ve dönerken bir süre sokakları, yabancı askerler dışınırlararak Galata bölgesinde başlatılan cinsel sağlık kontrolü ve hijyen uygulamaları bu alanda bir ilktir. Kırm savaşının halkın belleğinde bıraktığı diğer önemli izler ise Selimiyeye karşısında yaralı askerlere bakan modern hemşireliğin kurucusu Florence Nightingale ile "Devlet'i Ali Osman"ın ihtisamını göstermek için borç para ile yaptırılan Dolmabahçe Sarayı'dır. Galata kırtıyısına bir ritim işası karar bile sa-

vas esnasında müttetik ordularının İstanbul Limanı'nda yaptıkları yüklenme ve boşaltmalar için bir yamaşıma yeri olmaması nedeniyle sıkıntı çekmeleri üzerine alınmıştır. Ancak beş yıl süren, 1894'den başta Kefalonya, Nisiro ve Marmara adalarından gelen Rum mavnacı ve sandalcılar karşı çıkmışlar, gemiler yanaştığında işlerini kaybedecekleri için. Yine de eksikliklerinin tamamlanması geçmiş yüzyıllar başını bulan 758 metre uzunluğundaki bu ritim önce işgal ordularının asker ve malzemelerinin karaya çıkışına sonra da dört yıl süresince (1918-1922) Bolşevik İhtilali'nden kaçan Beyaz Ruslar'ın göçüne tanıklık eder. O "Beyaz" Ruslar ki yemekleri, eğlence tarzları, giyimleri, serbest hareketleri ile işgal İstanbul'unun günlük hayatını altüst edip yeni modalar, yeni alışkanlıklar getirirken sonra Fransa ve Amerika'ya doğru yeniden yola çıkıyorlar.

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra 1946'da İstanbul Limanı'na demir atan Amerikan Missouri zırhlısı büyük coşku ile karşılanıyor. Genelevler badana ediliyor, Dolmabahçe-Taksim arasında bedava otobüs seferleri konuyor, birçok yerde Amerikan denizcilerinden para bile alınmıyor. Bundan böyle Rus salatasının adı Amerikan salatası oluyor, çeyrek yüzyıl önce arıldığımız "Beyaz" Ruslar'ın ülkelerinde kalan "kızıl" akrabaları bile halkımız için artık bir üma gibi gösterilmeye, tanıtmaya başlanıyor.

Bu yeni dönemde, Missouri'nin gelişinden yirmi yıl sonra, yeni sertifikasını almış bir tercüman rehber olarak Taras Schevchenko adlı gemi ile İstanbul'a gelen ve ilk defa gördüğümüz Ruslar'ı gezdirilişimizde ben ve arkadaşlarımız otobüslerimizde bulunan soför muavimlerini sivil polise benzetip tedirginlik duyduğumuz. Hele gezi bitiminde bizlere armağan verdikleri votkaları, kartpostalları, üzerinde Lenin ve Marx'ın resimleri olan rozetleri ne yapacağımızı bilemeden evlerimize götürüp bir yerlere saklamıştık.

Orhan Türker kitabında Galata'nın özel (belki de öztek) bir yer olduğunu hem orada yaşayan, çalışan nüfusunun yapısı, hem de bunların yaptıkları işler açısından sayılar ve belgelerle açıklıyor. Maria Yordanidu'nun "Diakopes Sto Kafkaso" adlı kitabından yaptığı alıntıda (sayfa...) işe işgal günlerindeki Galata'nın, İstanbul'un Müslüman mahallelerinden farklılığı şöyle anlatıyor:

"Anna 1920 yılının Ağustos ayında Rusya'dan İstanbul'a döndüğü zaman bambaşka bir şehir karşıladı. Karaköy Meydanı İngiliz, Fransız, Yunan askerleri, Rus göçmenleri, Museviler, Levantenler ve yeni zengin Rumlarla doluydu. Ha-

mallar ve arabacılar ortadan kaybolmuşlardı. Galata'nın dar sokaklarında kulakları sağır eden korna sesleri eşliğinde Fransız askerî kamyonları doluşmaktaydı. Sarhoş İngiliz askerleri viski satmadığı için Karaköy börekçisini tartaklıyorlardı. Kâğıt çöcekler ve küçük Yunan bayrakları ile süslü lateraller, resimleri Galata'nın büyük kahvehanelerini süsleyen Venetosluk üyen şarkıların nağmelerini etrafa saçıyorlardı."

Bu hale gelmiş Galata ise, yazarın göre, işgal kuvvetlerinin kentteki edeceğinin anlaşılması ile gerileme, sonme, nüfus yapısının değişmesi sürecine giriyor. Artık Ankara hükümetinin zaferi kesinleşmiştir. İstanbul'un işgalinde "İtilaf" devletleri işbirliği için gerekçe değişik hayallerle kapılanlar yeniden yapılmakta olan Türkiye'de bundan böyle kolay kazanılanları bulamayacaklarını anlamışlardır. Galata bu sefer de lüvanten ve gayrimüslimlerin kaçışına tanıklık etmektedir.

Karayollarının henüz gelişmediği dönemlerde İstanbul'u Türkiye'nin tüm sahil kentlerine ulaştıran vapurların kalktığı ve yanaştığı bu ritim 1948-1952 arasında İsrail'e giden İstanbul yönetimindeki Ankara vapuru ile dillerde destan Akdeniz seferleri ile kaymak tabakasını Avrupa ile ilk temaslarını sağlanan aydın ve sanatçıları da İtalya ve Fransa'ya taşıyor. Şimdi bu ritim kocaman yüzün kentler görünümündeki temsil gemilerini bağnma basarken halkımızın namusunu koruyan İtalyan görevliler tarafından Ete'e okuluma eşcinselleri ayaklarını altına hallar sererek kökumal sanarak katılıyor ve Galata genelysel hoşgörüsünü bir kez daha gösteriyor.

Orhan Türker, Galata'nın çöküşünü sadece Kurtuluş Savaşı'ndan sonra gidenlerle açıklıyor. Galata ismini bile, Yunanca'dan geldiğini inandırdıkları için, belkilerden seldiğime yönetiminin posta adreslerinde Karaköy veya Tophane adının kullanılmasını dayatılmalarını anlatıyor ve bu uygulamadan sadece Galata Kulesi ve Galatasaray'ın kurulduğundan bahsediyor. Herhalde yöneticiler Karaköy adının Rusya'nın Karay/Karaim bölgesinden göç eden Yahudiler'den geldiğini biliyorlardı.) Bunlara ilaveten "Milli Galata" yaratmak için, bugün ülke genelinde hiç yabancısı olmadığımız, değiştirilen sokak isimleri, Rum Ortodoksları kiliselerine el koyan Türk Ortodoksları, Başbakan Mendere's'in yönettiği istismlalar ile haritadan silinen sokaklar, yıkılan Ermeni ve Rum kiliseleri (Ermeni kilisesi yeni değiştirilerek yeniden yapılmış) ile taşları bile saklanmayan, mimar D'Aranc'o nun biblo gibi mescedi ve tabii ki 6-7 Eylül olayları yazarın değindiği diğer öldürücü darbeler.

Bugünkü Galata ise son kalan birkaç Rumu, tek tük meyhaneleri, apartman çatılarındanki Rus kiliseleri, sokakları dolduran kırıl alfabeli dikkat panoları ve afişleri, 23 kişilik cemaati ile iç kiliseye sahip Türk Ortodoks Patrikhanesi, öğrencisi Rum okulu, hanlardaki elektronik çarşıları ve baklava imalathaneleri ile geceleri yaşamayan bir garip ülke sanki. Haftanın yedi günü bir tek yerde gece gündüz canlılık sürüyor; o da dünyanın en eski mesleğinin icra edildiği, iki sinagog ile bir Ermeni katolik kilisesi arasında Zürafa Sokakı'nda.

Her İstanbul kentinin hem de ülkemizin geçmişinde önemli rolü olmuş o semtten her geçişimizde, İstanbul olarak neler kazanıp neler kaybettiğimizin hesabını bir daha yapmamıza ve hemşehrlik bilincimizin gelişmesine yol açacaktır sanırım. Okuyucu olarak Orhan Türker'den beklentim ise en kısa zamanda Galata'nın diğer yarısını (Karaköy-Galata Kulesi-Azapkapı üçgeni) hikâyesini yazması. Çok ilginç şeyler anlatacağına eminim. ■

Galata'dan Karaköy'e-Bir Limanın Hikâyesi/ Orhan Türker/ Sel Yayıncılık

20. yüzyılın başlarında Galata ritmi

Cenevizliler, Galata'da direniyor

Cenevizlilerin bir ticaret merkezine dönüştürdükleri Galata'nın yokuşlarında, çocuklar binaların arasında oynuyorlar.

İSTANBUL, (Güneş)- Turistlerin yoğun ilgi gösterdikleri Galata Kulesi'nin bulunduğu Galata semti, tüm özelliklerini koruyarak, "tarih katliamına" karşı direniyor.

İstanbul'un birçok tarihi semti yeni yapılaşmanın kurbanı olup, eski özelliklerini kaybederek beton yığınları haline dönüşürken, Galata semtinde tarih ile kültürel özellikler içiçe yaşıyor. Tarihi semitte kendine özgü bir yaşam sürüyor. Cadde ve sokaklarda camdan cama karşılıklı bağlanan iplerin üzerine serilen çamaşırlar ilginç bir görüntü oluştururken, çocuklar, tarihi mekanlar içerisinde oyunlar oynuyorlar.

Semtin adının Rumca süt anlamına gelen "Galaktos" kelimesinden geldiği, bu adın da bölgede eskiden sığır ahırları bulunduğu için verildiği öne sürülüyor. Bir başka görüşe göre ise, İtalyan dilinde "Bayır-yokuş" anlamına gelen Caladdo-Galadda kelimesinden geldiği belirtiliyor. Bizans İmparatorluğu'ndan 1267 yılında imtiyaz koparan Cenevizliler Galata'yı tamamen ele geçirmişler ve semti 1453 yılında da Sultan Mehmet'e teslim etmişler.

Galata semtinin simgesi haline gelmiş bulunan ve bugün İstanbul'u gezmeye gelen her yabancı turistın görmeden gitmediği bir yer olan kule ise, 1348 yılında Cenevizliler'in gecei, gündüzlü çalışmalarıyla yapıldı. 1875 yılında bir fırtına sırasında külahı devrilen kulenin, aynı yıl yapılan onarımı sırasında bütün dış görünüşü değişti.

Cenevizlilerin bir ticaret merkezine dönüştürdükleri Galata semti, bugün de aynı özelliklerini sürdürüyor. İnsanların karınca gibi inip, turmandığı yokuşu, kiliseleri, tarihi binaları ve tüm heybetiyle birden karşınıza çıkan kulesiyle Galata semti, daha uzun yıllar bu özelliğini koruyacağına benziyor. Gerek burda oturarak, gerekse ticaret yapan semt sakinleri, Galata'nın anlamsız beton yığınları haline dönüştürülmesine karşı olduklarını söylüyorlar.

Erdem Kırm

17-4-90

TT-500966

Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği
Taha Toros Arşivi

SIT alanındaki yıkımlar için Koruma Kurulu'nun kesin proje onayı beklenmedi

Galata katliamı 'faili meçhul' değil

Küle çevresindeki tarihi binalar yıkılmadan önce bölgenin görünümü böyledir.

Yıkım gerçekleştikten sonra Galata Kulesi'nin çevresi bu hale geldi.

Yeraltına 7 kat giren dev otel + çarşı projesi

Beşyüzlü Belediyesi, Galata Kulesi çevresindeki kentsel SIT alanını oluşturan tarihi binaları... 'Bizim meşgul emeyim' şeklinde resmî yanıt veriyor...

Bir süredir dayatma kampanyasının 'tepkisi'... 'tenkil şartları' gündemdeki mesul... 'Yıkımlar, kesinleşmiş bir avata projeye yapıyor'...

Kültür Bakanlığı'nın kendisine bağlı Koruma Kurulları... 'Koruma Kurulu'nun kararları... Çünkü Koruma Kurulları'nın kararları, incelenmek ve onaylanmak üzere bir komisyon Kültür Bakanlığında...

Otelin projesi, 'tarihi tünel'in üzerinde

Galata'daki yıkımlara neden olan proje hakkındaki teknik ve mimari bilgiler... 'Parsellerin altından tünel hattı geçiyordu, inşaat sahalarının kısımlarına alınarak'...

Bu proje, zemin üstünde 7 kat bodrum alanı, 4 kat otopark alanı, 4 kat bodrum alanı, 3 katı ise 'çarşı - pasaj ve kafeterya'... 'Yeni proje, otele işlevim için sıra verilmeliydi, bir alışveriş merkezi olarak Galata Kulesi bölgesine yüksek ticari yoğunluk getiriyor'...

olmuş yönde etkileyecek bir büyük 'mide + ticaret merkezi' işlevi... 'Galata Kulesi yıllardır insanlarımızın "yapılabilecekleri" için beklediği bir alan, olanağı olanağıyla değerlendirilmeli'...

Galata Kulesi müze haline getirilecek

İstanbul'un tarihi mekanlarından Galata Kulesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi kararıyla müze haline dönüştürülecek... 'Koruma Kurulu'nun kararıyla Galata Kulesi'nin müze haline getirilmesi için çalışmalar başlatıldı'...

Galata Kulesi'nin müze haline getirilmesi için çalışmalar başlatıldı... 'Galata Kulesi'nin müze haline getirilmesi için çalışmalar başlatıldı'...

gereksinim duyulduğuna... 'Galata Kulesi'nin müze haline getirilmesi için çalışmalar başlatıldı'...

1348'de Cenevizliler tarafından inşa edilen ve Anıtar Yüksek Kuru... 'Galata Kulesi'nin müze haline getirilmesi için çalışmalar başlatıldı'...

Galata Kulesi'nin müze haline getirilmesi için çalışmalar başlatıldı... 'Galata Kulesi'nin müze haline getirilmesi için çalışmalar başlatıldı'...

Bankalar Caddesi

- 2) Vakıfbank
- 4) İşhanı
- 6) Sümerbank
- 8) İşbankası
- 10) Genelolig Sigorta
- 12) Osmanlı Bankası
- 14) T.C. Merkez Bankası
- 16) Elektrikçiler
- 17) Akbank

Çiftlik Okuyucu CAN

- 1) Minerva Han
- 3) Türkiye İmar Bankası
- 5) Yaşarbank
- 7) Tütür Han Batı Sigorta
- 9) Camondo Merdivenleri
- 11) Demirbank
- 13) Ankara Sigorta
- 15) Güven Sigorta

19'uncu yüzyılda ticaretin kalbi Vovvoda Caddesi'nde atardı. Zaman içinde şehir değişti, köprüünün altından çok sular aktı, ama bankaların bir kısmı hâlâ orada.

Bankalar Caddesi olarak bildiğimiz Vovvoda Caddesi, Okçu Musa ile Selir Ziya Paşa caddelerinin kesiştiği meydanından başlayıp Karaköy Caddesi ile Yüksekaldırım Caddesi'nin birleştiği yere kadar devam eder. Adındaki caddede sızı yaratmasın,

Bankalar Caddesi çevresindeki bölgeyi de içine alır. 19'uncu yüzyılın ikinci yarısından başlayarak bankaların, yabancı ve yerli bankaların buraya yerleşmesi, şube açması caddenin ve çevresinin Bankalar Caddesi olarak anılmasına yol açtı. Slavca kökenli Vovvoda kelimesi bey-

ağa anlamına geliyor. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Galata'nın bir vovvoda tarafından yönetilmesi olmasından dolayı caddeye bu isim atılmış.

1860'lü yıllarda Vovvoda Caddesi'ndeki yeni iş yerleri çoğalmaya başlamıştı. Zamanla, bankalar ve sarraf kuruluşlarının etrafında işyerleri de açılmaya başlandı. 1880 yılında Vovvoda Caddesi no 29'da Alman Postanesi bulunuyordu. Tkarat Borsası da yine o tarihte faaliyete geçmişti. Osmanlı Bankası'nın

resmi açılışı da 1 Haziran 1863 yılında Banka Sokağı numara 9'da yapılmıştı. Osmanlı Bankası'nın Genel Müdürlüğü ve merkez şubesi bir müddet sonra Alexandre Valabry tarafından yapılan Vovvoda Caddesi'ndeki yerine taşındı. Tütün Rejisi ile birlikte kullanılmak üzere bizzat bina olarak tasarlanan bina daha sonra Merkez Bankası'na geçti. Osmanlı Bankası'nın Reji idaresinin bu caddede taşınması üzerine diğer bankalar da yavaş yavaş Vovvoda Caddesi'ne göçtü.

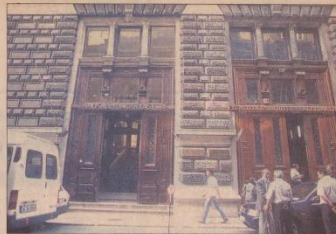
O dönemde orada bulunan bankalardan bazıları şunlar: Selanik Bankası, Alman Bankası, Rus Dış Ticaret Bankası, Atina Bankası, Şişli-Karşı Ticaret Bankası, Banca di Roma, Banca Commerciale Italiana, Deutsche Bank.

Caddede hâlâ daha banka ve sigorta girişleri bulunuyor ancak aradan geçen zaman bir çok bankanın kapanmasına ya da taşınmasına sahne olmuş.

16 ELEKTRİKÇİLER SOKAĞI

1800'ü yıllarda bankalarla dolu olan caddede bugün elektrik malzemeleri satan dükkanların sayısı çok fazla.

● Fotoğrafçılar: Yusuf UÇAK

12-14 OSMANLI VE MERKEZ BANKASI

27 Mayıs 1892'de faaliyete geçen Genel Merkez binası, 1863 yılında kurulan Banka-Osmanlı Sahane (bugünkü adıyla Osmanlı Bankası), 1880'lerde başlayan yeniden yapılanma ve piyasaya açılma politikasının simgesel bir ifadesiydi. Bankalar Caddesi'nde yer alan bina, bu yılın başına kadar Osmanlı Bankası İdare Binası olarak hizmet vermişti. Bizzat bina olarak tasarlanan yapının diğer kısmı Tütür Han Rejisi'ne aitti. Bugün Merkez Bankası ile ortaklaşa kullanılan binanın Osmanlı Bankası bölümünde değişiklikler var. Genel Merkez Maslak'a taşınmış, bina Karaköy şubesi olarak hizmete açıldı. Bir kısmında müzeye dönüştürmek üzere çalışmalar yapılmaktadır. Bankanın kırsal tarihi konularında araştırma yapmak ve arşiv oluşturmak amacıyla kurduğu Osmanlı Bankası Tarihi Araştırma Merkez de önümüzdeki yıllarda bu binada çalışmalarına devam edecek.

SOKAK SATIÇISI

Caddenin sokak satıcıları da çok ünlü. Kamerden, gözüğe, cüzdana kadar çeşitli mallar ellerinde satılıyor.

9 CAMONDO MERDİVENLERİ

Abraham Salomon de Camondo Galeri'ye dönüştürülen büyük bir bankardı. 19'uncu yüzyıl sonunda Galata'da bir Camondo Sokağı, Camondo Merdivenleri, en Camondo Hanı, bir de Camondo hanımı bulunuyordu. Henri Cartier-Bresson'un objektifine takılan Camondo Merdivenleri, Avusturya Lisesi ve Beyoğlu Belediyesi'nin katkısıyla onarılmış. Merdivenlerin bulunduğu sokagın adı Bereketzade Medresesi.

▼ Selanik Bankası

1800'ü yılların sonunda Vovvoda Caddesi'nde bulunan önemli bankalardan biri olan Selanik Bankası'nın en önemli özelliği, kurucular ve sermaye bakımından Avrupa Finans Kapitali ağırlıklı olmasıydı. Selanikli tanınmış tüccarlardan Alatini kardeşlerin de bankaya kurucu olarak katılmalarıyla merkez İstanbul'da bulunan bir Osmanlı bankasının ortaya çıkması olmuştur. Banka, 1888 yılında

10 GENERALI SIGORTA

Trieste kökenli Assicurazioni Generali 1851 yılından beri İstanbul'da. Ancak şu anda bulunduğu binada daha önce Selanik Bankası bulunuyormuş. Generali Sigorta'nın binasının altından Selanik Bankası'nın kalıntıları görünme kasaları bulunuyor.

İstanbul'daki merkezinde faaliyete geçmiş. Kısa zaman içinde özellikle Osmanlı Rumeli'sinde ticaret ve tarım alanlarında çok etkili olmuş.

Selanik Bankası 1889 yılındaki Osmanlı-Yunan savaşında Osmanlı Devleti'nden yana bir politika izlemiş, hatta Türk-İslam uyrukularından ortaklık diplomasi tasabihleri bankada çalışma olanağı bulmuştur. Bankanın bir diğer özelliği de bankacılık okulu görevini üstlenmiş olması. Banka sermayesini 1910 yılına kadar devrâm ettirmiş. Selanik Bankası 1968 yılında Uluslararası Endüstri Bankası'na geçiyor. 90'lı yıllarda ise İnterbank Selanik Bankası'nın devrâm olarak kurulu. Bankanın 1800'ü yıllarda bulunduğu binada bugün Generali Sigorta bulunuyor.

1 MINERVA HAN

Bankalar Caddesi'nin Yüksekaldırım ile birleştiği köşede kalan Minerva Han 1800'ü yıllarda Deutsche Bank'ın İstanbul şubesiydi. Bugün Sabancı Üniversitesi.

Kıyısı Anlaşılır İstanbul Belediye Tarih Fotoğraf

ÖZGEÇMİŞ

1 Ocak 1991 tarihinde Edirne'nin Keşan ilçesinde doğdum. İlk ve ortaöğretimimi Keşan Yekta Baydar İlköğretim Okulu'nda, lise öğretimini Keşan Anadolu Lisesi'nde Tamamladım. 2010 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü kazandım ve 19.06.2015 tarihinde mezun oldum. Mezun olduktan sonra bir yıl süreyle Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak özel bir okulda kurum müdürü görevini üstlendim. Ardından IPA projeleri kapsamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda 2 yıl süreyle SİROMA projesi birim koordinatörü görevini üstlendim. 2017 yılında Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Programı'nda yüksek lisans eğitimime başladım.

İkinci dilim İngilizce olup, kent sosyolojisi ve mekân araştırmaları üzerine çalışmalar yapmaktayım.

Kubilay Yılmaz